

MEVLANA

NEFESİ

MEVLÂNÂ NEFESİ	Error! Bookmark not defined.
Önsöz.....	Error! Bookmark not defined.
I. BÖLÜM.....	Error! Bookmark not defined.
HZ. MEVLÂNÂ'NIN HAYATI	Error! Bookmark not defined.
1- Babasının Ölümüne Kadar Olan Dönem (1207-1231).....	Error! Bookmark not defined.
2- Babasının Ölümünden, Şems-İ Tebrîzî İle Konya'daki Karşılaşmasına Kadar Olan Dönem (1231-1244)	Error! Bookmark not defined.
3- Şems'in Ölümüne (Tamamen Kaybolmasına) Kadar Olan Dönem (1244-1247)	Error! Bookmark not defined.
defined.	
4- Şems'in Ölümünden Sonraki Dönem (1247-1273).....	Error! Bookmark not defined.
MEVLÂNÂ'NIN CAZİBE VE ETKİSİ.....	Error! Bookmark not defined.
Yeni Bir Duyumsayış Ve Anlayış	Error! Bookmark not defined.
Cana Yakın, Candan İçeri Allah.....	Error! Bookmark not defined.
Yaratılmışlara Hakk'm Nazarıyla Bakış	Error! Bookmark not defined.
Evrensel Bir Söylem.....	Error! Bookmark not defined.
Akıl Ve Ruh Sağlığı Bozulanlar İçin Tiryak	Error! Bookmark not defined.
ESERLERİNDEN SEÇMELER	Error! Bookmark not defined.
Mesnevî'nin İlk On Sekiz Beyiti.....	Error! Bookmark not defined.
II. BOLÜM	Error! Bookmark not defined.
ANADOLU'DA MEVLANA ETKİSİ.....	Error! Bookmark not defined.
Ağa Camii.....	Error! Bookmark not defined.
Ve İkinci Dönem.....	Error! Bookmark not defined.
DOĞU'DA MEVLANA ETKİSİ.....	Error! Bookmark not defined.
İran.....	Error! Bookmark not defined.
Hindistan-Pakistan.....	Error! Bookmark not defined.
Özbekistan	Error! Bookmark not defined.
Suriye.....	Error! Bookmark not defined.
Japonya	Error! Bookmark not defined.
BATI'DA MEVLANA ETKİSİ	Error! Bookmark not defined.
İngiltere	Error! Bookmark not defined.
Fransa	Error! Bookmark not defined.
Avüstürya-Almanya.....	Error! Bookmark not defined.
İtalya	Error! Bookmark not defined.
Polonya	Error! Bookmark not defined.
Macaristan	Error! Bookmark not defined.
Yugoslavya & Bosna-Hersek	Error! Bookmark not defined.
Yunanistan.....	Error! Bookmark not defined.
Rusya	Error! Bookmark not defined.
Amerika	Error! Bookmark not defined.
Who Says Words Wlth My Mocith?.....	Error! Bookmark not defined.

Brezilya	Error! Bookmark not defined.
Sonsöz	Error! Bookmark not defined.
Hiz. Mevlana'nın Vasiyeti	Error! Bookmark not defined.

Önsöz

Mevlânâ Ceîâleddîn-i Rûmî (30 Eylül 1207-17 Aralık 1273), bir insân-ı kâmil, âşık bir arif ve âlimdir.

Elinizdeki kitapta, "evrensel İslâm'ın vizyonu" ve "mo-dern İnsanın tiryakı (panzehiri, baş ilacı)" olarak takdim edebileceğimiz Hz. Mevlânâ'nın, yaşadığı dönemden günümüzü kadar etkilediği meşhur insanlara ve onların MevJânâ ve başta Mesnevî'si olmak üzere-eserleri hakkındaki görüşlerine yer verildi.

Keşke sevdiğimi seose kamu halk-ı cihan Sözüümüz cümle heman kıssa-i canan olsa" beyit tezahür etmiş gibi, çalışmamız bir yönüyle "Mevlânâ Medh ü Sena Antolojisi'ne dönüştü. Bu antolojiyi oluştururken mümkün mertebe, zaten Mevlevi olarak bilinenlerden ve sair mutasavvıflardan ziyade, alan-dışı diğer insanlardan dikkatimizi çekenler tercih edildi.

Hayret, hayranlık ve muhabbeti muciptir ki Mevlânâ, onu anlama ve tanıtmadaki zafiyetlere, türlü çarpıtma ve karala-malara rağmen; âlimi, filozofu, siyasetçisi, mistiği, şairi, ede-biyatçısı, müzisyeni, sanatçısı, tarihçisi, akademisyeni, heki-mi, psikiyatru vs. ile her çeşit ırk, millet, din, mezhep, İdeoloji, sosyal statü ve rolden insana nüfuz etmiş, nefesini ulaştırmış-tır ve bu mucize hâlen devam etmektedir.

Çalışmamız iki ana bölümden oluşmaktadır:

Birinci bölümde; ana hatlarıyla Hz. Mevlânâ'nın biyografi-sine, Meviânâ'nın cazibe ve etki kaynağı oluşunun sebepleri-ne, bu cazibe ve etkiyi uyandıran mesajlarından örnek mısra ve satırlara yer verildi.

İkinci bölümde ise; tarih boyunca Hz. Mevlânâ'nın Anado-lu'da, Doğu'da ve Batı'da etkisi incelendi ve etkilediği yüzü aşkın meşhur insanın görüşleri, -vefat ve doğum yılları sırası-na göre kaydedildi.

Hz. Mevlânâ'ya olan sevgi ve hürmetimizin bir izhar ve ilanı olması; insanların O'na ve eserlerine ulaşmasında dikkatleri çe-ken bir işaret rolü üstlenmesi niyetiyle zuhur eden bu kitabın, zamanla O'nu tanıyacak yeni kişiler, ulaşılacak yeni bilgi ve belgeler sayesinde daha da zenginleşeceğini ümit ediyoruz.

Konumuzla ilgili olarak kayıt altına alınmış herhangi bir görüşüne ulaşamadığımız ya da dikkatimizden kaçtığı için kendilerine yer veremediğimiz insanlardan; görüşlerini tespit edip naklettiğimiz halde hatâ ve noksanlık vuku bulanlardan af ve hoşgörü nazarıyla bakmalarını diliyoruz. Kaynak temini-ne yardımcı olan ve çalışmanın yayınlanması hususunda biz-leri teşvik eden bütün dostlarımıza müteşekkirimiz.

Şaban Karaköse 17.11.2005, Yenibosna

I. BÖLÜM

HZ. MEVLÂNÂ'NIN HAYATI

Mevlânâ'nın asıl ismi Muhammed, lakabı ise Celâleddîn'dir.

Eskiden "Diyâr-ı Rûm" denilen Anadolu topraklarında, Konya'da yaşayıp vefat etmesi, şahsiyetini orada kazanması ve şöhret bulması sebebiyle "Rûmî" (Anadolulu) nisbesi ile anılır.

Mev!â-nâ" 'efendi-miz' demektir ve hürmet maksadıyla ulemâ için kullanılırdı. Şeyh Sadreddîn Konevî'nin (Ö.1274), sohbetleri esnasında ona "Mevlânâ" şeklinde hitap etmesinin, onun Mevlânâ lakab-ı âlisiyle şöhret bulmasına sebep olduğu da kaydedilmiştir.

"Hüdâvendigâr", "Hünkâr Hazret-i Mevlânâ Mevlâ-vi Şeyh Mollâ-yı Rûmî Rûmî" ve "Hazret-i Pir" lâkab ve unvanları da onun için kullanılmıştır. Hazret-i Mevlânâ ve Hazret-i Fır saygı hitapları, Mevlevî çevrelerinde ve Anado-lu'da daha çok tercih edilmiştir. Bugün İran ve Pakistan'da Mevlevî, Batı'da Rûmî lakapları, onu anmak için öncelikle kullanılmaktadır.

Babasının adı Muhammed Bahâeddîn Veled'dir. Babası Sultânü'l-ülemâ lakabıyla meşhurdur. Annesi ise Belh emîri Rûknüddîn'in kızı Prenses Mü'mine Hâtun'dur. Mevlânâ bugün Afganistan sınırları içerisinde yer alan Belh şehrinde doğdu. Belh şehri, köklü bir tasavvuf! geleneğe sahip coğrafyalardan biriydi. Doğum târihi, oğlu Sultan Veled'in Dluân'ının sonun-daki bir kayıta göre 6 Rebûlevvef 604 (30 Eylül 1207)'dir. Ancak araştırmacılar, onun doğum tarihini 597/1200'lü, hat-ta daha önceki yıllara kadar götürmektedirler.

Mevlânâ'nın hayatını esasen 4 döneme ayırmak müm-kündür:

1- Babasının Ölümüne Kadar Olan Dönem (1207-1231)

Çocukluğunun ilk yıllarını doğduğu şehirde geçiren Mevlânâ, Hanefî bir âlim ve sûfî olan babasının, sultanla arasında vuku bulan inanç ve fikir ayrılıkları yüzünden, maiyetinde ak-raba ve müridlerinden oluşan büyük bir kalabalık olduğu halde Belh'ten göç etmesi sebebiyle (1212?), ilmî ve fikrî hayatında önemli izler bırakan ve Konya'da sona eren uzun bir seyahat gerçekleştirir.

Bu seyahat esnasında, Nişâbur'da ünlü sûfî Ferîdüddîn Attâr'ın (Ö.1230) iltifatına mahzar olan ve ondan Esrâr-nâme 10 adlı eserini hediye alan Mevlânâ, yorucu ve uzun göç boyun-ca uğradıkları her yerde babasına gösterilen ilgi, saygı ve yakınlık dolayısıyla, aralarında Avârifü'l-Maârif sahibi Ebû Hafs Ömer Sühreverdî'nin (Ö.632/1234) de bulunduğu, İktidar ve ilmiye sınıfından devrin ileri gelen pek çok şahsiye-ti ile tanışma fırsatı bulmuştur. Bahâüddîn Veled'e ilgi öyle-sine büyüktü ki, konaklanan her şehirde sultanlar kendisini ağırlamak için araya hatırı sayılır kişileri elçi olarak koyu-yorlardı. Fakat o her zaman, bir medresede konaklamayı tercih etmiştir.

Kervan her şehirde bir müddet konaklamak kaydıyla, Ni-şâbur'dan sonra Bağdat, Küfe, Mekke, Medine, Kudüs, Şam, Halep, Malatya, Erzincan, Sivas, Kayseri, Niğde güzergâhını takip ederek Lârende'ye (Karaman'a) ulaşır (1221). Erzincan'da iken, Sühreverdiyye'den Evhâdüddîn Kirmânî (Ö.1237) ve Necmüddîn Kübrâ'nın halîfelerinden Sâdüddîn Hamevî (Ö.1252) ile de görüşülür.

Mevlânâ bu suretle, baba-sının nezareti altında ve onun izini takip ederek hakîkî ve fikrî bir seyahat âlemi yaşamış, İslâm medeniyetinin o zamanki en canlı fikir merkezlerini gezerek şahsiyetini kazanmıştır.

Mevlânâ, Lârende'de yedi yıl kaldı. Hayatının kederli ve sevinçli ilk önemli olaylarını bu şehirde yaşadı. 1225 yılında, babasının müridlerinden Lala Şerefüddîn Semerkandî'nin kızı Gevher Hatun ile evlendi. Kısa bir müddet sonra annesi vefat etti. Onun vefatını, ağabeyi Alâeddin Muhammed'in vefatı iz-ledi. Bir süre geçince de kayınvalidesi vefat etti. Aileyi kedere boğan bu üzücü olayların ardından Mevlânâ'nın iki oğlu oldu. İlk oğluna (Sultan Veled) babasının, ikinci oğluna da (Alâed-din Çelebi) ağabeyinin ismini verdi.

Âile, yedi yıl kaldıkları Lârende'den, Selçuklu hükümdarı Alâeddîn Keykûbâd'ın (Ö.1236) ısrarlı daveti üzerine Kon-ya'ya göçtü. Konya'ya geledi iki yıl olmuştu ki babası Sultâ-nü'1-Ciemâ hayata gözlerini yumdu (1231).

2- Babasının Ölümünden, Şems-i Tebrîzî İle Konya'daki Karşılaşmasına Kadar Olan Dönem (1231-1244)

Medresenin ve dergâhın bütün yükü omuzlarına binen ve babasının ölümüyle içinde büyük bir boşluk hisseden Mevlâ-nâ'nın yardımına, babasının önde gelen müridlerinden ve şey-hini ziyaret maksadıyla Konya'ya gelen Seyyid Burhâneddîn Muhakkık-ı Tirmizî yetişti. Kübrevî tarikatına mensup olan Seyyid Burhâneddîn, babasından sonra Mevlânâ'ya müşidlik yapan ve onun ilmî ve tasavvufî yönden yetişmesinde önemli rol oynayan ilk kişidir.

Mevlânâ, müşidinin isteği üzerine, ilim tahsîl etmek üzere önce Halep Hâleviyye Medresesi'ne, sonra da Şam Makdemiyye Medresesi'ne gitti. Oralarda altı yıl kadar (iki yıl Halep'te, dört yıl Şam'da), devrin ileri gelen hocalarından ilim, bilhassa tefsîr, hadîs ve fıkıh tahsil etti. Bu sıralarda Şam'da ikamet et-mekte olan Muhyiddîn İbnu'l-Arabî (Ö.1240) ve Sadreddîn Ko-nevî (Ö.1274) ile de görüştü. Mevlânâ'nın Halep ve Şam'dan Konya'ya dinî ilimler ile mücehhez bir şekiide dönüşünden kı-sa bir süre sonra Seyyid Burhâneddîn vefat etti (1241).

Kendi döneminin önde gelen Hanefî âlimleri arasında yer alan Mevlânâ, babasından olduğu kadar Seyyid Burhâned-dîn'den de tamamıyla zâhidâne telakkîler almış; ondan, Gaz zâli'den mülhem olan Ehl-i Sünnet akîdesine bağlı bir tasavvuf öğrenmişti.

Onun ölümünden sonra Mevlânâ bir taraftan medresede tedris ile meşgul oluyor, diğer taraftan da müridleri irşad et-meye çalışıyordu. İşte tam bu sıralarda Mevlânâ'nın hayatın-da büyük değişiklik yapan bir hadise oldu. Konya'ya Şems-i Tebrîzî Şemseddîn Muhammed b. Ali et-Tebrîzî isimli bir şa-hıs geidi (1244). Ders ile meşgul olan, büyük bilgin, tam bir zâhid ve temkin ehli bir sûfî olan Mevlânâ'yı bu garip zât ken-dinden geçirdi, aşk denizine attı ve coşkun bir Hak âşığı yapıverdi.

3- Şems'in Ölümüne (Tamamen Kaybolmasına) Kadar Olan Dönem (1244-1247)

Şems, âlim olmakla beraber şiddetli ruhanî bir cezbenin tesiri altında bulunmaktaydı. Mevlânâ'yı dolu ve yanmaya ha-zırlanmış bir lamba gibi telakki eden kimseler, Şems'in mev-kiini de bir kibritin yaptığı işe benzetirler. Asıl yanan ve nurlanan Mevlânâ idi. Onu uyandırmak ve ziya saçarak bir hale getirmek için bir kibrit lazımdı ki bunu da Şems yaptı. Başka bir görüşle: Şems Mevlânâ'yı ateşledi, fakat öyle bir infilak karşı-sında kaldı ki onun alevleri içinde kendisi de yandı.

Şems ile karşılaştıktan sonra Mevlânâ'nın hayatına tama-mıyla o yön vermeye başladı. İki Hak âşığı halvete çekiliyor-lar ve Hakk'i anlamada birbirlerine ayna oluyorlardı. Mevlânâ kendisini tamamen Şems'in sohbetine verdi, onda adetâ ken-disini kaybetti. Artık medreseye, dergâha çıkmaz oldu. Aslın-da Şems de Mevlânâ ile talebelerinin ve müridlerinin buluşma-ması için elinden gelen gayreti sarf ediyordu. Ne var ki bu du-rum Mevlânâ'nın etrafındakilerin hiç de hoşuna gitmedi. İn-sanlar arasında Şems'e karşı haset, kin ve nefret başladı. Bel-li bir zaman sonra dedikodular ve eleştiriler açıktan açığa ya-pılmaya başlandı. Şems, işin çığırından çıktığını, herkesin kendisine düşman olduğunu görünce, bir gün ansızın ortadan kayboluverdi (1246).

Şems'in ayrılışına Mevlânâ çok üzüldü. Dîvâneler gibi ga-zeller söylüyor, yüreğindeki ayrılık acısını dile getiriyordu. Et-rafındakilerle İlgilenmesi bir yana, Şems zamanındaki hâli de kayboldu. Hatta Şems'in gidişine sebep olanlara kızgın ve kır-gındı. Onların yüzüne bile bakmıyordu.

Şems'in Şam'da olduğunu öğrenince Mevlânâ, oğlu Sul-tan Veled'i, hediyelerle birlikte ona elçi olarak gönderdi. Şems Konya'ya tekrar geldi Mayıs 1247. Mevlânâ adetâ bayram etti. Kırgın olduğu kimseleri bağısladı. Eski günlerdeki coşkunu haline döndü. Fakat çok geçmeden, aralarında oğlu Alâeddin Çelebi'nin de olduğu bir grup, Şems'e karşı eski davranışları-nı tekrar sergilemeye, onu ve Mevlânâ'yı üzmeye başladılar. Sonunda Şems ortadan büsbütün kayboldu; veya öldürüldü (Aralık 1247). Mevlânâ onu her yerde aradı, hatta Şam'a bile gitti, ama nafiye.

Ahmed Eflâkî'nin Menâkıbü'l-Ârifin'âe kaydettiği bir riva-yete bakılırsa; düşmanları Şems'i öldürdükten sonra bir kuyu-ya attı. Sultan Veled onu rüyasında görerek buradan çıkartıp teçhiz ve tekfin ettikten sonra, yine Tebrizli mimar Emîr Bedreddîn'in binası olan türbenin yanına defnettirdi, Mevlânâ, ıs-tırabının şiddetinden, yalnız başına bahçede dolaştı ve cenaze merasiminde bulunmadı. Âdeta Şems'in öldüğüne inanmak-tan kaçındı. Mevlânâ, oğlu Alâeddîn Çelebi'ye karşı bu yüzden şiddetli nefret duydu. Alâeddîn çok geçmeden şiddetli bir humma neticesinde vefat etti.

4- Şems'in Ölümünden Sonraki Dönem (1247-1273)

Artık Mevlânâ gece gündüz semâ ediyor, gazeller, şiirler söylüyordu. Ağlayışı ve feryadı herkesi yürekten yaralıyordu. Şems'i gönül dünyasında arıyordu. Nitekim onu orada buldu da... Bundan sonra kendini ilim tedrisine ve irşada verdi. Bir yandan da gönlü bir dost arayışı içerisindeydi.

Mevlânâ'nın can aynası olarak bulduğu diğer bir kişi Kon-yalı Selâhaddîn-i Zerkûbî oldu. (Kuyumcu, altın dövücü Selâ-haddîn). Aslında Kuyumcu Selâhaddîn, Seyyid Burhâned-dîn'in dervişi idi ve okuma-yazması yoktu. Fakat Mevlânâ'nın coşkunluğu onunla tatlı bir sükûnete erdi, gönül dünyası onunla huzuru yakaladı. Artık semâ meclisleri zevk ve neşe ile kuruluyor, günler birer düğün havasında geçiyordu. Mevlânâ bütün gönlüyle ona yöneldi. Onunla iki bedende yaşayan bir can gibi yakınlaştılar. Onu, yerine halîfe ve şeyh îlân etti. Mü-ridlerin irşadını ona havale etti. On yıl kadar süren mutlu bir dostluğun ardından, Selâhaddîn-i Zerkûbî de Hakk'ın rahme-tine kavuştu (1258).

Mevlânâ, daha sonra "kendisine içindeki nur hazînelerini keşfettiren" Çelebi Hüsâmeddîn b.

Muhammed b. Hasan'ı (Ö.1284) dost, hemdem, yâr ve halîfe seçti. Hüsâmeddîn Çe-lebi, mensupları Âhî şeyhliği yapmış bir sülâleden geliyordu. Bu ahbablık ve sohbet on yıl kadar sürdü. Bu on yılın en gü-zel meyvesi ise Mesnevî oldu. Gönüldaşı ve halîfesinin ricası üzerine Mevlânâ Mesnevî beyitlerini söylemeye başladı ve böylece muhteşem bir edebiyat ve tasavvuf klasiği olan Mes-nevî telif edildi.

Üzün ve yorucu bir hayâtın ardından ansızın ateşli bir has-talığın pençesine düşen Mevlânâ,
dostlarının bütün tedâvî ça-balarına rağmen hastalıktan kurtulamadı ve 5 Cemâziyelâhir 672 (17
Aralık 1273)'de vefat ederek Sevgilisine kavuştu.

Cenaze alayında Sadreddîn Konevî -ki Mevlânâ'nın vasi-yetine rağmen, kendinden geçmesi sebebiyle
cenaze namazı-nı kıldıramadı-, Selçuklu veziri Muinüddîn Pervane, bütün Sel-çuklu emirleri,
müdürrisler, talebeler, her dinden ve mezhep-ten insan bulundu. Oğlu Sultan Veled'in
İbtidânâme'sine kay-dettiğine göre, sadece Müslümanlar değil Hıristiyanlar ve Musevîler de bu
vefattan son derece üzüntü içindeydiler.

Mevlânâ'nın cenazesi Konya'da, babasının ve Selâhaddîn-i Zerkûbî'nin de defnedildiği yere defnedildi.
Sultan Veled za-manında sandukanın üzerine bir türbe yaptırıldı.

Mevlânâ'nın sevenleri, onun bir gazelinde de belirttiği üze-re, vefat gecesinin bir aylık gecesi değil,
bir visal gecesi ol-duğunu söylediler. Bunun için de o geceye Şeb-i Arûs (Düğün gecesi) adını verdiler
ve âyinlerle ihya ettiler.

İki oğlunun annesi Gevher Hâtûn Öldükten sonra Kira Hâtûn isminde dul bir kadınla evlenmiş olan
Mevlânâ'nın, bu hanı-mından da Emir Âlim Çelebi isminde bir oğlu ve Melike Hâtûn isminde bir kız
çocuğu olmuş, fakat Emîr Alim Çelebi pek genç yaşta iken vefat etmiştir. Mevlânâ'nın vefatında ancak
oğlu Sultân Veled ile kızı Melike Hâtûn sağdı.

Hz. Mevlânâ'nın yazılı eserleri şunlardır:

1- Mesnevi,

2- Dîvân-ı Kebîr,

3- Fihi Mâ Fih,

4- Mecâlis-i Seb'a,

5- Mektuplar. Eserlerinin orijinal dili Farsça'dır.

Mevlânâ ve Mevlevîlikle ilgili Türkçe en geniş neşriyat Ab-dülbâkî GÖlpınarlı (Ö.1982) ve Şefik Çan'a (Ö.2005) aittir.

Esasen Mevlânâ, Mevlevîliğin şimdiki âyin ve kaidelerini vazT ve Mevlevîliği bir tarikat hâlinde tesis etmemiştir. O böyle kayıtlardan tamamıyla uzak bir zâttı. Semâ etmesi dahi vecd ve hâl neticesiydi. Manevî terakkinin vasıtası ise aşk ve soh-betten ibaretti. Onun fikirlerinin intişârında ve tarikatının sis-temleşmesinde oğlu Sultan Veled'in (623-712/1226-1312) payı büyüktür.

MEVLÂNÂ'NIN CAZİBE VE ETKİSİ

Yaşadığı dönemde "her mezhep erbabı tarafından övülen; her tayfanın, herkesin makbulü olan Hz. Mevlânâ, vefa-tı sonrası için şöyle demiştir:

"Bizden sonra Mesnevi şeyhlik edecek ve arayanlara doğ-ru yolu gösterecek; onları yönetecek ve onlara önderlik ede-cektir. "Bu manâ [Mesnevi], güneşin doğduğu yerden, battığı yere kadar bütün dünyayı kaplayacaktır. Hiçbir mahfil ve-ya meclis olmayacak ki orada bu sözler okunmuş olmasın. Hatta o dereceye kadar ki, mabetlerde, zevk ve safa yerlerin-de okunacak, bütün milletler bu sözlerle süslenecek ve onlar-dan faydalanacaktır.

Hakikaten, Mevlânâ'nın vefatından sonra onun fikirleri, çeşitli coğrafyalarda kurulan toplam 129 Mevlevihane aracı-lığıyla yaşatılmış ve yaygınlaştırılmıştır. Bu Mevlevîhânelerin 50'den fazlası Türkiye sınırları dışında; Kuzey Kıbrıs, Yunanistan, Bulgaristan, Arnavutluk, Yugoslavya, Bosna-Hersek. Ma-caristan, Suriye, Irak, İran, Suudi Arabistan, Mısır ve Libya'da kurulmuş; buralarda Mesnevî okunmuş, semâ âyini icra edil-miştir, üstelik Mesnevî ve semâ. günümüzde artık -halihazırda resmen kapalı olan- Mevlevihane sınırlarını da aşmış, dinlen-ce ve eğlence mekanlarına kadar girmiştir (ki bu

gelişmeler maalesef onların ruhundan uzaklaştırılarak gösteriye dönüştürülme ve tüketim malzemesi olarak kullanılma tehlikesini doğurmuştur).

XVIII. yüzyılın sonuna kadar Avrupa'da hakkında pek bir şey bilinmemesine rağmen, bugün artık Batı'da en çok tanınan, entelektüel çevreleri en çok cezbeden ve ihtidalarına ve-sile olan sūfi-şâir yine Mevlânâ'dır.

İki binli yıllarda Mevlânâ Müzesi'ni yılda bir milyonu hayli aşkın insan ziyaret etmektedir. Bunun % 15-25'i yabancıdır. Yabancı ziyaretçiler şu ülke uyrukludur: İngiltere, Fransa, Almanya, İtalya, Amerika, İspanya, Japonya, Çekoslovakya, Yunanistan, Rusya.

Hayatın anlamını arayış sürecinde ve yaşadıkları hâdiseler karşısında ruhtan ızdırab çeken, aklu fikri acziyete düşen, şekilperestlikten bıkan, umut dilencisi olan insanları etkilemeye devam eden Mevlânâ'nın, tarih boyunca süregelen bu cazibe ve etkisinin sebeplerini anlayabilme sadedinde şunlar söyle-nebilir:

Yeni Bir Duyumsayış Ve Anlayış

Hiçbir velî, yeni bir şeriat getirmez. Ancak Kur'ân ve ha-disle ilgili yeni bir anlayış getirir. denilmiştir.

Hz. Mevlânâ da,

Kendine gel, yepyeni bir söz söyle de dünya yenilensin! Sözün öylesine bir söz olmalı ki dünyanın da sınırını aşmalı. Sınır nedir, ölçü ne?, bilmemeli!

Dünle beraber gitti cancağızım, ne kadar söz varsa düne ait. Şimdi yeni şeyler söylemek lazım.

Manifestosuyla, İslâm ve insan hayatına, yüzyıllar karşı-sında eskimeyecek evrensel bir yorum getirdiğini ilan etmiş-tir. Nitekim onun hakkında Molla Camı (Ö.1492), Şeyh Gâlib (Ö.1799) ve İkbâl'in

(Ö.1938) ortak övgüsü olan, "O bir pey-gamber değil, ama kitabı [Mesnevi] var." sözü de bu hususu çarpıcı bir şekilde ifade etmektedir.

Cana Yakın, Candan İçeri Allah

Hz. Mevlânâ; fıkıh, kelâm ve felsefe dilinin insanlığa bah-settiği "soğuk yüzlü ve mesafeli" Allah yerine, "cana yakın, hatta candan içeri" Allah'ı tanıtmaktadır. O, müşahede ettiği Allah'ı "tenzîh" ile değil, "tecellî" ve tezahür" ile açıklamaktadır. Nitekim Yüce Allah, Kur'ân'da, "Yemin olsun ki; insanı Biz yarattık. Onun için, nefsinin kendisine neler fısıldadığını, ne-ler telkin ettiğini de Biz pek iyi biliriz. Çünkü Biz ona şahdamarından daha yakınız. buyurmuştur.

Yaratılmışlara Hakk'm Nazarıyla Bakış

Hz. Mevlânâ. iç âlemine dönük (enfüsi) yolculuğunda "nefsini bilen Rabbini bilir" sırrına ermiş, dış âlemde (âfâk'ta) ise kesrette vahdeti müşahede etmiştir. Yaratılmışlara halkın nazarıyla değil, Hakk'ın nazarıyla bakabilmiştir.

Mevlânâ, dünya hayatındaki (insanlarda, inanç ve düşün-celerde görülen) farklılık ve zıtlıkların hakikatini, ilâhî maksat-ları, varlık hikmetlerini kavramış; onları birer kaos ve çatışma ' sebebi olarak görmemiştir. Böylesi bir nazarla Mevlânâ,

Tanrı'nın yarattığı hiçbir şey abes değildir.

Yaratıktan şikayet, Yaratan'dan şikayettir. derken; Yunus Emre, aynı hususu şu mısralarla dile getirmiştir:

Hakk'ı gerçek sevenlere Cümle âlem kardeş gelir.

Cümle yaratılmışa bir göz ile bakmayan Halka müderris ise, hakikatte asidir.

Yaratılanı hoş gördük Yaratan'dan ötürü."

Nitekim Kur'ân âyetleri böylesi bir anlayışa işaret etmekte, ona ilham vermektedir:

Dinde zorlama yoktur. Artık doğru ile yanlış, birbirinden ayrılmıştır.

Şayet Allah dileyseydi onların hepsini elbette doğru yol üzerinde toplardı. O halde sen sakın bunu bilmeyenlerden, fevri davrananlardan olma.

Eğer Senin Rabbin dileyseydi, dünyada ne kadar insan varsa hepsi imana gelirdi. Ama bunu irade etmedi. Şimdi sen mi, imana gelsinler diye insanları zorlayacaksın?"

Eğer Rabbin dileyseydi bütün insanları hakta ittifak eden bir tek ümmet yapardı. Fakat O bunu irade etmediğinden itti-fak etmemişlerdir ve işte böylece ihtilaf eder vaziyette devam edeceklerdir.

Mevlânâ'ya göre, "eşref-i mahlukat" insan başta olmak üzere her varlık, Allah'ın İsim ve sıfatlarının tecellî ve tezahür ettiği birer aynadır. Her bir Âdem-oğlunda; mü'minde, kâfirde, ateşe tapanda, putperestte, günahkârda aynı "ilâhî cevher", yani "bezm-i elest sözleşmesi "ruh ve "fitrat vardır.

Mevlânâ, "Biz birleştirmek için geldik, ayırmak için de-ğil demek; buna binaen dünya hayatındaki kaosun, ay-rışma ve çatışmanın temel sebebi olan zahirî (şeklî ve yüzey-sel) farklılıklara vurgu yapmamakta, böylece ayrışma ve çatışmayı körüklememektedir. O, görünüşteki farklılık ve zıtlıkların hakikatlerine, var ediliş hikmetlerine, "öz"lerindeki ortak ilâhî cevhere dikkatleri çekmektedir.

Evrensel Bir Söylem

Pergel gibi bir ayađımla řeriatla sađlamca durduđum halde, diđer ayađımla yetmiř iki milleti dolařıyorum. diyen Hz. Mevlânâ, bu ruhsal ve dűřünsel yolculuđunda evrensel bir bakıř ađısı kazanmıř; "Yetmiř iki millet kendi sırrını bizden dinler. Biz, bir perde ile yűzlerce ses çıkaran bir ney gibiyiz. sűzűyle iřaret ettiđi üzere, evrensel bir dinsel-ruhsal dil geliř-tirmiřtir.

Onun gűnűl dili; kaotik, içine kapanık, bađnaz, önyargılı, kusur bulucu, ayırıtırıp alıřtırıcı, "teki" ile bir arada bulun-maktan ve iletiřim kurmaktan korkutucu deđildir. Bilakis; sevgi, sempati, empati, hořgűrű ve estetik ile yođrulmuřtur. Samimi, iletiřime açık, űmit bahředici, ortak unsurları hatırla-tan, birleřtirici, gűzelliklere ayarlı, pozitif bir gűnűl dilidir. Ni-tekim O řűyle demiřtir: "Tapımızda (yolumuzda) riyazâat yok; ı burada hep lűtuf var, bađıř var. Hep sevgi, hep gűnűl alıř, hep ařk, hep huzur var burada.

Mevlânâ, insanların dűnyadaki anlam arayıřlarına cevap vermektedir. Onlara řeriatı, kulluk gűrevlerini sıralamaktan i önce, "var ediliř hikmetlerini hatırlatmaktadır.

Onun dindilini řu âyetlerin iřıđında anlamlandırmak műmkűndűr:

Bűtűn insanlıđı hikmetle ve gűzel đűtle Rabbinin yoluna çađır; ve onlarla en gűzel, en inandırıcı yűntemlerle tar-tıř.

De ki: Ey kendi aleyhlerine haddi ařmıř kullarım! Al-lah'ın rahmetinden űmit kesmeyin. űnkű Allah, (tevbe edilirse) bűtűn gűnahları bađıřlar. řűphesiz ki O, çok bađıřlayıcıdır, çok merhamet edicidir.

Bűtűn bunlara binaendir ki Hz. Mevlânâ řűyle seslenmiřtir insanlıđa:

Yine gel, yine get, her ne olursan ol yine gel İster kâfir, ateře tapan, putperest ol yine gel Bizim bu dergahımız űmitsizlik dergâhı deđildir Yűz defa tűvbeni bozmuř olsan da yine gel.

Akıl Ve Ruh Sağlığı Bozulanlar İçin Tiryak

Türkiye'de gerek Batı'ya gerekse Doğu'ya yönelik orijinal, kuşatıcı, etkili ve kalıcı bir dinsel-ruhsal söylem geliştirebil-mesi için, her zamankinden daha fazla Hz. Mevlânâ'ya tevec-cüh edilmesi gerekmektedir. Ve bu, konjunktüre! bir politika gereği ve sadece, "Bakın!, bizde, İslam'da inşân sevgisi de var, aşk da, hoşgörü de!" diyebilmek için değil; yüzeysel ve mevsimlik bir ilginin ötesinde, derinlikli ve kalıcı bir tercih edişle yapılmalıdır. Çünkü Mevlânâ;

Haçlı seferleri ve Moğol istilalarına maruz kalan bir Anado-lu'da, siyâsî ve sosyal hayattaki kargaşa, moral değerlerdeki çözülme karşısında insan'ı, İslâm'ı ve aşk'ı ayakta tutabilmiş bir manevî mimardır. sadece Müslüman Anadolu insanı için değil, her din ve mezhepten insanın gönül aynası, göz bebeği olmuştur.

bugün Batı'da en çok tanınan, entelektüel çevreleri en çok cezbeden ve ihtidalarına vesile olan sûfî-şairdir.

Hâsılı kelâm Hz. Meviânâ, akıl ve ruh sağlığı bozulan bir in-san ve toplum için "tiryâk"tır. O, sözlerindeki safa oluşun, şifâ ve gıda oluşun sırrı hususunda şöyle demiştir: "Söz söyleyen ke-mâl sahibi olursa, marifet ve hakikat sofrasını serdi mi, o sofrâ-da her türlü yemek bulunur. Herkes orada gıdasını bulur.

Çalışmamızın ikinci bölümünde, tarih boyunca ondan et-kilenen meşhur insanlardan seçip kaydettiğimiz değerlendirmeler de yukarıdaki tespitlerimize delil teşkil etmektedir.

ESERLERİNDEN SEÇMELER

Mesnevî'nin İlk On Sekiz Beyiti

Hız. Mevlânâ tarafından bizzat yazılan bu 18 beyite, Mevle-vîler pek büyük bir ehemmiyet verirler. Onlara göre, bütün Mesnevî'nin hülâsası bu beyitlerdedir. Nitekim, "Mevlânâ'nın hasret ve sevgi felsefesi, bütün Mevlevîlikle beraber öz halin-de bu on sekiz beyittir. Bu beyitler kadar geleceği yüklü, onu kendisinde toplayan eser azdır," denilmiştir.

Mesnevî şerhlerinde, Mevlânâ'nın "ney" ile "insân-ı kâ-mil"!, "kamışlık" ile "elest bezmi"n\, "ateş" ile "ilâhî aşk"\' sembolize ettiği belirtilmiştir.

Şairin ifade ettiği gibi;

Neye halk etdi deme Hazret-i Mevlâ nâyı ; Halka bildirmek için hazret-i Mevlâna'yı (Laedri)

Hazret-i Mevlâ, ney'î niye yarattı diye kafanı yorma hiç. Besbelli ki Mevlânâ hazretlerini halka duyurmak için yarattı onu.

Veled Çelebi İzbudak'ın (Ö.1953) tercümesi (düzenlene-rek):

1. Dinle, bu ney nasıf şikâyet ediyor; ayrılıkları nasıl an-latıyor. (Diyor ki:)
2. Beni kamışlıktan kestiklerinden beri feryadımdan er-kek, kadın herkes ağlayıp inledi.
3. Ayrılık açlarıyla parça parça olmuş bir kalp İsterim ki iştiyak derdini ona açayım.
4. Aslından, vatanından uzak düşen bir kişi, vuslat zama-nını arar durur.
5. Ben her toplulukta, her mecliste ağladtm, inledim dur-dum. Fena halli olanlarla da eş oldum, iyi halli olanlarla da.
6. Herkes kendi zannınca benim dostum oldu, ama içim-deki sırlarımı kimse araştırmadı.
7. Benim sırrım, feryadımdan uzak değildir. Ancak her gözde onu görecek, her kulakta onu işitecek nur yok.

8. Ten candan, cân da tenden gizli değildir. Lakin canı görmek için kimseye izin yok.
9. Bu neyin sesi ateştir, hava değil. Kimde bu ateş yok ise o yok oisun!
10. Aşk ateşidir ki ney'in içine düşmüştür. Aşk coşkunlu-ğudur ki şarabın içine düşmüştür.
11. Ney, yârinden ayrılan kişinin arkadaşı, hâldaşdır. Ney'in perdeleri, bizim perdelerimizi yırttı.
12. Ney gibi hem bir zehir, hem bir panzehir; ney gibi hem bir dost, hem bir müştakı kim gördü?
13. Ney, kanla dolu olan yoldan bahsetmekte, Mecnûn'un aşk kıssalarını söylemektedir.
14. Bu aklın mahremi ve sırdaşı, akılsızdan başkası değil-dir. Dile de kulaktan başka müşteri yoktur.
15. Bizim gamımızdan günler vakitsiz bir hale geldi; gün-ler (ayrılıktan doğan) yanlışlarla yoldaş oldu.
16. Günler geçtiyse, geçip gitsin, korkumuz yok. Ey te-mizlikte benzeri olmayan, yeter ki sen kal!
17. Balıktan başka her şey suya kandı; rızkı olmayanın da günü uzadıkça uzadı.
18. Ham, pişkinin, olgunun halinden anlamaz. Öyle ise söz kısa kesilmelidir vesselam.

Mesnevî'nin vezniyle tercüme eden: Feyzi Halıcı (d. 1924)

Duy şikâyet etmede her an bu Ney

Anlatır hep ayrılıklardan bu Ney.

Der ki; feryadım kamışlıktan gelir,

Duysa her kim, gözlerinden kan gelir.

Ayrılıktan parçalanmış bir yürek

İsterim ben, derdimi dökmem gerek.

Şayet aslından biraz ayrılrsa can,

Öyle bekler, vuslata ersin zaman.

Ağladım her yerde, hep âh eyledim

Gördüğüm her kul için, dostum dedim.

Herkesin zannında dost oldum ama;

Kimse talip olmadı esrarıma.

Hiç değil feryadıma sırrım uzak

Gözde lâkin yok ışık, duymaz kulak. Aşikârdır can-beden, gör insanı,

Yok izin, görmez fakat insan, canı.

Ney sesi tek mil hava; oldu ateş,

Hem yok olsun, kimde yoksa bu ateş!

Ateş ateş olmuş, dökülmüştür Ney'e

Cezbesi aşkın karışmıştır mey'e.

Yardan ayrı dostu Ney dost kıldı hem,

Perdesinden perdemiz yırtıldı hem.

Kanlı yoldan Ney sunar hep arzuhal

Hem verir Mecnûn'un aşkından misal.

Ney zehir, hem panzehir; âh nerde var.

Böyle bir dost, böyle bir özlemlî yar?

Sırrı bu aklın, bilinmez akl ile,

Tek kulaktır müşteri, ancak dile.

Sırf keder, gam; gitti kaç gün, kaç gece,

Geçti yanlışlarla günler, öylece.

Geçse günler, korku yok, her şey masal;

Ey temizlik örneği, sen gitme kal! Kandı her şey, tek balık kanmaz sudan, Gün uzar, rızkın eğer
bulmazsa can. Anlamaz olgun adamdan bil ki, ham, Söz uzar, kesmek gerektir vesselâm!

Translated by Professor Seyyed Hossein Nasr:

Listen to the reed how it narrates a tale,

A tale of all the separations of which it complains.

Ever since they cut me from the reed-bed,

Men and women bemoaned my lament.

Hollow I am in separation, a bosom shred and shred,

So as to utter the description of the pain of longing.

Whoever becomes distanced from his roots,

Seeks to return to the days of his union.

I joined every gathering uttering my lament,

Consorting with the joyous and the sorrowful.

Everyone befriended me following his own opinion,

No one sought the secrets from within me.

My secret is not far away from my lament,

Yet, eye and ear do not possess that light.

Body is not hidden from soul, nor soul from body,

Yet, none has the license to see the soul.

The cry of the reed is fire, not wind,

Whoso does not possess this fire may he be naught..

It is the fire of Loue that befelled the reed,

It is the feruent desire of Loue that entered the wine.

The reed is the comrade of ivhoeever has become seuered from a friend,

Its strains haue rent asunder our veils.

Who has euerseen a poison and an antidote like the reed?

Who has ever seen a consort and a longing looer like the reed?

The reed is tetling the story ofthepath full of blood; it is telling stories of Majnoon's (crazed)

The confident ofthis consciousness is none other than the unconscious.

For the tongue has no client saue the ear.

Eğer birisi benden bundan başka söz naklederse

Ben ondan da bizarım! naklettiği sözlerden de bîzânım.

Hasan ÂH Yücel'in manzum tercümesi ise şöyledir:

Can tende var oldukça kulum Kur'an'a Yol toprağımı Peygamber-i zîşâna

Hakkımda bunun zıddına söz etse biri,

Vay bu söze, vay böyle diyen insana

Bizim mesnevimiz vahdet dükkânıdır

Onda vahdetten başka ne görürsen o puttur.

Allah'a tekrar tekrar yemin ederim ki,

Bu mânâ [Mesnevi],

Güneşin doğduğu yerden, battığı yere kadar bütün dünya kaplayacak

Ve bütün ülkelere ulaşacaktır.

Hiçbir mahfil ve meclis olmayacak ki orada Mesnevi okunmuş olmasın.

Hattâ o dereceye varacak ki, Mabetlerde, zevk u safa yerlerinde okunacak;

Bütün milletler bu sözlerle süslenecek ve onlardan fayda–lanacaktır.

"Bizden sonra Mesnevi şeyhlik edecek,

Gazel söyle de halk, yüzyıllar boyunca okusun. Tann'nın dokuduğu kumaş ne yıpranır, ne eskir.

Kendine gel,

Yepyeni bir söz söyle de dünya yenilensin!

Sözün öylesine bir söz olmalı ki dünyanın da sınırını aşmalı;

Sınır nedir, ölçü ne?, bilmemeli!

Her gün bir yerden göçmek ne iyi! Her gün bir yere konmak ne güzel! Bulanmadan, donmadan akmak ne hoş! Dünle beraber gitti cancağızım Ne kadar söz varsa düne ait. Şimdi, yeni şeyler söylemek lazım.

Ben kilitten seslenen bir kapı anahtarı gibiyim sanki. Sanır mısın ki benim sözüm sadece bir sözdür.

Bizim sözlerimizin hepsi nakit, başkalarınınkini nakildir. Nakil, nakdin fer'idir.

Sözünü öyle bir izah et ki havas da avam da istifade etsin. Herkesin aklının ereceği, fikrinin anlayacağı bir tarzda anlat. Söz söyleyen kemâl sahibi olursa,

(marifet ve hakikat) sofrasını yaydı mı, o sofrada her tür-lü aş bulunur.

Hiçbir misafir aç kalmaz, herkes o sofrada kendi gıdasını bulur.

Güzel üslupla söz söyleyenleriz;

Mesih'in talebesiyiz;

nice ölümlere tuttuk da can üfürdük biz.

Bu dünya zindandır, biz de zindandaki mahkûmlarız.

Zindanı del, kendini kurtar!

Dünya nedir? Allah'tan gafil olmaktır.

Kumaş, para, Ölçüp tartarak ticaret yapmak ve kadın; dünya değildir.

Ben,

İnsanlara faydam dokunsun diye

bu dünya zindanında kalmışım.

(Yoksa) hapisane nerede, ben nerede?

Kimin malını çalmışım?

Yine gel, yine gel, her ne olursan ol yine gel

İster kâfir, ateşe tapan, putperest ol yine gel

Bizim bu dergâhımız ümitsizlik dergâh, değildir

Yüz kere tövbeni bozmuş olsan da yine gel.

Tapımızda (yolumuzda) riyâzât yok: burada hep lütuf var, bağış var:

Hep sevgi, hep gönül alış. hep aşk, hep huzur var burada.

Hem-çü pergârim der-pâ der-şeriat üstüâr Pây-t diğer seyr-i heftâd u dü millet miküned (Pergel gibiyiz; bir ayağımız sımsıkı şeriatla bağlı. Diğer ayağımızla yetmiş iki milleti dolaşıyoruz.)

Yetmiş iki millet kendi sırrını bizden dinier.

Biz, bir perde ile yüzlerce ses çıkaran bir ney gibiyiz.

Demedim mi sana, gitme oraya; seni tanıyan, bilen ben'im ancak;

şu yokluk serabında hayat pınarın ben'im.

Kızıp uzaklaşsan da yüz yıllık yola gitsen, sonunda dönüp gene bana gelirsin;

son durağın ben'im demedim mi?

Demedim mi sana, dünyanın süsüne razı olma;

senin razı olacağın otağın ressamı ben'im ancak.

Demedim mi sana deniz ben'im, sen bir balıksın;

karaya gitme; arı duru denizin ben'im ancak.

Sana, kuşlar gibi tuzağa gitme;

haydi gel, kolundaki, kanadındaki kuvvet ben'im deme--dim mi?

Demedim mi sana, keserler yolunu, soğuturlar seni;

ateşin, coşkunun, sıcaklığın ben'im ancak.

Demedim mi yakıştırlar sana kötü kötü sıfatlar; sen olur-sun kaybeden;

halbuki sıfatlarının kaynağın ben'im ancak.

Demedim mi sana; "kulun işi gücü hangi sebeple düzene girer acaba?" deme;

sebepsiz, cihetsiz yaratıcı ben'im ancak. Gönlünde bir ışık varsa bil bakalım, nerede evinin yolu; Tanrı sıfatlıysan eğer, bil ki ev sahibin, efendin ben'im ancak.

Biz öyle hekimleriz, öyle Allah şakirtleriyiz ki,

Bahr-ı Muhit (Kızıldeniz) bile bizi gördü de yarıldı.

Biz başkayız; insanın hastalığını, nabzına bakarak anlayan hekimler başka!

Biz gönüle vasıtasız, güzelce bakarız;

Bizim görüşümüz, ferasetimiz sayesinde pek yücedir.

Onlar, insanı gıdalarla, meyvelerle doyuran kuvvetlendi-ren tabiblerdir;

Hayvanî can, onların tedavisiyle kuvvet bulur, yaşar.

Bizse davranışların ve sözlerin tabibiyiz;

Bize Hakk'm nurunun ışığı ilham vermektedir.

Meselâ deriz ki; "Bu çeşit bir davranış sana faydalıdır, şöyle bir davranış ise seni yoldan çıkarır. Şöyle bir söz seni ilerletir; böyle bir söz ise seni yaralar!" O tabibler, hastanın idrarına bakar, hastalığını öyle anlar; Bizim delilimiz ise Yüce Allah'ın vahyidir, hastalığı vahiyle anlarız.

Kimseden ücret istemeyiz;

Bizim ücretimiz, noksanlardan ârî olan Allah'dan gelir.

Haydi! İleti onulmaz, şifa bulmaz hastalan çağırıyoruz;

Bizim ilacımız hastalara birebirdir.

Her meyvenin içi, kabuğundan yeğdir, iyidir. Teni de ka-buk; sevgiliyi iç bil!

İnsan, pek latif bir içe mâliktir. İnsansen bir an olsun onu ara!

Ey özden habersiz gafil!

Sen hâlâ kabukla öğünüyorsun!

Bedenler, ağızları kapalı testilere benzerler.

Her testide ne var? Sen ona bak.

Surette kalırsan putperestsin.

Her şeyin suretini bırak, mâ-nâya bak.

Hacca giderken hac yoldaşı ara.

Ama ha Hintli olmuş, ha Türk, ha Arap.

Onun şekline, rengine bakma; azmine ve maksadına bak.

Rengi kara bile olsa değil mi ki seninle aynı maksadı gü-düyor, aynı senin rengindedir, sen ona beyaz de.

Hayret! Nice kişinin yolunu suret kesti.

Surete niyet etti (esas aldı), Allah'a karşı koydu (çattı)!

Kişinin değeri nedir? - Aradığı şeydir!"

Eğer sen, can konağını arıyorsan, bil ki sen cansın.

Eğer bir lokma ekmek peşinde koşuyorsan, sen bir ek-meksin.

Bu gizli, bu nükteli sözün mânâsına akıl erdirirsen, anlar-sın ki

Aradığın ancak sensin, sen.

Madendeki inciye aradıkça madensin. Ekmek lokmasına heves ettikçe ekmeksin. Şu kapalı sözü anlarsan, anlarsın her şeyi; Neyi arıyorsun, sen osun.

Senin canın içinde bir can var, o canı ara!

Beden dağının içinde mücevher var, o mücevherin nini ara!

A yürüyüp giden sufi, gücün yeterse ara; Ama dışarıda değil, aradığını kendinde ara.

Ey toplum, şu olaylar yurdundan çekinin; Kalkın, yüceler âlemine doğru çıkın yola. Bedenlerinizde olgunluğa ulaşmış bir can var, Artık siz de kısa kesin beden lakırdısını.

Sen, değerle ve düşüncenle iki âleme bedelsin. Ama ne yapayım ki kendi değerini bilmiyorsun.

Kendini ucuza satma, çünkü değer yüksek.

İnsan cevherdir, gök ona arazdır. Her şey ferîdir, her şey-den maksat odur.

Ey akıllar, tedbirler, fikirler kuiu kölesi olan bey, madem ki böylesin, kendini neden böyle ucuza satıyorsun?

Sana hizmet etmek, bütün varlık âlemine farzdır. Bir cev-her, neden arazdan ihsan ister ki?

Yazıklar olsun, kitaplardan bilgi arıyorsun ha, helvadan zevk istiyorsun ha!

Bir bilgi denizisin ki bir ıslaklıkta gizlenmiş; bir âlemsin ki üç arşın boyunda bir bedene bürünmüş!

Şarap nedir, güzei ses ve çalgı dinlemek, yahut bir güzel-le buluşmak nedir ki sen onlardan bir neşe,
bir menfaat um-madasın!

Hiç güneş, bir zerreden borç ister mi? Hiç Zühre yıldızı, bir küçücük küpten şarap diler mi?

Sen keyfiyeti bilinmez bir cansın, keyfiyet âiemine hapse-dilmişsin. Sen bir güneşsin, bir ukdeye
tutulmuşsun. İşte bu, sana yakışmaz, yazık!

Ey Tanrı kitabının nüshası insanoğlu! Sen, kâinatı yaratan Hakk'ın güzelliğinin bir aynası! Her şey
sensin. Alemde ne varsa, senden dışarıda değil. Her ne ararsan, onu kendinden iste, kendinde ara.

Kimden kaçıyoruz, kendimizden mi? Ne olmayacak şey! Kimden kapıp kurtarıyoruz, Hak'tan mı? Ne
boş zahmet.

"İnsan, büyük bir şeydir ve içinde her şey yazılıdır. Fakat karanlıklar ve perdeler bırakmaz ki insan
içindeki o ilmi oku-yabilsin. Bu perdeler ve karanlıklar; bu dünyadaki türlü türlü meşguliyetler, insanın
dünya işlerinde-aldığı çeşitli tedbirler ve gönlün sonsuz arzulandır.

Kalıbın, cesedin mektuptur, ona dikkat et; padişaha lâyük mı, değil mi? Bir anla da sonra gönder!

Bir bucağa git, mektubu aç, oku. Bak bakalım, içindeki sözler, padişahlara lâyük olan sözler mi?

Lâyük değilse o mektubu yırt, çaresine bak, başka bir mektup yaz!

Fakat ten mektubunu açmayı kolay sanma. Yoksa herkes gönül sırrını apaçık görürdü!

Bu mektubu açmak ne güçtür, ne sarptır! Emlerin işidir, bu çocuk işi değil!

Hepimiz, fihriste kani olmuş, kalmışız. Çünkü heva ve he-vese, hırsa bulaşmışız!

Halbuki o fihrist, ona baksınlar da metni de öyle sansınlar diye halka bir tuzaktır.

Mektubu aç, bu sözden baş çevirme! Allah doğruyu daha iyi biür!

Mektubun fihristi, dille ikrar etmeye benzer. Halbuki sen gönül mektubunun metnini sına!

Bak bakalım, ikrarınla muvafık mı? Buna bak da işin, mü-nafıkların işine dönmesin!

Âlim de, bilgilerin yüz binlerce çeşidini bilir de zâlim herif, kendisini bilmez!

Her cevherin hususiyetini bilir de kendi cevherini bilmeye gelince eşeğe döner!

Be hey âlim, sen, "ben caiz olan şeylerle caiz olmayanları bilirim" dersin ama, kendin caiz misin, işe yarar mısın? Bun-dan haberin yok!

Bu, yerinde, doğru", "şu, yerinde değil, eğri"; bunu bili-yorsun, biliyorsun ama, sen doğru musun, eğri mi? Bir de iyi-ce kendine bak!

Her kumaşın değeri nedir, biliyorsun da kendi değerini bil-miyorsun. Bu, ahmaklıktır.

Uğurlu yıldızlarla uğursuz yıldızları biliyorsun. Fakat sen uğurlu musun, yoksa cencenabet biri misin?

Buna bakmıyor-sun bile!

Bütün ilimlerin aslı, canı budur bu! Mahşer günü "ben ki-mim, ne hale geleceğim" demen, bunu bilmen gerek.

Gerçi dinin usullerini bildin; ama kendi aslını, kendi mayan iyiye bir de ona bak, onu bil!

Senin için bu iki usulden kendi aslını biimen daha iyidir ey ulu kişi!

Seyyid Burhaneddin Muhakkik (ks) konuştuğu sırada bi-ri geldi ve: "Falandan senin methini duydum" dedi. O: Baka-lım o falan nasıl bir kimsedir? Beni tanıyıp övebilecek bir hal-de midir? Beni eğer sözlerimle tanıdıysa, tanımamış demek-tir, Çünkü bu ses, bu töz, bu ağız ve dudak kaimaz; bunların hepsi arazdır. Yok eğer işlerimle tanıdıysa, yine de böyledir. Fakat benim zâtımı tanıdıysa, işte o zaman beni övebilir ve bu övmenin bana âit olduğunu bilirim" dedi.

Buna benzeyen bir hikaye var. Rivayet ederler ki: Padişahın biri, oğlunu hüner sahibi bir topluluğa teslim etmiş ve o topluluk da ona yıldız bilgisi, remi ve daha başka bilgilerden öğretmişti. Çocuk son derece aptal olduğu halde bu bilgileri tamamen öğrenip üstad oldu. Bir gün padişah avucuna bir

yü-zük sakladı ve oğlunu imtihan etti. Gel söyle bakayım, avucumda ne var?" diye sordu. Çocuk: "Elindeki yuvarlak, sarı ve iç boş bir şeydir" dedi. Padişah: "Alâmetlerini doğru verdin, o halde ne olduğuna da hükmet" deyince, çocuk, "Kalbur olma-sı lâzım" dedi. Padişah: "Akli hayretler içinde bırakan bu ka-dar alâmeti bilgi ve tahsil sayesinde söyledin, fakat kalburun avuca sığmayacağına nasıl akıl erdiremedin!" dedi.

Bunun gibi, zamanımızdaki bilginler de kılı kırk yarıyorlar. Kendileriyle ilgili olmayan şeyleri pek iyi biliyorlar. Onlara ta-mamen ve bütün etrafiyla vâkıftırlar, fakat önemli olanı ve kendine her şeyden daha yakın bulunanı, yani kendi kendile-rini biimiyorlar. Onlara her şeyden daha yakın olan bir şey var ki bu da onların benliğidir. "Bunun yapılması doğrudur, bu-nunki doğru değildir, bu helâldir yahut haramdır", diye her şey hakkında helal ve haram olması bakımından hüküm verdiği halde, kendi mahiyetini helal midir yoksa haram mıdır, temiz midir, yoksa pis midir bilmez. Binaenaleyh söylemiş olduğu bu boşluk, sanlık, şekil ve yuvarlaklık arızîdir. Ateşe attığın za-man bunların hiçbiri kalmaz. Bu alâmetlerin hepsinden kurtul-mak zatî olur. Bir insana verilen iş, söz vesaire gibi şeylerin hepsi de bunun gibidir. Onun cevheriyle alâkası yoktur; bütün bu şeyler yok olduktan sonra kaian şey o cevherdir. İşte o bil-ginlerin alâmeti böyle olur. Bütün bu şeyleri söyleyip anlattık-tan sonra, kalburu avuç içine sığdırmaya kalkarlar. Çünkü on-ların esas olan şeyden haberleri yoktur. Ben kuşum, bülbü-lüm, papağanım. Eğer bana "başka türlü ses çıkar" derlerse yapamam. Çünkü benim dilim böyledir ve bundan başkasını söyleyemem. Kuş seslerini Öğrenen kimse, kuş olmadığı gibi, aynı zamanda kuşların düşmanı ve avcısıdır. Kendisini kuş zannetmeleri için, onlar gibi ses çıkarır ve ıslık çalar. Ona "bu seslerden daha başka sesler çıkar", diye emretseler bunu da yapabilir. Çünkü ses onun değildir, onda iğretidir. Bunun için başka bir ses de çıkabilir. Halkın kumaşını çalan (hırsız) her evden bir kumaş göstermeyi de öğrenmiştir.

Düğümleri açmakla uğraşa uğraşa kocadın, başka bir kaç düğümü de çözülmüş sayıver!

Asıl boğazımızdaki çözülmez düğüm şudur: Sen kendini bil, bakalım, aşağılık bir adam mısın, yoksa bahtı yaver bir adam mı?

Adamsan bu müşkülü çözü. İnsan nefesine sahipsen, nefesi-ni bu yolda sarf et.

Cisimlerin ve sıfatların haddini bildin var say. Asıl, kendi haddini bil ki bundan kaçıp kurtulmaya imkan yok.

Kendi haddini bilince de artık bu hadden kaç da ey toprak eleyen, hadsiz aleme ulaş.

Ömrün özne ve yüklem derdiyle geçti. Gözün açılmadı, hayatın duyduğun şeylerle geçip gitti.

Neticesiz ve tesirsiz her delil bâtıldır, boştur. Sen kendi ne-ticene bak!

Yapanı, ancak yapılan şeylerle görebildin; iktirânî kıyasla yetindin.

Filozof, davasında delilleri çoğaltıp durur. Halbuki kalbi te-miz Allah kulu, onun aksine, delillere bakmaz bile.

Bu, delilden ve perdeden kaçır; delille ulaşılan için başını Önüne eğer.

Ya olduğun gibi görün

Ya da görüldüğün gibi ol.

A hoca, ne kuşusun sen, adın ne, değer ne? A tatlılarla beslenen kuş, ne uçarsın, ne yayılırsın?

Devekuşusun sanki; uç diyorlar sana; diyorsun ki "ben de-veyim, deve uçar mı hiç a dayı?"

Yük yükleme çağı gelince "ben kuşum" diyorsun, "kuş yük çeker mi, ne diye bu teklifte bulunuyorsun?"

Ne şakıyıp çileyen güzel sesli bülbülsün, ne rengi güzel dudu kuşu; ne boynu halkalı üveyiksin! Ne bizim yeşilliğimize, bağımıza bahçemize geliyorsun?

Her kuşun boynunda Süleyman'ın bir hakkı var. Bütün kuşlar oraya uçup gittiler, sen ne duruyorsun?

Bizim Peygamberimizin yolu aşk yoludur. Biz aşktan doğmuşuz, annemiz aşktır.

Aşk şeriatı, bütün dinlerden ayırır. Âşıkların şeriatı da Allah'tır, mezhebi de.

Bu dünya pazarında sermaye altındır; orada ise aşk ve ıslak iki göz.

İnle ki, bu iniltiyi işiten bir komşun vardır. Bu komşu, sana şah damarından daha yakın olan birisidir.

İnle ki, çocuğun inlemesi, ağlaması süt annesinin sevgisi-ni uyandırır.

Her ne kadar, ruh çocuğunu terbiye eden Büyük Terbiye-ci, kendi düşüncesini (kendi bildiğini) yapar, seni dinlemez gi-bi davranırsa da,

seni sevdiği için, sana zararlı olacak istekleri yerine getir-mese de, sen yine İnle, ağla. Çünkü ağlamak aşkı besler, ona sermaye olur.

Ne olurdu, seninle tatlılaşıyordım; yaşayış zaten acı.

Ne olurdu, sen razı olsaydın benden de, herkes kızsaydı bana.

Ne olurdu, seninle aram düzgün olsaydı da, bütün âlem-lerle aram açılsaydı, dünya yıkılıp yansaydı.

Sen beni sevdikten sonra malın mülkün değeri mi olur? Zaten toprak üstünde ne varsa hepsi de toprak olacaktır.

Âlem O'nunla kaimdir ve O'nsuz olan hiçbir şey yoktur. O'nun rızası, rahmeti, bereketi ve tecellisi olmayan hiçbir şe-yin değeri yoktur.

İnsaf et, aşk güzel bir iştir!

Onun bozulması, güzelliğini kaybetmesi, (insanlardaki) tabiatın kötü niyetli oluşundandır.

Sen, kendi şehvetine ve arzularına aşk adını takmışsın;

Halbuki şehvetten kurtulup aşka ulaşabilmek için yol çok. uzundur.

Sevgiden acılar tatlılaşır; sevgiden bakırlar, altın olur. Sevgiden tortulu, bulanık sular, arı duru bir hale gelir. Sevgi-den dertler şifa bulur. Sevgiden, ölü dirilir; sevgiden padişah-lar kul olur. Bu sevgi de bilgi neticesidir. Saçma sapan şeyle-re kapılan kişi, nasıl olur da böyle bir tahta oturur ki?

Gönlünde Allah sevgisi arttı mı, şüphe yok ki Allah seni seviyor.

Aşk O'ndan gebedir, bu cihan ise aşkta gebe. Bu dünya şu dört unsurdan doğdu, fakat dört unsur aşk-tan doğdu.

Eğer sen Hak yolunda yürürsen, senin yolunu açar, kolay-laştırırlar.

Eğer Hakk'ın varlığında yok olursan, seni gerçek varlığa döndürürler.

Benlikten kurtulursan o kadar büyürsün ki âleme sığmazsın. İşte o zaman seni sana, sensiz gösterirler.

Bu dünyaya ait zevklerin ve maksatların hepsi bir merdi-vene benzer. Merdiven basamakları oturup kalmaya elverişli değildir; üzerine basıp geçmek için yapılmıştır, uzun yolu kı-saltmak ve ömrünü bu merdiven basamaklarında ziyan etme-mek için çabuk uyanan ve durumdan haberi olan kimseye ne mutlu!

Akıl, aşk ve bilgi, Tanrı damının merdivenleridir.

Amma gerçek âlemde Tanrı'ya ulaşmak için bambaşka bir merdiven vardır.

Yûsuf-i Mısırî'nin bir dostu seferden geldi. Hz. Yusuf ona: "Bana ne armağan getirdin?", dedi. O kimse: "Sana getirmek için ne kadar armağan aradıysam hiçbirini beğenmedim, lââyık görmedim. Sende olmayan ne var ki ve senin neye ihtiyacın olabilir ki? Ancak, senin yüzünden daha güzeli hiçbir şey ol-madığı için sana bir ayna getirdim. Her zaman güzel yüzünü müşahede eylesin", dedi.

Tanrı'da olmayan ne vardır ve O'nun neye ihtiyacı olabi-lir? Tanrı'nın önüne, onda kendisini müşahede etmesi için par-lak bir gönül götürmelidir. Nitekim bir hadis-i şerifte şöyle bu-yurulmuştur: "Tanrı sizin suretlerinize ve amellerinize bakmaz. Ancak kalplerinize bakar.

Ey oğul, herkesin ölümü kendi rengindedir. Düşmana düşmandır, dosta dost!

Ayna Türk'e nazaran güzel bir renktedir. Zenciye nazaran o da zencidir.

Ey can, aklını başına devşir. Ölümden korkup kaçarsın ya; doğrusu sen, kendinden korkmaktasın.

Gördüğün, ölümün yüzü değil, kendi çirkin yüzün. Canın bir ağaca benzer; Ölüm onun yaprağıdır.

İyiye de senden yetişmiş, yeşermiştir; kötüye de. Hoş na-hoş., gönlüne gelen her şey senden, senin varlığından gelir.

Yapılma, yıkılmadadır; topluluk, dağınıklıkta; düzeltme, kırılmada; murat, muratsızlıktadır; varlık yoklukta. Her şey buna benzer., öbür zıtlar ve eşler de hep bunlar gibidir.

Birisi geldi, yeri bellemeye, sürmeye başladı. Aptalın biri dayanamayıp feryat etti.

Dedi ki: "Bu yeri neden yıkıyorsun... neden yarıyor, dağı-tıyorsun?!"

Adam dedi ki: "A ahmak, yürü git., benimle uğraşma! Sen yapılmayı yıkılmada bil!"

Bu yer, böyle çirkin ve yıkık bir hale gelmedikçe, nasıl olur da gül bahçesi, buğday tarlası haline gelir?

Düzeni altüst olmadıkça nasıl olur da bostanlık, ekinlik olur, mahsul ve meyve yetiştirir?

Yarayı neşterle deşmedikçe iyileşir, onulur mu hiç?

Ahlatın, ilaçla yıkanmadıkça hastalığın nasıl geçer, nasıl şifa bulursun?

Terzi kumaşı paramparça eder. Bir kimse çıkıp da o sana-tını bilen terziye,

"Bu canım atlası neden bu hale getirdin, neden kestin; ben kesik kumaşı ne yapayım?" der mi?

Her eski yapıyı yaparlar, yenilerlerken eski yapıyı yıkmaz-lar mı?

Marangoz, demirci ve kasap da bunun gibi, yeni bir şey yapacakları zaman önce o şeyi yıkıp yakıp harap etmez mi?

O helîleyi, belîleyi dövme de öyledir, onları âdetâ telef etmek, bedenî yapılmâsıdır.

Buğdayı değirmende ezmeseydin ondan ekme yapılabilir miydi? Bizim soframızı bezeyebilir miydi?

Göğsünün içindekini hakikî gönü) sanan kimse, Hak yolunda iki üç adım attı da her şey oldu bitti sandı. Aslında teşbih, seccade, tevbe. sofuluk, günâhtan sakın-ma, bunların hepsi yolun başıdır.

Hak yolcusu aldandı da bunları varacağı konak sandı.

Aynı dili konuşmak, akrabalık ve bağlılıktır.

İnsan, yabancılarla kalırsa mahpusa benzer,

Nice Hintli, nice Türk vardır ki dildeştirler (aynî düi konu-şurlar).

Nice iki Türk de vardır ki birbirlerine yabancı gibidirler.

Şu halde "mahremlik (yakınlık) dili" bambaşka bir dildir.

Gönül birliği (gönüldaşık) di! birliğinden daha iyidir.

Gönülden sözsüz, işaretsiz, yazısız yüz binlerce tercüman zuhur eder.

Bu dünyada biriyle dost oluyorsun, ahbablık ediyorsun. O senin gözünde tıpkı Yusuf gibi oluyor. Buna rağmen çirkin bir hareketiyle hemen senin gözünden düşüyor. İşte o zaman onu kaybetmiş oluyorsun.

Onun Yusuf gibi olan yüzü, kurt ha-line geiyor ve sen Yusuf gibi görmüş olduğun dostunu şimdi bir kurt şeklinde görüyorsun. Yüz değişmemiş olmakla bera-ber, bu arzî hareketle onu kaybettin... Sözü

kıyası; birbirini iyice görmek ve her insanda iğreti olarak bulunan iyi ve kötü sıfatlardan geçerek özüne

varmak ve iyiden iyiye görmek lazımdır. İnsanların birbirlerine verdikleri bu vasıflar, onların vasıfları

değildir. Bir hikaye anlatmışlardı: Bir adam: "Ben falan kimseyi iyi tanırım, onun bütün sıfatlarını size

sayarım!" dedi. Ona: "Buyur, anlat!" dediler. Adam: "O benim çobanımdı ve iki kara öküzü vardı"

dedi. İşte bunun gibi, halk da: "Fa-lan dostu gördük, onu tanıyoruz" derler. Gerçekten verdikleri her

örnek, o adamın, birisini iki siyah öküzü olmasıyla tarif et-mesi hikâyesine benzer. Haibuki bu, o

kimsenin alâmeti ola-maz ve bu alâmet hiçbir işe yaramaz. İşte bir insanın iyisini, kötüsünü bırakıp, onun şahsiyetinin aslına nüfuz etmek lâzım-dır ki bakalım, o kimsenin nasıl bir cevher ve özü vardır, anla-şılsın. İşte görmek ve bilmek böyle olur.

II. BOLÜM

ANADOLU'DA MEVLANA ETKİSİ

Anadolu'da birliğin kurulmasında, özellikle Osmanlı Dev-leti'nin temel harcında Hz. Mevlânâ'nın ve Mevlevîliğin rolü büyüktür. Osmanlı Devleti'nin İleri gelenlerinin intisap ettiği bir tarikat olan Mevlevîlik daha çok, okumuşlar, havas, özel-likle sanatkârlar, şairler, musikişinaslar arasında yayılmıştır.

İşte Mevlânâ'nın Selçuklu Devleti, Osmanlı Devleti ve Tür-kiye Cumhuriyeti târihinde etkilediği meşhur insanlardan ba-zıları:

Hz. Mevlânâ'nın hem mürşidi hem de müridi diyebileceği-miz Şems-i Tebrîzî (Ö.1247?), onun hakkında şöyle demiştir:

Her kim peygamberleri görmek isterse, Mevlânâ'ya bak-sın. Peygamberlerin karakteri ondadır.

Mevlânâ'da peygam-berlerin huyu, iç temizliği ve Tanrı erlerinin rızasına bağlılık vardır. Şimdi cennet Mevlânâ'nın rızasında, cehennem de ga-zabındadır. Cennetin anahtarı Mevlânâ'dır.

Andolsun ki senin yüzünü görmek bizim için mutluluktur. Hz. Muhammed'i görmek dileyen kolayca gitsin Mevlânâ'yı görsün... Mevlânâ'y' bulan ne mutludur! Ben kimim? Ben bir kere buldum, ben de mutluyum.

Tann'ya yemin ederim ki, Tanrı'nın elçisi Muhammed'den sonra Mevlânâ gibi söz söyleyen bir kimse gelmemiştir.

Şems, Mevlânâ'yı "inci"ye benzetirken, Şeyh-i Ekber İb-nü'l-Arabî'yi ise "çakıl taşı" olarak nitelendirmiştir.

Mevlânâ'nın oğlu Sultan Veled'in İbüdânâme'sine kaydet-tiğine göre, sadece Müslümanlar değil, Hıristiyanlar ve Muse-viler de Mevlânâ'nın vefatından son derece üzüntü içindeydi-ler.

Üzüntülerinin sebebini soranlara şöyle diyorlardı: "Biz Mu-sa'nın, İsa'nın ve bütün peygamberlerin hakikatini onun actk sözlerinden anlayıp öğrendik. Kendi kitaplarımızda okuduğu-muz olgun peygamberlerin huy ve hareketlerini onda gördük. Siz Müslümanlar, Mevlânâ'yı nasıl devrinin Muhammed'i ola-rak tanıyorsanız, biz de onu zamanın Musa'sı ve İsa'sı olarak biliyoruz. Siz nasıl onun muhibbi iseniz, biz de bin şu kadar misli daha çok onun kulu ve müridiyiz." "Mevlânâ Hazretle-ri'nin zatı, insanlar üzerinde parlayan ve onlara iyilikte, cö-mertlikte bulunan hakikatler güneşidir. Güneşi bütün dünya sever. Bütün evler onun nuruyla aydınlanır. Mevlânâ ekmek gibidir. Hiç kimse ekmeğe ihtiyaç duymamazlık edemez. Ek-mekten kaçan hiçbir aç gördünüz mü?"

Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin üvey evladı ve baş talebesi olan, "Şeyh-i kebîr" olarak anılan Sadreddîn Konevî'nin (Ö.1274), sohbetleri esnasında Hz. Celâleddîn'e "Mevlânâ" (Efendimiz) tabiriyle hitap etmeleri, onun Mevlânâ lakabıyla şöhret bulmasına sebep olmuştur. Mevlânâ, Sadreddîn Kone-vî'nin fazi u irfanını tasdîk ettiği gibi, o da Mevlânâ'mn derece-i Kemâlini bilir ve dâima medh-i aitlerinde bulunurlardı.

Menkibelere göre; ilk zamanlar Mevlânâ'mn bir hadis yoru-mundan kuşku duyan Konevi, rüyasında bizzat Hz. Peygamber tarafından ikaz edilir; veya Konevî, Mevlânâ'yı Allah'a çok ya-kın gördüğünü dile getirir. Hz. Peygamberin ona çokça iltifatlar edip, "gerçek evladım" dediğine rüyada tanıklık yapar.

Konevî, dostu ve yakın çalışma arkadaşı Mevlânâ hakkın–da şöyle demiştir: "Eğer Bâyezîd-i Bîstâmî ile Cüneyd-i Bağ–dadî bu devirde olsalardı, bu Allah erinin (Mevlânâ'nın) elbi–sesine tutunurlar, kendilerini ona borçlu görürlerdi. Çünkü o Muhammed'in vekilharcıdır. Biz onun yanında tufeyliyiz {ço–cuk mesabesindeyiz; ondan geçiniyoruz}, onun sayesinde Hz. Peygamber'in tadına varıyoruz.

Mevlânâ, cenaze namazını Konevî'nin kıldırmasını vasiyet etmiştir. Ancak o tam namazı kıldıracağı sırada, üzüntüsü–nün şiddetinden bir şehka (keskin çığlık) vurup bayılmış; bu–nun üzerine cenaze namazını Kadı Sırâceddîn el–ürmevî (ö. 1283) kıldırmıştır.

Mevlânâ'ya çok kıymet veren ve onun meclislerine devam eden Selçuklu veziri Muinüddîn Süleyman Pervane (Ö.1277), Hz. Pîr'in vefatından sonra şöyle demiştir: "Hüda–vendigâr (MevJânâ) hazretleri, eşi olmayan bir padişahdır. Onun gibi bir hakikat sultanının asırlar boyunca bir daha dün–yaya geleceğini zannetmiyorum.

Kadı Necmeddin Taştî'nin (ö.?) dikkat çektiği üzere; "Bü–tün dünyada genel olan üç şey vardı. Bu üç şey Mevlânâ'ya nisbet edildikten sonra Özel bir anlam kazandı ve aydınlar bu–nu hoş gördüler.

Bunlardan biri "mesnevî"dir. Eskiden her (kafiyeli) iki mısraa mesnevi derlerdi; fakat zamanımızda "mesnevî" denilince akla hemen Mevlânâ'nın Mesnevî'si gelir. İkincisi; eskiden bütün bilginlere "mevlânâ" diyorlardı; fakat bugün mevlânâ denilince Mevlânâ hazretleri anlaşılır, üçüncü–sü; her mezara türbe derlerdi. Bugün ise "türbe" lafı anıldığı–da Mevlânâ'nın türbesi akla gelir.

Yunus Emre'nin (ö.720/1320) sûfiyâne telâkkileri, bütün o devir Anadolu şâir mutasavvıflarının telakkileri gibi çok bü–yük ölçüde Mevlânâ'nın etkisi altında şekillenmiştir. Mevlâ–nâ hakkındaki,

Mevlânâ Hüdâvendigâr bize nazar kılalı Onun görklü nazarı gönlümüz aynasıdır."

Yunus ay dur Meulânâ epsem otur yerinde Bu sohbeta döymeyen sonra sauaşgan olur"

Meulânâ sohbetinde saz ile işret oldu Arif ma'nâya daldı çün bileldir ferişte"

beyitleri de delâlet etmektedir ki Yunus Emre Mevlânâ'yı gör-müş, onun safa nazarını almış, sohbetlerinde, zikir ve semâ meclislerinde bulunmuştur. Onun hem Mesnevî'siyle hem de Dîvân-ı Kebîr'iyle meşgul olmuş ve bunu kendi şiirlerine de yansıtmıştır. Yunus Emre ayrıca kendi Dîuân'mda, cihanın fanı olduğunu ve bütün tanınmış peygamberlerin, velilerin, padişahların dünyadan göçtüklerini anlatırken, bir beytinde:

Fakih Ahmed Kutbuddîn, Sultan Seyyid Necmüddin Meulânâ Celaleddin, ol kutb-ı cihan kanı"

diyerek Hz. Mevlânâ'yi velilerin kutbu olarak tavsif etmişti

Tüm zamanların en büyük seyyahı olarak bilinen Fas'lı İbn Battûta (Ö.1368), Mevlânâ'nın vefatından altmış yıl kadar son-ra (1332) Konya'ya uğramış ve gözlemlerini şöyle yazmıştır:

"Bu şehirde, bilginlerin kutbu, büyük ermiş Şeyh Celâleddîn'in türbesi vardı. Bu adam Mevlânâ adıyla tanınmıştı. Anado-lu halkının bir kısmı onun tarikatını tuttuğu için onlara şeyhin adıyla "Celâliyye" denilir... Celâleddîn'in türbesinin yanındaki büyük dergâhta, gelen giden misafirlerin, yoksulların karınlan doyurulmaktadır... Bu ülke halkı Mesnevi kitabına çok büyük değer veriyor. Onun içindeki dizelere azamî saygıyı gösteriyor, anlamaya çalışıyorlar. Cuma günleri tekke ve dergâhlarda onu okuyorlar

Mevlânâ'dan feyz almış, onun eserlerini Türkçe'ye çevir-miş ve şerh etmiş olanlar arasında başka tarikattan olanlar da vardır. Halveti tarikatından Dede Ömer Rûşenî (ö. 1486) ile İbrahim Giişenî (Ö.1534), Celvetî tarikatından İsmail Hakkı Bursevî (Ö.1725), Bayramı şeyhi iken Mevlevîliğe geçen İsmail Ankaravî (Ö.1631), Nakşî-Kadirî İbrahim Hakkı Erzu-rûmî (Ö.1780) bunların başlıcalarıdır.

Osmanlı Devi eti'nin ilk şeyhülişlâmı Molla Fenârî (Ö.1431), Şerhu Dföâceti Mesnevî adlı risalesinde, Mesne-vî'nin önsözü mesabesinde olan Dîbâce'yi şerh etmiş ve bu ri-salenin hemen ilk satırlarında; ""Muhakkik arif şeyh, Salı (vuslata giden yolun yolcusu/rehberi olan) velilerin kutbu, Hakkın, milletin ve dinin görkemi/haşmeti/parlaklığı" sözle-riyle Mevlânâ'yı Övmüştür.

İslâm tarihinin en büyük bilginleri arasında yer alan, Yavuz Suitan Selim dönemi şeyhülislamı Kemâlpaşa-zâde (İbn Ke-mâl, Ö.1534) şöyfe demiştir: Ben rüyamda Rasulullah'ı gör-düm. Elinde Mesnevî'yi tutarak buyuruyordu ki: "Birçok ma-nevi kitaplar tasnif edildi. Fakat bunların içinde Mesnevi gibi-si yazılmadı.

Kanunî Sultan Süleyman (Ö.1566) devri şeyhülislamı Çivizâde Muhyiddin Mehmed Efendi (Ö.1547) ise, İbnu'l-Arabî ve Mevlânâ gibi tasavvuf büyüklerini aşırı tenkit etmekte, 53 onların kâfir oldukları kanaatini taşımakta İdi. Hatta bu husus-ta bir de fetva yazıp Sultan'a göndermişti. Bunun üzerine, kendisi de bir Mevlevi olan Kanunî bu fetvaya çok üzölmüş, aşğıdaki dörtlüğü yazarak Çivizâde'yi tenkit etmiş ve bilaha-re onu şeyhülislâmlıktan azletmiştir:

Âşğa ta'n eylemezdi müftî-i bisyâr-fen

Fenn-i sîrr-ı aşktan bilseydi bir mikdar fen

Şeyhülislâmım diyen, bir tıfl-ı ebcedhan olur

Mekteb-i aşkında ol yâr, idicek izhar-fen."

Bu vakia dahi Kanûnî'nin Mevlânâ'ya ve Mevlevîliğe ne denli muhabbet beslediğini açıkça göstermektedir.

Tasavvufu seven, hattat ve "Muradı" mahlası ile şiirler ya-zan bir şair olan Sultan III. Murad (Ö.1595), Mevlânâ'ya duy-duğu sevgiyi Dîuân'ında şöyle yansıtmıştır:

Beyler kalkınız gidelim

Yolanda zahmet çekelim

Gelin gülbangını çekelim

Çerağı andan yakalım

Yanar altın kandilleri

Ebubekir nesilleri

Sultan Murad, varmak ister

Hâkine yüz sürmek ister

Görelim Molla Hünkârı

Görelim Molla Hünkârı

Âsitânına bakalım

Görelim Molla Hünkârı

Semâ döner dedeleri

Görelim Molla Hünkârı

Canı özler görmek ister

Görelim Molla Hünkârı

Baht!" mahlasıyla şiirler yazan, Sultan I. Ahmed (Ö.1617) de Mevlânâ için bir methiye yazmış ve son beytinde: Bahtî'yâ bendesi ol dergâh-ı Meulanâ'nın Taht-ı ma'nâda odur pâdişâhı devrânın." demiştir.

Fesih Dede'nin (Ö.1695) dediği gibi: Hangi şâirdir o kim Meulâsı Meulanâ değil. İşte bir örnek:

Dîvân edebiyatının kaside üstadı Nef'î (ö.1635), Türkçe Dîuân'ındaki şu beyitlerle başlayan fevkalâde ahenkli, anlam bakımından dolgun mükemmel bir kasideyle Mevlânâ'yı öv-müştür:

Merhaba ey Hazret-i sâhib-kırân-ı ma'nem Nâzım-ı manzûme-i silkü'l-le'âlî Mesnevi Mesnevi amma ki her beyti cihan-ı ma'rifet Zerresiyle âfitâbının beraber pertevi Âlem-i ma'nâ ki hurşîd-i cihân-ârâ gibi Deor ider girmiş semâ'a anda rûh-i Mevlevî Ya'ni sırru'llah-ı a'zam Hazret-i Mollayı Rûm Kim odur ma'nîde sâhib-mesned-i keyhüsrevî.

Şiirde mucizeler yarattığını iddia eden bu mağrur şair yine de: "Nef'i-i mu'ciz-beyânem bende-i Molîa~yı Rûm" diyerek Mevlânâ'nın bendesi olduğunu söylemiştir. Fakat tarikata gi-rip girmediği bilinmemektedir.

Türk edebiyatının XVII. yüzyılda gazel alanındaki zirvelerin-den birisi olan Nâbî'ye (Ö.1712) ait şu beyitler, onun Mevlâ-nâ'ya bağlılığını ve hayranlığının derecesini göstermektedir.

Anın makamına olmaz resâ tuyûr-ı hıred

Kenar arşdadır âşiyân-ı Meulânâ

N'ola cevahir ile olsa Mesnevi memlû

Kiild-i genc-i hikemdir zebân-ı Meulânâ

Ye Mesnevi ki şifâhâne-i hidâyetde

Resîde ni'met-i bî-imtinân-ı Meulânâ

XVIII. yüzyılda yaşamış âlim, sûfî ve şair İbrahim Hakkı Er-zurûmî (Ö.1780) Mevlânâ'dan "Hekîm-i İlâhî" olarak bahset-miştir. En çok sevdiği kitaplar, Mevlânâ'nın Mesnevî'si ve Dî-vân-ı Kebîr'i idi.

Mevlânâ'nın şiirlerinin bir çoğu ezberindeydi. Nitekim, meşhur eseri Mârifetnâme'sinde ve kendi Dîvân'ında Mesnevî'den ve Dîvân-ı Kebîr'den tercümele ve ilhamlar gö-rülmetedir.

Henüz yirmi yedi yaşındayken Mesnevî'yi 11 kez hatmet-miş olan Galata Mevlevihane'si postnişini Şeyh Gâlib (ö. 1799), pîri Mevlânâ için: "Peygamber-i Rûm denilse lâyük" demistir:

Hatmetti enbiyâyı Allah Geldi bize evliyâ-yı agâh Şehdir o güruha Molla Hünkâr Besdir bu cihâna bir cihân-dâr Sultân-ı serîr-i mülk-i irfan Seccâde-nişin-i Şîr-i Yezdan Endişesi rehnümâ-yi tahkik Mânendesidir vekil-i Siddik Oldu ulemâyı dîne faik Peygamber-i Rûm denilse lâyük.

Şeyh Gâlib, Hüsn ü Aşk adlı eseri hakkında da:

"Feyz erdi Cenab-ı Mevleuîden

Aldım nice ders Mesnevî'den

Esrarını MesnevVden aldım

Çaldımsa da mirî malı çaldım

açıklamasında bulunmuştur.

İlhârni" mahlasıyla şiirler yazan, mûsikide yeni makamlar bulacak kadar üstad musikişinas olan Sultan III. Selim (Ö.1807) de, bazı eserlerine "Selim Dede" imzasını atarak Mevlevi olduğuna işaret etmiş, Mevlânâ ve Mevleviliğe çok büyük saygı duyan bir padişahdır. O, Galata Mevlevîhanesi'ne sık sık gidip âyin dinler ve Şeyh Gâlib'le sohbet ederdi.

Tanzimat devrinin önde gelen şair ve yazarlarından Ziya Paşa (Ö.188Û), Mevlânâ'yı ŞU mısralarla Övmüştür:

Şair demek öyle ehl-i hâle :

îmr-ı nakîsedir kemâle

Böyle hâl ehli olan kişilere "şair" demek, onların kemâli-ne, olgunluğuna, üstünlüğüne zarar vermek, onları manen ze-delemektir.

Bir not:

Bakanlar Kurulu'nun 2 Eylül 1926 tarihli kararnamesiyle kapatılan dergâh (Konya Mevlevihânesi), 2 Mart 1927 tarihinde "Asâr-ı Atika (Eski Eserler) Müzesi" olarak açılmıştır.

Rüşdiyeye devam ettiği sırada Fatih Camii'nde Selanikli Esad Dede'den Farsça dersleri alan, Neyzen Tevfik'ten ney üf-lemeyi öğrenen millî şâirimiz Mehmet Akif Ersoy (Ö.1936), bilhassa yurttan ayrılıp Mısır'a gittikten, hicranın ve hasretin mânâsına daldıktan sonra kendini iyice ibadete vermiş ve Mesnevî ile meşgul olmuştur.

Akif, Mısır'da Kur'ân tercümesi sırasında Mesnevî'yi daha büyük bîr titizlikle tetkik etmiş, İsmail Ankaravi'nin şerhi başta olmak üzere birkaç Mesnevî şerhini karşılaştırmalı olarak okumuştur. O, Hz. Mevlânâ'nın Dîvân-i Kebîr'inde çok kuvvetli bir şâir olduğunu, Mesnevisinde ise mürşid Mevlânâ'yi bu-labileceğimizi söylemektedir.

Akif, Mesnevî'deki bazı hikayeleri Safahatımda manzum hale getirmiştir. Nitekim, Şu fıkımsıyla, hakikat Cenâb Mevlânâ Nigâh-ı ibrete açmış cihan kadar mânâ mısralarıyla başlayan hikaye bunlardandır.

Ayrıca Mesnevî ve Dîvân-ı Kebîr ile iştigali sebebiyle Akif'in eserlerinin bazılarında tasavvufî bir iezzet alınmaktadır.

İşte Akif'in kendi dilinden bir hâtırası ve Mevlânâ ve Mesnevî'ye duyduğu hayranlık:

"İki kişi oturmuş konuşuyorduk. Ben Hazreti Mevlânâ'nın en gamız, en mücerred mesaili, mahsusat dairesine indirmek-teki kudretine hayran olduğumu, o kitab-ı muazzamın mutla-ka baştan başa okunması lazım geleceğini ileri sürünce arka-daşım dedi ki: "Hazreti Mevlânâ Hind felsefesinin naklidir." Sordum:

Mesnevî'yi okudunuz mu?

Hayır.

Hind felsefesi nedir, onu biliyor musunuz?

Hayır.

O halde böyle bir iddiaya ne cür'etle kıyam ediyorsunuz?

Öyle işittim.

Çocukluğu zaman zaman Selanik Mevlevîhânesi'nin bah-çesinde geçen, bu yüzden Mevlânâ'yı ve Mevleviler! çok se-ven, savaş yıllarında Mevlevî sikkesi giyerek fotoğraf dahi çektiren Türkiye

Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk (ö. 1938), cumhuriyetin ilanından birkaç ay önce Konya Mevlânâ dergâhına gelmiştir. 20 Mart 1923'de Kon-ya'ya giden Mustafa Kemal, Türk Ocağı'nda bir konuşma yaptıktan sonra hatıra defterine: "Konya, asırlardan beri tüten büyük bir nurun ocağıdır. Türk kültürünün esaslı membaların-dan biridir..." yazmıştır.

Mustafa Kemal, (1920-1931 yılları arasında) Konya'ya yaptığı toplam dokuz ziyaret sırasında, her sefer, önce Mevlâ-nâ'nın makamının bulunduğu türbe-i saadeti ziyaret etmeyi ihmal etmemiştir.

Yine bir Konya ziyareti sırasında söylediği şu sözler, onun Mevlânâ'ya gösterdiği sevgi ve saygının delili gibidir: "Ne za-man bu şehre gelecek olsam, içimde bir heyecan duyarım. Mevlânâ, düşünceleriyle bütün benliğimi sarar. O çok büyük bir dahi, çağları aşan bir yenilikçi. Mevlânâ'yı inceleyiniz ve eserlerini yayınlayınız."

Bir gün, Konya milletvekili Naım Onat'ın Mevlânâ'yı yer-mek istemesi üzerine Mustafa Kemal müdahale etmiş ve şö-yle demiştir: "Eğer Mevlânâ'yı sizler gibi kavramak gerekirse, o büyük insanın ruhu dertlenir, biz de belki bir saygısızlık gös-termek zorunda kalırdık. Mevlânâ'yı ululuğuyla kavrayabil-mek için medresenin dar kapısından geçmemiş olmak gerek."

Çankaya köşkündeki dil çalışmaları toplantısına, Konya Mevlevi Dergahı eski postnişinlerinden Veled izbudak Çelebi de davet edilmiştir. Söz dönüp dolaşp Hz. Mevlânâ'ya gelmiş, Mustafa Kemal şunları söylemiştir: "Mevlânâ, Müslümanlığı Türk ruhuna intibak ettiren büyük bir reformatördür!"

O, tekke ve zaviyelerin işlevlerini tamamlaması ve dolayı-sıyla kapatılması yönünde çıkan yasa sırasında, Faüh Rifkı Atay'la sohbet ederken şöyle demiştir: "Karar gereğince Kon-ya'da Mevlânâ Dergâhı'nın da kapanmış olmasından üzgü-nüm. Fakat istisna yapamam, buna çok üzülüyorum."

Ancak yine de o, Mevlânâ dergâhı ve türbesini kapatma-y,p müze haline dönüştürerek (1927), tüm insanlık âlemine açık halde kalmasını sağlamıştır Nitekim bir gün şöyle demiş-tin "Hey koca Sultan {Mevlânâ)! Evet, bütün tekkeleri kapat-tık; fakat senin kapın kapanmadı.

Tarihçi Cemal Kutay'ın ifadelerine göre; Mustafa Kemal'e emrindeki yardımcılarının: "Paşam, Hz. Mevlânâ'nın makamı-nı müze haline getirmeniz üzerine halk buraya akın etmeye başladı. Bu bir sakınca doğurmasın?" demeleri üzerine verdi-ği cevap ilginçtir: "Eğer Hz. Mevlânâ'yı hakkıyla tanımak ve benimsemek için ziyarete gitmekte olduklarına inansam, öte-ki dergahların da açılmasını sağlardım. Çünkü Hz. Mevlânâ'yı tanımak ve anlamak zaten diğer tüm tehlikeleri de ortadan kaldırmaktadır.

Bir defasında ise Atatürk, memleket seyahati esnasında yanında bulunan Hasan Ali Yücel hakkında "zeki bir genç" de-yince, orada bulunanlardan biri hemen atılmış: "Efendim, Ha-san Âli Mevlevi'dir, babası da Mevlevi'dir!" demiş. Maksat, onun Atatürk'ün gözüne girmesini önlemektir. Fakat atılan adım menfî netice vermiş, Atatürk: "Bana hiç bahsetmedi. Halbuki ben Mevlânâ'yı takdir ederim" demiştir.

Türk roman ve öykü yazminın öncülerinden olan Halit Ziya Şaklıgil (Ö.1945), Mesnevi ve Mevlânâ hakkındaki duygu-larını şöyle ifade etmiştir: "Bazı keder ve üzüntü zamanlarında hâlâ Mesnevî'ye el uzatır, onun yaprakları arasında hayatın elemeleri için bir teselli aranır. Bu büyük zâtın kadrini ölçebi-lecek bir makyas bulamıyorum. Mevlânâ, İslâm ve Türk âlim-leri için şân ile dolu bir övünç kaynağıdır.

Bir not:

Konya'da ilk Mevlânâ ihtifali (töreni), Mevlânâ'nın ölümü-nün 673'üncü yıldönümüne rastlayan 17 Aralık 1946 Salı günü, saat 11:00'de Halkevi'nde gerçekleşmiştir. Törenle ilgili basında çıkan haber şu şekildedir: "Mevlânâ, asırlardan sonra, bağrında yattığı Konya'da ilk defa sosyal ve ilmî hüviyetli bir toplantı ile anılmaktadır. Bu, küçük de olsa, manası çok büyük ve şükranla lâyık bir anış ve duyuş hadisesidir. Türk radyosu aynı gece ondan bahsetmek-le kadirbilirlik göstermiş, farz olan ödevini yerine getirmiştir. Halkevimizin Mevlânâ'yı böyle bir toplantı ve vukufu bir ko-nuşma Prof. Dr. Feridun Nafiz Cizluk'un konuşması ile anısı-nı ise yerinde bulur ve överiz. Çünkü 'büyük bir âlem' olan Mevlânâ'nın en koyu ve belirgin bir vasfı da, şahikalaşan ma-nevî kıymet ve azametine rağmen

'halkçılığı', tevezuu İdi. O, asırlarca Önce düşünce duyuşlarıyla bütün bir arzı ve insanlı-ğı kucaklıyordu ve 'Türklüğünü' söylüyordu. Aziz Profesörün Prof. Dr. Feridun Nafiz Uzluk söylediği gibi Divan-ı Kebir'ini bastırmak şerefi, Konya'ya ve Konya zenginlerine nasip olmadır. Garplılar, Mevlânâ'yı bizden çok evvel anlamışlar, eserle-rini dillerine .çevirmişler, hakkında eserler yazmışlardır.

Neyzen Tefvik Kolaylı (Ö.1953) ise;

Yanımda bak duruyor işte Mesneû-i Şerif Ki mağz-ı Hazret-i Kuran, hikem, nikât-ı zarif"

mısralarıyla Mesnevî'yi yanından ayırmadığını, onun Kur'ân'ın ruhu, özü olduğunu ve içinde herkesin anlayamayacağı hikmet-li sözler ve ince mânâların bulunduğu ifade etmektedir. Ney-zen Tefvik, bir başka şiirinde ise Mesnevî'yi "ışık saçan meşale" olarak nitelendirmiş ve "meşrebim Moîlâ-yı Rûmî" demiştir.

Öykü, roman ve tiyatro yapıtlarıyla Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatının en popüler yazarlarından olan Reşat Nuri Güntekin'in (Ö.1956), 1922'de yayımlanan Çalığışu adlı ese-rinde, romanın kahramanı Feride'yi çok etkileyen bir mûsikî muallimi olarak Mevlevî şeyhi Yusuf Efendi yer almaktadır. Feride onu, "kasabanın en ehemmiyetli bir şahsı" şeklinde ta-nıtmakta ve; "Şeyh Yusuf Efendi ile ahbablığımız çok ilerledi. Bu nazik mahsun hastaya bayılıyorum", "Bu hasta ve hassas Şeyh, alelade bir tahta parçasına dokunsa, onu feryada geti-recek sanıyorum. Birkaç gün evvel çocuklardan biri satın al-mak istediği udu muayene ettirmeye getirmişti. Parmaklarının ucuyla tellere şöyle birkaç defa dokunacak oldu, öyle san-dım ki, bu ince parmaklarla uda değil, gönlümün içine dokunuyor" sözleriyle bu Mevlevî şeyhinden etkilendiğini ifade et-mektedir. Romanda Şeyh Yusuf Efendi Feride fe âşık olur ve bu karşılıksız aşkının tesiriyle vefat eder.

Mevlevî tarikatının müzik, sema, şiir ve hattatlık (güzel ya-zı), ciltçilik, minyatürcülük, tezhipçilik (kitap süsleme), nak-kaşlık (resim) gibi güzel sanatlara verdiği önem dolayısıyla, birçok Mevlevî dergahı birer konservatuar, ayrıca edebiyat ve güzel sanatlara akademisi gibi yüzyıllar boyu Türk sosyal ve kültürel hayatında faaliyet göstermişlerdir.

Bu hususta Asaf Halet Çelebi (Ö.1958) şöyle demektedir: "Sanat tarihimizin hiçbir şubesi yoktur ki onun en seçkin si-maları arasında temiz yüzü, asîl tavırları ve zarif giyinişiyile bir Mevlevî görünmesin. Büyük şairlerimiz arasında hiçbiri yoktur ki doğrudan doğruya Mevievî olmasa bile Mevlânâ'ya ve Mevlevîlere hayran olmasın. Eski âlimlerimiz arasında da bu böy-ledir. Şairlerin, mûsikî üstadlarının, hattatların ve sair tezyini sanatların hemen her şubesinde üstad tanınmış olanların bü-yük bir ekseriyetini Mevlevîler ve Mevlânâ muhibleri teşkil eder... Bu insanlar kendi sanatkâr istidadlarına hitap edebile-cek pek çok şeyi orada buluyorlardı... Zahir ulemasının mah-kûm ettiği fikir, sanat ve şiir tezahürleri himaye gördükçe Mevlevîlik de genişliyor ve Türk sanatkârı, Türk şairi ve müte-fekkiri için hemen yegâne hâmî teşekkül hâline giriyordu.

Nitekim şairlerimizden Hüdâyî Salih Dede, Nef'î, Fasih, Nâbî, Neşâtî, Nailî, Esrar Dede, Şeyh Galib, Keçecizade İzzet Molla vs.; bestekarlarımızdan İtrî, Hammâmîzâde ismail Dede vs. Mevlevî İdi.

Bir not:

Mevcut tespitlere göre; XIII. yüzyıldan XX. yüzyıla kadar yetmiş meşhur şairlerin 330'u, mûsikîşinas divan şairlerinin hattatların 91'i ve ressamların 32'si Mevlevî'dir.

Mevlânâ hayranı olan Yahya Kemal Beyatlı (Ö.1958) bir şiirinde:

"Mesnevi şevkini eflâke çıkarmış nâyız Haşredek hem-nefes-i Hazret-i Mevlânâ'yız.

Biz, Mesnevî şevkini göklere çıkarmış ney gibiyiz. Kıya-mete kadar Hz. Mevlânâ ile olan yakınlığımız devam edecek-tir. Bizim ney gibi olan varlığımız, sanki onun nefesiyle ses ve-recektir demiştir.

Öğrencisi olan Ahmet Hamdi Tanpınar, bir gün Yahya Ke-mal'e: "Neydi bu eskilerin hayatı acaba?

Nasıl yaşarlardı?" di-ye sorar. O gülererek cevap verir: "Gayet basit; pilav yiyerek ve Mesnevî okuyarak!

Medeniyetimiz pilav ve Mesnevî medeniyetiydi." Başka bir defasında ise Yahya Kemal:

"Medeniyeti-miz Mesnevî ve cihad medeniyetiydi" demiştir.

Bediüzzaman Said Nursî (Ö.1960) eserlerinde Mevlâ-nâ'dan "Mühim bir üstadım olan Mevlânâ Celâteddin-i Rûmî" şeklinde bahsetmiş, birkaç kez türbesini ziyaret etmiştir. Bir keresinde, Mevlânâ'ya hürmeten ayakkabılarını çıkara-rak, yalın ayakla türbeyi ziyaret ettiği, bu esnada gözyaşları içerisinde dua ve niyazda bulunduğu rivayet edilmektedir.

Cumhuriyet târihinin en etkili/önemli Milli Eğitim Bakanı olduğu (1938-1946) konusunda, muhalif veya muvafık he-men herkesin ittifak ettiği Hasan Âli Yücel (Ö.1961) bir Mevlânâ hayranı idi.

Hasan Âli Yücel'in babası Ali Rıza Efendi, İstanbul'da Ye-nikapı Mevlevihanesi'nde sikke giymiş (Mevlevi olmuş), Mev-levi müziğinde üstad bir neyzendi. Hasan Ali'nin çocukluğu da, ebeveyninin bağlı bulunduğu Yenikapı Mevlevihanesi'nde Mevleviler arasında geçmiş, tennure ve sikke giymiş, sema çı-kartmıştır. Naat-ı Mevlânâ'yı meşk etmiş, tekke minaresinden ezan okumuş, namazda müezzinlik yapmıştır. Hayatının bu dönemi hakkında şunları kaydetmiştir:

Ben çocukluğumu üç çevrede geçirdim. Ev, mahalle mektebi, Yenikapı Mevlevi Tekkesi. Bu üç çevreden hatıralarım var... Fakat tekmeden hepsi bütün hayatıma işlemiş izler taşır.

Topkapı dışında Merkez Efendi yakınındaki Mevleviha-ne'ye gece yatısına giderdik. Büyükler, oranın dervişi idiler. Tekkeye gittiklerinde beni de beraber götürürlerdi. Esasen de pek küçük çağda sikke giymiş, derviş olmuştum. En derviş olunmayacak demlerimde bile bu ruh halimi muhafaza etmi-şimdir. Tekkeyi pek severdim. İnsanları kibar, bahçesi ve av-lusu büyük; herkesin hareketi ölçülü ve sakin, kimse kimseye fazla karışmaz, kimse kimseye çançan konuşmaz; içinde ço-cuğun ve erginin rahat nefes alabileceği bir yerdi.

"Bu ilahi insanların muhitinde yalan yoktu. Hayatlarının bir anında bile sahtekar olmamışlardır. Ben sahici Müslüman-lığı onların havasında bağrıma indirmişimdir.

Prof. Dr. Mustafa Kara'nın da ifadesiyle; onun "Mevlânâ'ya olan hayranlığı çocukluğunda başlamış, ölünceye kadar geli-şerek ve büyüyerek devam etmiştir. Bu sevgi öğrenci İken de bakan İken de devam etmiştir.

Küçük yaşlardan itibaren Mesnevî'yi okuyan Hasan Ali, maarif vekilliği sırasında Cumhuriyet Türkiye'sine Mesnevi'nin tam tercümesini kavuşturmuş cumhuriyet nesilleri Mevlâ-nâ'yt Yücel'in bu teşebbüsü sayesinde tanıma şansına kavuşmuştur. Mesnevinin yanı sıra Divan-ı Kebir'in ve Rubaiier'in tercümesi işini de o planlamıştır.

Hasan Âli'nin bizzat kendisi de 1932 yılında Mevlânâ'nın Rubailerini adlı kitabı yayımlamış, bu kitapta Farsçalarıyla birlikte seçtiği 107 rubaiyi tercüme etmiştir. 1952 yılında ise Mevlânâ adlı bir metin kaleme alıp neşretmiştir.

Hasan Âli, hayatı boyunca, Yenikapı Mevlevihanesi şeyhi Mehmed Celaleddin Dede ve halifesi Abdülbaki Baykara De-de'nin yanı sıra, Fatih Camii'ride Mesnevi okutan Mehmed Esad Dede'den, Üsküdar Mevlevihanesi postnişini Ahmed Remzi Akyürek'ten, Ahmed Avni Konuk'tan ve Midhat Bahari Beytur'dan istifade etmiştir. Ancak bunlardan hiçbirisiyle şeyh-derviş ilişkisi içinde olmamıştır.

Esasen Hasan Âli Yücel bir Mevlevî değildir. Ancak işin özüne ve ruhuna sahip, Mevlânâ sevgisi müsellemler bir Mevle-vî muhibbi, bir Mevlânâ âşklısı, dahası, onun ortaya sürdüğü bir terminoloji ile, bir "Mevlânâcî'dir. Nitekim kendisi de şöyle demektedir:

Mevlevîlik bir tarih, fakat Mevlânâcılık bir hal, hatta bir istikbaldir. Bir istikbaldir; çünkü onda öyle ileri, öyle toplayıcı fi-kirler vardır ki, henüz insanlık o düşüncelere varmaktan uzaktır. Mevlânâ, hakikat ve hayat dostları için hâîâ bir ideal olma kıymetini muhafaza etmektedir. Kabukları kırılım, onun özü-ne girelim.

Hasan Âli'nin Hz. Mevlânâ hakkındaki inanç ve düşünce-leri şöyledir:

Türk medeniyeti ve itikadî hayatı içinde en büyük mistik-lerden biri şüphesiz Mevlânâ'dır.

Kültürümüzün ve edebiyatımızın en mühim şahsiyetlerini Türk milletine kazandıran Mevlânâ, milletimizin şereflerinden biri olduğu kadar, bütün insanlığın en yakın ve pek muhterem bir dostudur.

Ben Mevlânâ'yı sade bir eser olarak değil, çocukluğum–dan beri bir ses, bir gönül sesi ve gönül havası olarak duydum ve sevdim. Benim için O, bir hayat unsuru gibi oldu. Bu özel tarafı, daima ona hayranlığım olarak içimde sakladım... Mev–lânâ bugün de bizim için içli bir ney sesi, bugün de derin bir şiirin nefesi, ruhlarımızdaki derin ve metafizik kaygıların ma–nalı bir aksidir.

Onunla Allah'ı seviyor ve sevmesini öğreniyoruz. Mevlâ–nâ bizim Tanrı yolunda büyük terbiyecimizdir. Sevilmez mi?"

Kulluğın zeukindeyim Mevla ile Dolmuşum ruhumca Mevlânâ ile.

Mevlânâ'ya hizmet, Mevlâ'ya hizmettir. Buna fani varlığı–mın bütün baka kudretiyle inanmışım.

Kalkıyor kabile Âli durma Yürü, Mevlaya gider Mevlânâ.

Hasan Âli Yücel bir gece rüyasında Hz. Mevlânâ'yı gör–müştür. Şöyle ki:

Mehmed (Ansoy) Dede'ye dergâhta (Konya Mevlânâ Der–gâhı'nda) bir vazife verilir. Hz. Pir'in kanadının altında hizme–te devam eder. Nihayet bir gün müzenin müdürü, Dede'ye emekliliğinin geldiğini bildirir. O zavallının dışarıda kimsesi ol–madığı için başka uzak yerlerde bir akrabasıyla temas kur–mak üzere bir gün müsaade etmelerini ister. O gece rüyasında Mevlânâ Hazretleri: "Hasan, benim dervişimi koru!" diye Hasan-Âli'ye görünür. Rüyanın heybetinden uyanan Maarif Vekili merak ve sabırsızlıkla bekler, uyuyamaz, döner, dolaşır.

Sabahleyin ilk işi Konya Valisini (Cemal Bardakçı'yi) arar. "Ne var oralarda?" diye. "Asayiş ber-kemal". Oradan bir havadis çıkmayınca müze müdürünü arar. Oradan da: "Mühim bir şey yok. İşler yolunda" denilir. Vekil ısrarla: "En ufak teferruatı İs–tiyorum" der. O zaman müdürden: "Sizi pek ilgilendirmez ama, dün Dede'nin emekliliği geldi" cevabını alınca: "Hiçbir şey yerinden oynamasın, ben Konya'ya geliyorum" emrini ve–rir. Hülasa ertesi gün Özel İdare'den çıkarılan emirle kayd-ı hayat şartıyla yerinde bırakılmak, keyfiyet İsmet Paşa'ya da anlatılmak suretiyle mesele kapanır.

Kitaplarında toplumumuzdaki ahlâk çöküntüsünü, mede-niyetin yarattığı bocalamayı, nesiller ve sosyal çevreler ara-sındaki çatışmayı ele alan gazeteci-yazar Peyami Safa (Ö.1961), Mevlânâ'nın Batılı ve Batılılaşmaya çalışan insanlar için taşıdığı önemi şöyle vurgulamaktadır: "Yâ Hazret-i Mevlâ-nâ! Sen hiçbir asırda bugünkü kadar aktüel ve evrensel olmadın. Sanki dünyaya yedi asır evvel gelmiş olmak gibi hoş bir sabırsızlığın temsilcisisin. Sen dün değil, bugünsün. Bugün de değil, yarınsın. Zaman sana doğru ilerliyor. Bir pembe şafak çizgisinin arkasında senin yeniden doğmaya hazırlanan ihti-şamlı varlığının sisli gölgesini görür gibi oluyoruz. Ey Hak ve aşk güneşi, doğ; bir nur tufanı gibi karanlık dünyamızı aydın-lığa boğ; koş imdadımıza koş; üşüyen ruhlarımızı o sıcacık maneviyatınla sar, sarmala. Tabiat ve maddeyi fethedeyim derken ona kui köle olan ve medenîleştikçe bir bakıma cana-varlaşan günahkâr insanın ruhuna dol. Onu ısıt, onu aydınlat, onu yücelt, onu Allah'a yaklaştır. Medet yâ Hazret-i Mevlânâ, medet! Kollarımız açık seni bekliyoruz..

Yahya Kemal'e yakınlığı, sevgisi, bağlılığı ve hayranlığı bi-linen Yeni Türk Edebiyatı profesörü, yazar ve şair Ahmet Haindi Tanpınar (Ö.1962), Mevlevî kültürüne saygı ve hayran-lık duyarak eserlerinde ondan bahsetmiştir.

Tanpınar, Beş Şehir¹ de (1946) şöyle demektedir:

Mevîânâ şairdir. Şiiri inkâr etmesine, küçük görmesine rağmen Şark'ın en büyük şairlerinden biridir. Nasıl Garp ortaçağı, bütün azap korkusu, içtimaî düzen veya düzensizliği ile, rahma-niyet iştihakı ve adalet susuzluğu ile Dante'nin eserlerinde top-lanırsa, Müslüman Şark'ta bütün varlık hikmeti Hakla Hak ol-mak ihtirası ve cezbesiyle Dîvân-ı Kebîr'dedir. Dîvân-ı Kebîr, in-san talihinin şartlarını bir türlü kabul edemeyen ihtiyar Asya'nın . ebedîlik iştihakıdır. Fakat birçoklarında -hatta en büyüklerinde- olduğu gibi birlik felsefesi onda hayattan bir kaçış olmaz, belki ilâhî aşkta kendini kaybettikçe hayatı ve insanı bulur."

Mesnevî, uzunluğuna ve öğreticiliğine rağmen çok güzel tarafları olan bir kitaptır... Mevlânâ dünyanın en tatlı hikaye anlatanlarından biridir."

Mevlânâ'nın hasret ve sevgi felsefesi, bütün Mevlevîlikle beraber öz halinde Mesnevî'deki bu [ilk] on sekiz beyittedir. Bu beyitler kadar geleceği yüklü, onu kendisinde toplayan eser azdır."

Tanpınar, bilhassa meşhur başyapıtı Huzur (1949) adlı romanında Mevlevilikten bahsetmiştir. Huzur, kültür buhranının sıkıntıları, sancıları içerisinde kıvranan, huzuru arayan, ama sonunda her biri kaybeden insanların işlendiği bir romandır.

Roman, "Mümtaz" karakteri çerçevesinde kuruludur. Mümtaz; sevgilisi Nuran'a kavuşma-kavuşamama gelgitleri yaşayan, II. Dünya Savaşı'nın her an patlayacak olması korkusuyla tetikte bekleyen, Cumhuriyet sonrası kültürü red ya da kabul ikilemleri yaşayan genç, sorunlu bir kuşağın temsilcisidir. Yıkılan imparatorluğun enkazı üzerine bina edilen son Türk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti'nin sorumluluğunu yüklenerek ve onun kültür potansiyelini oluşturacak yeni aydın tipinin temsilcisi olarak ele alınmıştır.

Sonuç olarak Mümtaz, yeni bir aydın tipi olarak, asıl huzur insanının kendi özünde ve içinde olduğu gerçeğini kavrar. Mümtaz, geçmişin muhteşem mirası üzerine, yeni gövdeler ilâve ederek, bir milleti ayakta tutan ve ona hürriyetini kazandıran değerlerin özde yaşamasını sağlamıştır. Mümtaz'ın bu idealini gerçekleştirmede, Önemli âmillerin başında, hamurunda iyi bir tarih ve di! kültürünün yanında, çocukluğundan başlamak üzere, yapısının çeşitli acılara karşı dayanıklı bir şekilde gelişmesidir.

Mehmet Kaplan'a göre Huzurdaki "Mümtaz", Ahmet Hamdi Tanpınar'ın kendisidir. Mümtaz'ın 'ağabey' dediği amca oğlu, tarih öğretmeni "İhsan", Yahya Kemal'dir. Beşir Ay-vazoğlu ise romandaki "Emin Dede"nin, çok kudretli bir neyzen ve birinci sınıf bir hattat olan Emin Yazıcı Dede olduğuna dikkat çekmektedir.

Huzur'da Mevleviliğin nasıl işlendiği hakkında şunlar kaydedilebilir:

Huzur'da Mevlevî kültürü -ki sadece kültürümüzün bir tarafı olarak alınır ruha serptiği sonsuz huzur duygusu ile tezahür eder. Mümtaz, Şeyh Galip hakkında bir roman yazmak istemekte; Şeyh Galip

vasıtasıyla Mevlânâ ve Mevlevilik ile tanış-maktadır. Mümtaz'ın âşık olduğu Nuran, Mevlevi kültürüyle yetişmiş, baba tarafından Mevlevi, anne tarafından Bektaşî bir kadındır. Mümtaz, hocası İhsan'dan tarih bilinci ve kültürünü, bilhassa Mevlevi kültürüne giriş bilgilerini öğrenmektedir, Mümtaz ve İhsan'ın her ikisini de düşünce ve maneviyat açısı-ndan etkileyen Emin Dede ise son Mevlevilerden olarak ta-nıtılmaktadır.

Türk edebiyatı ve Türk siyasi tarihinin en önemli simala-rından olan Nâzım Hikmet Ran (Ö.1963)

"Mevlânâ" adlı şiirin-de şöyle seslenmektedir:

Ebede sed çeken zulmeti deidim

Aşkı içten duydum arşa yükseldim

Kalpten temizlendim huzura geldim

Ben de müridinim işte Mevlânâ,

Sararken alnımı yokluğun tacı

Gönülden silindi neşeyle acı

Kalbe muhabbette buldum ilacı

Ben de müridinim işte Mev/ânâ.

Mazım Hikmet'i ve onun bu şiiri yazdığı dönemdeki haya-tını daha yakından tanımaya çalışalım:

Nâzım Hikmet, 1902 yılında Selanik'te doğdu. Babası Hik-met Bey, İttihatçılar zamanında bir süre Dışişleri Bakanhğı'na bağıi olarak Almanya'da konsolosluk etmiş, mütareke döne-minde İstanbul'da Matbuat Müdürlüğü yapmıştı. Annesi Celile Hanım, güzelliğiyle ün salmıştı.

Hikmet Bey ile Celile Hanımın evlilik hayatları uzun sür-medi. Nâzım ve Samiye adında iki çocukları olduktan bir sü-re sonra ayrıldılar. Celiie Hanım, resim tahsil etmek için Pa-ris'e gitti. Çocuklar,

dedeleri Mehmet Nâzım Paşa'nın evine sı-ğındılar. Nâzım Hikmet, hemen hemen bütün çocukluğunu Nâzım Paşa'nın evinde geçirdi. Bu yüzden hayatında dedesi-nin önemli bir yeri vardır.

Nâzım Paşa şairdir ve şiirlerini aruz vezninde yazmaktadır. "Şair bir büyük babanın torunuydum. Anam Fransızca'yı çok iyi bilirdi, ama Osmanlıca'yı bilmezdi. Benim gibi... Büyük babam, Mevlevi Nazım Paşa şairdi, anam Lamartin'e bayılırdı. Evimizde babamın bilgisizliğine rağmen şiir baş köşeydi..." diyen Nâzım Hikmet'in şiirleri ise, günün genç, şairleri gibi yal-nız hece vezniyledir.

1920'ye kadar olan hayatında Milli Edebiyat akımının te-sirinde kalan ve tema olarak vatan, Mevlânâ, sevgi konularını işleyen Nâzım, ikinci döneminde tanıştığı komünist propagan-dacıların tesirinde kalıp Rusya'ya gitmiş ve o meyanda şiirler yazmaya başlamıştı. Onun bu ikinci dönemine ait şiirleri ve görüşleri hep tartışma konusu olmuşken, gençliğinde yazdığı şiirleri pek fazla kişi bilmemektedir.

Nâzım Hikmet Ran'ın yanında büyüdüğü dedesi Nâzım Paşa dindar bir adamdı ve Mevlevi tarikatına bağlıydı. Konya valiliğinde bulunduğu sıralarda Nâzım da orada yaşıyordu. Pa-şa'nın evinde toplantılar düzenlenir, Mesnevi okunur, tasavvufi sohbetler yapılırdı. Nâzım da bu toplantılarda bulunur, gör-dükleri ve duydukları ona çok tesir ederdi. Özellikle Mevlevi-hane'ye gidip Mevievüerin zikir ve mukabele-i şeriflerini sey-retmeye bayılırdı. Başlarında uzun külahları, sırtlarında tennu-releri ile semazenlerin dönüşleri ve mûsikî çok etkileyiciydi. Nâzım'ın bu ortamda Mevlevi tarikatından etkilenmemesi mümkün değildi. Bir şiiri bu etkiyi çok güzel gösterir:

Sararken alınımı yokluğun tacı Gönülden silindi neşeyle acı Kalbe muhabbette buldum İlacı Ben de müridinim işte Meolana.

Bu şiirin hikayesini ise, Nâzım'ın yakın dostu Vala Nured-din, Bu Dünyadan Hazım Geçti adlı kitabında şöyle anlatır:

"Delikanlılık çağına ulaşmış Nâzım Hikmet, o gün arkadaş bulup tek kale futbol oynayamadığı için, duvara şut çeker du-rurmuş. Dedesi, eski Konya Valisi şair Nâzım Paşa'nın yaşıtı ve kafadarı emekliier ve tarikat arkadaşı Mevleviler, kameriye altında oturmuş, konuşurlarmış. Nâzım, topu, ara sıra

kame–riyeye doğru kaçtığından, almağa gidermiş. Bir seferinde ku–lağına tuhaf bir konuşma çarpmış.

Misafirler dedesine diyor-larmış ki;

Niçin gizlersiniz, Paşa hazretleri? Bu şiiri sizden başka hangi Mevlevi yazabilir?

Emin olunuz, ben yazmadım.

İmzası da Mehmet Nâzım.

Aynı isimde başka biri de bulunabilir.

Tevazu göstermeyiniz, böyle bir nefise efendimizin ka–leminden çıkmadıysa kimin eseridir acaba?

Mecmua henüz basılmış, okur okumaz toplanıp arz-ı tebrikat için mübarek el–lerinizden Öpmeğe geldik. Nur ola.

Paşa ısrar etmiş:

Bu şiir hece vezniyledir. Ben aruz kullanırım. Maamafih merak ettim. Bir kere daha okuyunuz da dinleyelim.

Şiiri baştan itibaren okumağa başlamışlar. Nâzım Hikmet artık dayanamayıp kucağında futbol topu, çilli yüzü kıpkırmı–zı, lavanta çiçeklerinin ve süs bitkilerinin arasından başını kal–dırıp heyecanla manzumenin arkasını getirmiş:

Ebede sed çeken zulmeti deldim Aşkı içten duydum, arşa yükseldim Kalpten temizlendim, huzura geldim, Ben de müridinim işte Meulana.

Misafirler kaç yönden şaşırılmış. Evvela kameriyenin he–men oracığında çiçekler arasından çatallaşmış bir çocuk sesi–nin duyulusuna... Fakat asıl, yeni basılıp o gün satın alınmış olan bir mecmuadaki şiiri, torun Nâzım'ın ezberlemiş bulunu–şuna. İçlerinden biri kurnaz kurnaz gülmüş.

Sübut buldu efendim. Demek ki, hafid küçük bey, eseri zat-ı alinizin evrakınız meyanında görüp hafızasına nakl eyle-yivermiş.

Bir taraftan Paşa itirazlarına devam ederken, öbür yandan Nâzım Hikmet haykırır dururmuş:

Benim de ismim dedeminki gibi Mehmet Nâzım. Bahçe-de oynarken konuştuklarınızı dinliyordum.

Mevlevi şiirleri ya-zıyorum. Mecmuaya gönderdim. Basmışlar işte, "Dergah" mecmuasında başka şiirlerim de basıldı. Basılacak tabii. Ki-taplarım da çıkacak tabii.

Misafirler şaşırıp kalmışlar. Kalkıp saygıyla Nâzım'ı alnın-dan öpmüşler. Büyük babası da dayanamamış, torununu ku-caklamış ve alıp elini öpmüş."

Nazım'ın 1920'de, yani 18 yaşlarında iken yazdığı ve de-desi Nâzım Paşa'ya ithaf ettiği "Dergâhın Kuyusu" adlı şiir şöyledir:

Ne içli bir duâ, ne içten bir âh,

Uyuyor serviler altında dergah

Kaç kere gönlümü dinledi bu yer.

Tek tilk kandillerde yorgun alevler

Titriyor gecenin sert rüzganyla.

Gece sanki sönen yıldızlarıyla

Gölgeli dergâhın dolmuş içine...

Bir inilti, bir ses... Bu yaluarış ne?

Ya rabbi, ne içten anıldı adın!..

Ölmeden öl!" diyen bir İtikadın

Gönülden duyarak ulu sesini,

Ruha şifâ sunan felsefesini,

Biri zikrediyor dergâhta işte.

Göklere yükselen bu İnleyişte

Elemi gizlidir bir âh u uâhın.

Çoktan dervişleri yattı dergahın...

Bu yalvaran kimdir, kim bu zikreden?!

Yoksa ağlıyor mu gönlüm bilmeden?

Gönül! Bu inilti senden mi geldi?

Hayır, işte o ses yine yükseldi,

Yine yalvarıyor, yine ağlıyor.

Gözümü dumandan eli bağıyor

İçimde yakılan bir buhurdanın...

Vuruşu duruyor kalbimde kanın.

Bir hayalet oldu yanan benliğim:

Bu kuvvetli ruh kim? Bu zikreden kim?

Kim bu varlığımı kendine çeken?..

Şimdi bir zulmette gölge gibi ben

O yalvaran sese ilerliyorum,

Benliğim ölmeden öldü!" diyorum...

Böyle yürüyerek gittikçe her ân,

Gitgide geliyor gittikçe sesi yakından

Gitgide sinerken ben gölgelere

Yorgun ayaklarım çarptı bir yere.

Titredim bir taşa anî temasla,

Ömrümde bu kadar korkmadım asla:

Sanki ta kalbimi bir bıçak yardı...

Önümde bir küme karanlık vardı.

Bütûn varlığımı biran unuttum,

Yavaşça eğilip o yeri tuttum.

Dergâh kuyusunun duvarıydı bu...

Yeniden benzimi sararttı korku,

Buradan geliyordu o iniltiler!

Gönülde titrerken şüpheli bir yer

Allah'a yalvaran Allah'ın adı

Beynim içinde bir uğuldadı.

Sanki bir dakika çarpmadı kalbim...

Ey ulu Allah'ım, ey ulu Rabbim!

Kuyuda zikreden, ağlayan kimdi?

İçine eğildim... Anladım şimdi:

İsm-i celâlini candan andıkça,

Yer yer yükselerek çalkalandıkça,

Kuyunun zulmette parlayan suyu...

Kuyu zikrediyor, ağlıyor kuyu.

Nâzım Hikmet'in 1920 tarihine kadar yazdığı şiirlerde dini hassasiyet görülür. Bir başka şiirinde Beyoğlu'ndaki Ağa Ca-mii'ni anlatır. Ağa Camii'nin Beyoğlu'nun her türlü gayrı meşT ru hayatının içinde kalmış garip hali ona çok dokunur. Ve his-lerini şöyle mısralara döker:

Ağa Camii

Havsalam almıyordu bu hazin hali önce, Ah, ey zavallı cami, seni böyle görünce Dertli bir çocuk gibi imanıma bağlandım, Allah'ımın ismini daha çok candan andım. Ne kadar yabancısın böyle sokaklarda sen! Böyle sokaklarda ki, anası can verirken, Işıklı kahvelerde kendi öz evladı var... Böyle sokaklarda ki, çamurlu kaldırımlar, En kirlenmiş bayrağın taşıyor gölgesini, üstünde aşüfteler yükseltiyor sesini..

Burda bütün gözleri bir siyah el bağlıyor;

Yalnız senin göğsünde büyük ruhun ağlıyor!

Kendi elemim gibi anlıyorum ben bunu,

Anlıyorum bu yerde azap çeken ruhunu.

Bu imansız muhitte öyle yalnızsın ki sen

Bir teselli bulurdun ruhumu görebîsen!

Ey bu caminin ruhu: Bize mucize göster!

Mukaddes huzurunda el bağlamayan bu yer

Bir gün harap olmazsa Türk'ün kılıç kınıyla,

Baştan başa tutuşsun göklerin yangınıyla!

Ve İkinci Dönem...

Nâzım Hikmet, komünizme yöneldiği dönemde, "Ben de müridinim" dediği Hz. Mevîânâ ile de kavgalıydı. 1945 yılında Bursa Hapishanesi'nden Vala Nureddin'e hitaben yazdığı mektupta bunu şöyle ifade ediyordu:

Görüyorsunuz ya polemiği ve kavgayı Hazreti Mevîana'ya kadar götürmüşüm. "Sureti hemî zillest" diye başlayan ve dünyanın bir hayalden ve gölgeden ibaret olduğunu söyleyen bir rubaisi vardır.

Benimkisi yüzlerce yıl sonra hazrete cevap:

Bir gerçek âlemdi gördüğün ey Celâleddin, heyûlâ filân değil, uçsuz, bucaksız ve yaratılmadı, ressamı ületî-Cıla filân değil Ve senin kızgın etinden kalan rubailerin en muhteşemi: "Suret hemî zillest..." filân diye başlayan değil...

Bir müddet sonra Sovyetler Birliği'ne giden ve geri dönü-şü olmayan Nâzım Hikmet'in kahır ile pişmanlık dolu Mosko-va yaşamı 1963'te sona erdi.

Nâzım Hikmet, ömrünün sonlarında yine Mevlânâ'ya dön-müş ve Mesnevî'nin ilk dizesini bir şarkı nakaratı gibi günlerce tekrarlayıp durmuştur. Yaşamak Güzel Şey Be Kardeşim adlı romanındaki kahraman gene devrimci Ahmet'in de Mesne-vî'nin ilk beyitini tekrarlayıp durması hiç de tesadüfi

değildir. Nâzım Hikmet ve Mevlânâ ilişkisi hakkında ayrıca bkz. "Cemal Kelamov (Özbekistan)" ve "Radi Fiş (Rusya)"e ait görüşlerin yer aldığı sayfalar.

Romanımızda Mevlevîlik geniş olarak Halide Edib Adivar'ın (Ö.1964) eserlerinde görülür. Halide Edib'in çocukluk yılları, bir İngiliz centilmeni gibi yaşamaya özen gösteren ba-ba ocağı ile bir Mevlevî olan anneannesinin yanında geçmiştir-tir. Nitekim bu hususta şuniarı kaydetmiştir:

"Mevlâna'nın ismi pek küçüklüğümde kafamda yer etmiş; çünkü büyük annemin dayısı vakti zamanıyla, yanılmıyorsam Eyüp [Bahariye] mevlevihanesinde şeyhiik etmişti. Büyük an-nemin kendisi de tek tanıdığım kadın Mevlevî idi. Her namaz kıldığı zaman başına bir arâkiye geçirirdi. Kendisi şahsen kim-senin aleyhinde bulunmaz, iyi yürekli bir insandı. Fakat beni bu-nun o zaman fazla alâkadar ettiğini iddia edemem. İlk alâkam, büyük annemin beni çok küçükken Galata Mevlevihanesi'ne sık sık götürmesi ile başlamıştı. Orada "semâ" yani dönmek, Allah'ın etrafında bir nevi yıldızlar gibi dönmek olduğunu bilme-mekle beraber bana bu dans bir nevi ilahî vals gibi gelirdi.

Mevlâna'nın türbesini Sakarya harbine giderken gör-müşüm. Sonraları İngiliz Ansiklopedisinin dokuzuncu baskısını (bunu bana babam mektepteyken hediye etmişti) okudum. Daha sonraları da Mesnevi ve Divan'ını elime geç-tikçe gözden geçirdim.

Mevlâna'ya garbın bugünkü mütefekkirlerinin ehemmiyet verdiği taraf Kâzım Vehbi'nin şiirinin bir parçasında ifade edi-lebilir:

Sığmaz senin hayaline mihrap ve minberim

Ben her zaman onunla emin ol beraberim.

İşte insan bu mısraları okuduğu zaman, neden garp âlim-leri üzerinde bu kadar tesir yapmış olduğunu anlıyor. Çünkü eserlerinde ırk ve belli bir dine bağlanmayan bir taraf var. Ya-ni din ne kilisede ne camidedir. İnsanların kalbindedir. Onun için, daha evvel Sadi'nin de dediği gibi, insanoğlu birbirinin

âzasıdır, çünkü yaratılışta aynı asıldandır. Herhangi uzuvdan birine dert gelirse diğer uzviyatında da huzuru kalmaz.

Eğer dünya yaşayacaksa, bu atom devrinde mutlak ve mutlak Mevlâna'nın görüşüne kıymet vermek lâzımdır.

Ey genç Konyalılar! Siz de ister mevleviyete bir tarikat ola-rak kıymet verin veya vermeyin, fakat dünyanın ve memleke-tin yaşayabilmesi için insanlığa böyle bir veçhe vermek icap ettiğini de unutmayın.

Doğu ve batı dünyasının değerleri arasında daimi bir kar-şılaştırma yapan Halide Edib Batı medeniyeti karşısında Mev-levilikte yeni ve derin mana bulur... Evde Mevlevilikten gelen müsamahalı dini görüş ve Süleyman Dede'nin MevHd'i, Hali-de Edib'in Kolej'de öğrendiği Hıristiyanlığa kaymasını önledi-ği gibi, İslamiyet'in yüceliği ve beşeriliğine karşı Ömrü boyun-ca muhafaza edeceği bir kanaat edinmesine de sebep olmuş-tur. Dört romanda Mevlevi kültürünün Türk kültürünün ayrıl-maz parçası olduğu görüşünü işler. Bunlardan birincisi Yeni Turan'dıT. Burada sadece mûsikî ve musikişinasların kıyafet-leriyle ilgili bir unsur olarak görülen Mevlevilik, Vurun Kahpe-ye'de Mevlevi dedenin okuduğu mevlid motifidir. Sinekli Bak-kal ise bütün bir dünya görüşü, kainat nizamı, mûsikî ve ferdî ruh huzuru olarak tezahür eder. Son romanlarından olan Ha-yat Parçalan'ndan ise maddenin doyurduğu bir Amerikalı, ruh huzurunu Mevlevilikte arar.

Halide Edib'in Mevlevîliğe olan aşinalığını Sinekli Bakkal adlı romanı örneğinde kısaca inceleyecek olursak... Si-nekli Bakkal'm ilk baskısı The Cloun and His Daughter (Soytarı ve Kızı) adıyla 1935 yılında İngilizce olarak Lond-ra'da yapıldı; bir yıl sonra da İstanbul'da Türkçe olarak ya-yımlandı. Türk edebiyatının "en iyi" ve "en çok okunan" ro-manları arasında yer alan Sinekli Bakkaldaki "Mevlevî şey-hi, mûsikîşinâs Vehbi Dede" karakteri, romanın kahramanı Rabîa başta olmak üzere, herkesin sevdiği, saygı duyduğu ve görüşlerine başvurduğu bir bilge olarak sunulmakta; Vehbi Dede'nin dilinden Mevlevîliğin temel görüşleri vurgulanıp sa-vunulmaktadır.

Edebiyat tarihi ve edebî araştırmalar alanında ıgır aan ve hâlâ bu sahanın Öncüsü konumunu koruyan, Türk tarihçi-si ve siyaset adamı Ord. Prof. M. Fuat Köprülü (ö.l 966) Mevlânâ'yı "İran'ın en büyük mutasavvıf şairi olarak tanıtmak-ta ve; "Mesnevî, yalnız Mevlâna'nın değil, belki bütün tasavvufî edebiyatın en ünlü mahsulüdür. Öteden beri İslâm âleminin her alanında, bilhassa Hind ve İran'da pek büyük olan bu nü-fuz, Anadolu Türkleri üzerinde, daha yazıldığı zamandan baş-layarak fevkalade tesirli olmuştur... Her halde Mevlânâ'yı iyi-ce bilmeden Anadolu'daki ilk Türk eserlerini anlamak müm-kün olamayacağı ilmî bir gerçektir. demektedir.

Türk halk şiirinin en güçlü temsilcilerinden biri olan Aşık Veysel Şatıroğlu (ö.l973), "Mevlânâ'yı Ziyaret" adlı deyişin-de şöyle niyaz etmektedir:

Ziyaretim Mevlânâ'yı

Kabul et Allah aşkına

Bu fakir-i divâneyi

Kabul et Aüh aşkına!

Eşiğine yüzüm sürem

El bağ-layıp divan duram

Büyük lütfün eyle kerem

Kabul et Allah aşkına

Mevlânâ, Mevlâ'nın kulu

Doğru Hakk'a gider yolu

Deryası rahmetle dolu

Kabul et Allah aşkına!

Türk düşünce tarihi ve İslâm felsefesi tarihi alanındaki ça-lışmaları ile ünlü Ord. Prof. Dr. Hilmi Ziya ülken'e (5.1974) göre; "Mevlânâ, bin yıllık kültür tarihimizin en büyük simala-rından biridir. O yalnız büyük bir şair, bir tarikat kurucusu, de-rin bir sufi, etraflı bir âlim değil; aynı zamanda ve hepsinden önce Anadolu'da kurulmaya başlayan yeni kültürümüzün un-surları arasında büyük bir kaynaşma ve birleşme temin eden derin bir ruh ve hamle adamıdır.

Edebiyatımızda "Bayrak Şâiri" olarak tanınan ve aynı za-manda bir Mevlevi şeyhi olan Arif Nihat Asya (Ö.1975), Mevlânâ hakkında yazdığı Kubbe-i Harda adlı kitabında şöyle seslenmektedir;

"Bizi öksüz bırakma arkanda

Ey azız, ey cetîl Mevlânâ;

Dâr-ı dünyada ney teriyle pınar,

Yazi ü nesriyle Fiil Meolânâ:

Mesnevî'den cihan susuzlarına sebil Mevlânâ!

Ey şu gökler kadar, şu nur kadar Asil Mevlânâ;

Gerin il serdinde ömrün, ol bize de Delil Mevlânâ;

Mesnevî'den cihan susuzlarına Sebil Meulânâ

"Her etek tennuredir,

Her satır bir sûredir,

Her eda ma 'nâ demek,..

Konya Mevlânâ demek!

Gel ki yollar boş değil;

Her nefes ney, her yeşil

Kubbe-i Harda demek

Konya Mevtana demek.

"Büyük mezarların üstünde büyük vatanlar vardır. Büyük ölüleri olmayan milletler ebedî olamazlar.

Üzerinde büyük ruh-ların sevildiği topraklarda ebedî hayat ağacı yeşeriyor, gerçek hayat, gerçek saadet tadılıyor. Onlarsız yeryüzünde yetim ya-şıyoruz... Bizi yaşatan ve ebedî yapan, edebîliğe götüren bü-yük kervanın başında Mevîânâ'ları, Yunus'ları görüyoruz. der Prof. Dr. Nurettin Topçu (5.1975).

Kendisi Mevlânâ hayranı bir mistik olan ve "Milli ruhumu-zun mürşidi Mevlânâ, felsefemizin de üstadı olmalıydı di-yen Nurettin Topçu'ya göre: "Yüzyılların katmerlendirildiği bir skolastik düşünüşten sonra Batı taklitçiliğinin açtığı hüsrân çukuruna yuvarlandığımız bir devirde kültürümüzün çıkış nok-tası Mevlânâ olmalıdır. Onda Müslüman Türk dünyasının bü-tün ruhu gizlidir. Felsefemizle güzel sanatlarımızı bu kaynak-tan çıkarabiliriz. Onlarla birlikte ilimlerle ahlâkın kaynağı din olduğuna göre, Mevîânâ'da İslâm dininin gerçek ve içten anlayışın] buluyoruz. O bize dinin statik olan kalıp tarafını değil, dinamik olan özünü tanıtıyor.

Türkçe'de Mevlânâ ve Mevlevîlikle İlgili en geniş neşriyat, bir tekke şeyhi olmamakla birlikte 1925'ten önce tekkelerden feyz alan ve Melâmî-Mevlevî-Câferî meşreb bir kişili olan Doç. Dr. Abdülbâkî Gölpmarlıya (Ö.1982) aittir.

Gölpmarlı, daha yedi-sekiz yaşlarında iken Bahariye Mevlevîhânesi'ne devama başlayıp küçüklük çağından itibaren ta-savvuf ve tarikat kültürü ile temasa geçmiştir. Hayatı boyun-ca Şîîlik ve Mevlevîliğe büyük bir sadakatle bağlı kalmıştır. Mevlânâ'dan söz ederken gözleri yaşarırdı.

Eyüp Bahariye Mevlevihanesi şeyhi Hüseyin Fahreddin Dede'den hilafetname olarak halifelğe kadar yükselen Gölplı-narlı, şöyle demektedir:

"Din tarihine bakın, edebiyat tarihini araştırın, sanat tarihi-ne dalın, mûsikî tarihini dinleyin; gözünüzü en fazla okşayan şekil "destâr-ı giysû-dâr-ı Mevlevî" ile bezenmiş "Fahr-i Mev-lânâ" olacaktır.

Kulağınıza en fazla çarpan ses, türlü makam-lardan gelen "Yâ Hazret-i Mevlânâ" sesi olacaktır.

Yüzyıllar bo-yunca düşüncemize yol açan, yaratıcılığımıza hız veren, gücü-müzü şahlandıran, değerlerimize değer katan, gün geçtikçe Batı dünyasını da saran Mevlânâ'dır. Doğuda doğan bu güneş, zevalsizdir; Batı dünyasında da doğar.

özellikle, Türk kültürünü oluşturan ana eserler üzerinde durarak manevi değerlerimizi tespite çalışan edebiyat tarihçi-si, yazar Prof. Dr. Mehmet Kaplan'ın (Ö.1986) belirttiği üzere, "Mesnevi okumayan hiçbir Osmanlı aydını tasavvur edile-mez." "Kur'ân-j Kerîm'den sonra camiye Süleyman Çelebi'nin Mevlid'i ile Mevlânâ'nın Mesnevî'si girmiş; Mevlid okunmuş, Mesnevi ise şerh edilmiştir.

Kaplan, Mevlânâ'nın etkisini ise şöyle ifade etmiştir: "Mev-lânâ'yı üstün kılan en büyük âmil, hiç şüphesiz İsiâmî akide-ye bağlı kalarak bütün insanlığa hitap etmesindedir. Kimse Mevlânâ'nın Müslümanlığından şüphe edemez. Fakat onda öyle bir güç vardır ki, yalmz Müslümanları değil, diğer dinlere mensup olanları, hattâ dinsizleri de kendisine celp eder. Onun bu tesir gücünü teknik çağda da sürdürdüğünü görmek için her yıl Aralık ayında Konya'da yapılan merasimlere bakmak yeter. Bu ayda dünyanın her yerinden, her din ve mezhebe mensup olan insanlar Konya'ya gelirler, onun türbesini huşu ile ziyaret ederler. Dünyanın hiçbir yerinde, birbirinden ayrı gönüller, Mevlânâ Dergâhında olduğu gibi, aynı mumun per-vanesi olmazlar.

Tıp üstadı, sanat tarihçisi, minyatür, hat ve tezhip ustası, ressam Ord. Prof. Dr. Ahmet Süheyl Ünver'in (Ö.1986) aile ve akrabaları Mevlevî veya Mevlevîlikle iç içe idi.

Önver, Mevlânâ için şöyle demiştir:

Mevlânâ'yı sevmeyen ve ona hürmet etmeyen bir Türk tasavvur edemem. O yalnız Türk münevverlerinin değil, her-kesin sevgilisidir.

Mevlânâ sadece bir tarikatın değil, insanlığın sembolüdür. Önce muhitine, sonra bütün dünyaya özü ile örnek olmuş-tur.

İçimizin fatihi ve canlılığımızın sembolüdür "Bu dünyada her şey biter, fakat Mevlânâ bitmez.

Mevlânâ ne yapmıştı?... En büyük hizmeti muazzam kâ-mil İnsan Peygamberimizi öğretmişti. Sözleri Kur'ân ve Hadîs-ten hariç değildir. Kuvvetini oradan alır. İslamiyette olmayan eski kanaatleri müdafaa etmemiştir.

İşittiklerimize şahsımızı uyduramazsak, hayatlarımızda saadet nasibimizden tefekkürümüzü mahrum etmiş oluruz. Bilhassa bunlar Mevlânâmızdan sâdır olanlar ise, daha dikkatli olmamız yakışır. Zira onlardan nasibimizi benimsemezsek kimseye değil, büyük bir yaratılış harikası olan bizlere karşı ayıp olur.

Meulânâ'dan Hatıralar adlı bir kitap da yazan Süheyl ün- ver, Mevlevî kültür ve medeniyetinden bahsetmektedir: Mev-levîlik mi?... Hayır! Mevlevîlik Kültürü. Yalnız Türk halkı değil, bütün milletler aydınlandığı ölçüde, Mevlevîliğin ruhî irfan ve asaletini benimsiyor... Mevlânâ'ya artık şeklen değil, ama kalben bağlı olanlar kendilerini tatmin olmuş görüyorlar. Bu husus, XX. asır Türkiye'sinde en değerli ruhî kazançtır. Bunun ispatı, 700 yıllık Mevlevî Medeniyeti'nin rehber, düstur ve ki-taplarının revaçta olmasıdır.

Tıp bilgini, eski başbakanlardan Ord. Prof. Dr. Sadi İr-mak'a (Ö.1990) göre; "Bugün Mevlânâ, yaşadığı dönemde ol-duğu kadar diridir. Şu farkla ki, yaşadığı sürece Orta Asya'nın ve Selçuk ülkesinin tanınan ve sevilen adamı iken, bugün dünyanın ve bütün insanlığın malıdır. Böyle genişleyen ve ya-yılan bir etkinlik ve kişilik imajı bırakabilmek için elbette pek çok kabiliyetlere sahip olmak gerekirdi. Şüphe yok ki bu ye-teneklerinin başında hümanizması gelmektedir. O hümanizma ki insanlara özgürlük, eşitlik

bahşetmekle yetinmemiş, insanı kutsallığa ulaştırmıştır. İnsanın ruhunu, uîhiyetin karargâhı ilan etmiştir.

"Mevlânâ, çevresine ve zamanına en geniş tesirler yapmış adamlardan birisidir. Hususi hayatıyla bir veli, fikir hayatıyla bîr rehber filozof, sanatçı hüviyetiyle en büyük ilham kaynağı olmuştur. Mevlânâ olmasaydı Konya Türklüğün ve Müslü-manlığın merkezi olmayacaktı, Mevlânâ olmasaydı dinî taas-sup İslâm dininde tefrikalar yaratacaktı. Mevlânâ olmasaydı Eflâtun felsefesi Şarka giremeyecekti. Mevlânâ olmasaydı Mevlevîlik gibi bir irfan ve terbiye ocağı asırlarca feyiz dağıtmayacaktı.

Sadi İrmak ayrıca, Mevlânâ'yı "yeryüzünde ilk defa psika-naliz tatbik eden kişi", Mesnevî'de yer alan bir hikayeyi ise "psikanalize dair en eski hikaye" olarak tavsif etmektedir: "Mevlânâ Mesnevî'sinde ilminin derinliğine birçok âbideler dikmiştir. Bu meyanda ruhî ve içtimâi ilimler, tıp bilgileri ön planda gelir. Denilebilir ki Mesnevî'deki her hikaye, insan ru-hunun bir cephesini tahlil eden bir ilim faslıdır. Öyle ki bu hi-kayelerdeki espriler bir araya getirilince mufassal bir Tatbikî Psikoloji, yeni deyim ile bir Dauranışlar Bilgisi meydana gelir. Mevlânâ tatbikî psikoloji ile de yetinmeyerek yeryüzünde bel-ki ilk defa olarak psikanaliz tatbik eden adamdır. Mesnevî'de-ki bir cariyenin aşkı mevzulu hikaye bunun şaheser bir örne-ğidir. Bilindiği gibi psikanaliz ancak asrımızın başında Freud ve Adier tarafından bir ilim şubesi olarak ortaya atılmıştır. Hal-buki Mevlânâ, daha XIII. Asırda bu konunun en güzel örneğini vermiştir. Bu hikayede nabzın hareketleri takip edilmek sure-tiyle cariyenin hangi şehirde ve kime âşık olduğu keşfedil-mektedir.

Mevlânâ'nın Mesnevisini ve Divân-1 Kebirini Türkçe'ye yeniden tercüme eden Mesnevlhan Şefik Can (Ö.2005) şöyle dernektedir: "Hazreti Mevlânâ çok kuvvetli edebi kabiliyeti ile İslâm! insani olan fikirlerini, duygularını herkesin anlayacağı şekilde, misallerle, hikayelerle o kadar güzel, o kadar hoş ifa-de etmiştir ki imanının, aşkının gücü ile şiirlerinin tesiri ile duygusu olan herkesi büyülemiştir. Bu sebepledir ki onun eserleri, şiirleri başka dinlerden İslâmiyet'e geçenlere sihirli bir köprü olmuştur.

Şehirlerde yetişen ve kentsoylu bir söylem geliştiren çağ-daş Türk şairleri, çok çeşitli nedenlerle üstadları olan Mevlâ-nâ'yı şiirlerinde söz konusu ederek bu yolla ona olan gönül borçlarını ödemeye çalışırlar. Çünkü Mevlânâ üst dille konu-şan kentsoylu havas/elit şairlerin üstadı ve piridir. Nitekim şair-yazar Attila İlhan'ın (Ö.2005) bir şiirinde şu mısralar yer almaktadır:

nurdan bir ağaç sayılır Mevlânâ ney pirütülarıyla aralıksız anlaşılmaz bir yerinden aydınlatır gönül kandili sönmüş olanları.

Diriliş doktrininin üstadı, şair-yazar Sezai Karakoç (d.1933), Mevlânâ adlı kitabına şu duygu ve düşüncelerini kaydetmiştir:

Ölümü düşün gecesini (şeb-i ârus) olarak anlayan insana tesir edecek hangi güç vardır? O güçlü, yenilmez insan, Mevlânâ'dır. Ölüm ve hayata, zamana ve tarihe yenilmeyen insan. Ölümünün üstünden 700 yıldan artık zaman geçti. Ama o yaşıyor, anılıyor. İnsanlık, onun önünde saygıyla eğiliyor. Dünya-da ne kadar değişme olursa olsun, bundan böyle de anılacak. İnsanlar hep önünde saygıyla eğilecek.

Veliler, hayatlarında da, öldükten sonra da müminlere te-sir etmek, onların gidişlerinde bir iyileşmeye, yükselmeye hiz-met etmek anlamında tasarruf sahibidirler. Bu görevi de hem yetiştirdikleri insanlar, hem eserleri yerine getirir. Hz. Mevlâ-nâ'nın, Anadolu üzerinde böyle bir manevî tasarrufu vardır. Ha-cı Bektaş-ı Veli, Hacı Bayram-ı Veli gibi, hatta belki onlardan da fazla bir etki ve tasarruf söz konusudur Mevlânâ için. Hem Mevlevîlik ocağından yetişenlerin, hem de Mesnevî'nin, Ana-dolu insanının ruh yapısını oluşmasında büyük katkıları oldu. Mesnevi, Anadolu ruhunu yoğurdu. Bu hamurun yoğrulmasında Mevlânâ'nın kutlu ellerini görmemek mümkün değildir.

Mevlânâ, devrinin o fetret döneminde, İslâm ruhunun ya-şaması için çırpınan bir pir, bir erendi. Yeniden dirilmenin san-cıları için kıvrandığımız bugünde, bu en korkunç fetret günün-de de, ruhu ve hâtırasıyla, bir diriliş piri, ereni olarak bize yol gösteriyor, ışık tutuyor, manevi tasarrufuyla, eseri ve tesiriyle, yardımda bulunmaktan geri durmuyor.

Hz. Mevlânâ'yı "Peygamber çırağı bir sûfi", "bir ulu kişi", "bir İslâm büyüğü", "kâmil ve mükemmel müridlerden", "İs-lâm kültür ve irfanını zenginleştiren büyük kişilerden" olarak tanımlayan İslâm Hukuku profesörü Hayrettin Karaman (d.1934) şöyle demektedir:

"Mevlânâ hakkında konuşanlar ve yazanlar arasında onu olduğundan farklı gösterenler, sözlerini çarpıtanlar, söylediklerini eksik aktaranlar, maksadını açacak şekilde yorumlayanlar eksik değildir. Bunların bir kısmının maksadı, Mevlânâ gibi bir ulu kişinin, bir İslâm büyüğünün, bir velinin arkasına sığınarak kendi bâtil inanç ve hayat tarzlarına meşruiyet kazandırmak, taraftar toplamak, çağın manevi ve ahlaki kusurlarına İslam'dan çare teklif edecek yerde, kendi paha biçilmez değerlerini inkar etmek ve onları sahte takılarla değiştirmektir.

Hz. Mevlânâ her şeyden önce bir sûfidir, İslâmî tasavvuf yolunu tutarak yetişmiş bir velidir, bu yoldan yürüyerek hem kendi çağında hem de eserleriyle günümüze kadar sayısız insanı irşad etmiş, onlara Allah'ı, Peygamber'i (sav), dini tanıtmış, sevdirmiş, insana kendini bilmenin yolunu açmıştır.

Hz. Mevlânâ bir İslâmî bilgilendirme ve eğitim yolu olan tasavvuf okulunda yetişmiş, başında Hz. Peygamber'in (sav) bulunduğu müridlerden doğrudan veya dolaylı olarak yararlanmış, orta yol (Sünnî) İslâm anlayışını benimsemiş, buna göre yaşamış bir Müslüman, bir Allah kulu, bir Peygamber çırağı, bir sûfidir. Onu doğru anlamak ve yorumlamak için bütün İslâm düşünce sistemini kavramış olmak ve doğrudan onun eserlerinden yola çıkmak şarttır. Âyinesi saf olamayanlar, başka kaynaklardan beslenerek şartlananlar, peşin hüküm ve kanaatlerden yola çıkanların onu doğru anlayıp anlatmalarını mümkün değildir. Her şeyi bildikleri halde sapmış olanlar ve saptırma niyeti taşıyanlara karşı da uyanık olmak ayrı bir zâruftur.

Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü öğretim üyesi Prof. Dr. Ahmet Yaşar Ocak'a (d. 1946) göre; düşünceleri hemen herkes tarafından benimsenen ve ismi dâima saygıyla zikredilen Mevlânâ'yı diğer sofilerden ön plana çıkaran Özelliği, tasavvufun, dolayısıyla İslâm'ın insan sevgisine esas alan, insan sevgisine dayalı bir yorumudur.

Mevlânâ'nın günümüz insanı için taşıdığı değere dikkat çeken ODTÜ Felsefe Bölüm Başkanı Prof. Dr. Ahmet İnam (d. 1947) şöyle demektedir: "Mevlânâ, içini unutan insana iç dünyasıyla yaşaması gerektiğini hatırlatıyor. Bugün, içini pragmatik kültürün seline kaptırmış Amerikalılardan kimi iç yoksunluğu çekenler, Mevlânâ'daki iç derinliği gördükçe şaşırıyorlar. Dış dünyanın gerçekliği, iç gerçekliğimizle iletişime giremezse, bize çok çektirir. Kamışlıkta kalır, balık bile olamaz. İnsan, mutsuzluğunun kaynağını araştırdıkça, maddî koşulların yanında içsel yoksulluğunu çağlar boyunca anlayabilmiş bir varlık. [Mevlânâ] İçimizin yoksulluğunu yüzümüze vurduğu için hiç eskimiyor.

İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi eski dekanı Prof. Dr. Yaşar Nuri Öztürk'e (d.1951) göre; "Mevlânâ'yı anlamak için geniş anlamda İslâm'ı, Özel olarak da Kur'ân'ı anlamak gerekir. Bunun iki temel sebebi var; Birincisi; Mevlânâ, kültür zemini ve bilgi mirası tamamen Kur'ân ve İslâm olan bir mistik düşündür. İkincisi; Mevlânâ, imanı, aşkı ve cezbesi bakımından bir Muhammedîdir.

DOĞU'DA MEVLANA ETKİSİ

Tevlânâ, eserlerinde Farsça'yı kullanmıştır. Bu sebeple, yaşadığı dönemden itibaren, başta İran olmak üzere, Farsça konuşulan Pakistan ve Hindistan'da başlayan Mevlânâ hayranlığı ve tesiri, zaman içerisinde büyük boyutlara ulaşmıştır. Arapça konuşulan ülkelerde ise Mevlânâ hâlâ yeterince tanınmamaktadır.

Mevlânâ'nın İran, Hindistan, Pakistan, Özbekistan ve Suriye'deki etkisini ele almadan önce, onun Şeyh-İ Ekber Muhyid dîn İbnü'l-Arabi ile olan ilişkisine değinelim. İspanya'da doğan, Anadolu'da uzun yıllar bulunan, Suriye Şam'da vefat eden İbnü'l-Arabi Mevlânâ ile görüşmeleri Suriye'de gerçekleştiği için, Doğu başlığı altında ele alındı.

Mevlânâ'nın babası Bahâüddîn Veled, Belh'ten göç edip Şam'a geldikleri dönemde oğlu ile beraber ziyaretine gittiği Muhyiddîn İbnü'l-Arabî'nin (ö.638/1240) yanından çıkarken, İbnü'l-Arabî'nin Mevlânâ'ya bakarak: "Sübhanallah! Bir okya-nus, bir denizin arkasına düşmüş gidiyor!" dediği nakledilmiş-tir. İbnü'n-Arabî Fusûsu'l-Hikem adlı eserinin son fassı olan.

İran

Mevlânâ, babası Bahâüddîn Veled ile birlikte Belh'ten göç edip Nişâbur'da buldukları dönemde, ünlü sûfi Ferîdüddîn Attâr'ın (Ö.1230) iltifatına mahzar olmuş, Attâr ona Esrâr-nâ-me adlı eserini hediye etmiştir. Attâr'ın, Bahâüddîn Veled'e şöyle dediği rivayet olunur: "Bu senin oğlun, çok geçmeyecek, âlemin yüreği yanıklarının yüreklerine ateşler salacaktır."

Bostan ue Gülistan'm müellifi olan, Sühreverdiyye tarikatı-na mensup Sa'dî Şîrâzî (Ö.1292), Mevlânâ'nın bir gazelini oku-duktan sonra: "Diyar- Rum'da büyük bir zât zuhur etmiş. Bu gazel ondan gelen hoş bir kokudur. Bundan daha güzeli ne söy-lenir ne de yazılır. En büyük arzum Diyar-ı Rum'a giderek onu ziyaret etmek, yüzümü onun ayağının tozuna sürmektir! demiş ve nihayet lâ5B'de^Konya'ya'gelip'"Mev1Şihâ İle görüşmüştür.

İran'ın önde gelen lirik şairlerinden Hâfiz-ı Şîrâzî (Hâce Şemseddin Muhammed, Ö.1390?), Mevlânâ Celâleddîni Rû-mi'den de iktibaslarda bulunmuş, onun şairlerine nazireler yaz-mış veya onu tazmin etmiştir.

Asaf Halet Çelebi'ye göre, Hafız; "Ey sabâ bendegî-i hoca Celâlüddînkun" Ey seher yeli, Hoca Celâleddin'in bendesi ol, ona hürmet ve hizmet et diyerek Mevlânâ'yı methetmiştir. Hafız Dluân'ında, buna benzer şekilde; Ey Çigil güzeli, sen bu naziklikle, bu güzellikle Hoca Celâleddin'in meclisine lâyıksın. beyiti de yer almaktadır.

İranlı âlim, süfi ve şair Molla Câmi Abdurrahman Câmi, Ö.1492. Nakşibendî tarikatına mensup olmakla birlikte, ömrünün son yirmi yılında Mevlânâ'ya büyük bir sevgiyle bağlanmış, altı ciltlik Mesnevî'yi ezberleyecek kadar Mevlânâ'nın etkisinde kalmıştır. Dîvân-ı Keblî'deki sayısız gazeller de ezberindedir. Türbesini ziyaret etmek maksadıyla Konya'ya gelmiştir. Câmi şöyle demektedir:

Her kim sabah ve akşam Mesnevi'yi okursa

Cehennem ateşi ondan uzak, ona haram olur

Mevlânâ'nın mânevi Mesnevi'si

Pehlevî dilinde [Farsça] yazılmış Kur'ân gibidir

Mânâ âleminin sultanı olan Mevlânâ'nın

Yüceliğine Mesnevi bir delildir

Ben o âlicenab zâtı uasfetmek için ne söyleyebilirim?

O peygamber değildir, fakat kitabı vardır."

Bir Mevlevî dervişi bu son kıt'ayı mealen Türkçeleştirmiş ve aslının Câmi'ye ait olduğu kaydıyla, sülüs bir yazı ile yazılan bir levhası Mevlânâ'nın türbesine asılmıştır. Bu kıt'a şöyledir:

Âlemi mânâ-yı feyzin ol ulu sultanı kim Mesnevi dünya değer bir hücceti şandır ona Kendisi sahib-i kitab gerçi peygamber değil Vasfı bahsinde o şahin söz düşer mi hiç bana.

Ayrıca Mevlânâ Dergâhı'nın Türbe Kapısı dış alınlığı, yine Tilavet odasında Türbe'ye açılan Gümüş Kapısı üzerinde, ta'lik yazı ile iki levha vardır. Her iki levha üzerindeki şu beytin Molla Câmi'ye ait olduğu, Konya'yı ziyareti sırasında yazıldığı yıllar yılı Mevlevîlerce söylenmiş, kitaplara yazılmıştır:

Kâbe'tül-uşşak bâşed in makam

Her ki nakıs âmed inca şud tamam

(Bu makam âşıkların Kabe'si oldu / Buraya noksan gelen tamamlandı.)

İran miilî şairi Sâdık Sermed, 1955 yılında Konya Mevlânâ Müzesi'ni ziyareti esnasında Mevlânâ'ya şöyle seslenmiştir:

Konya toprağından aşk kokusu gelir.

Aferin Konya'nın tertemiz toprağına!

Bu şehir Konya 'dır;

Yahut da gönüller Kabe'sidir, aşk şehridir.

Mevlânâ'nın şehridir bu;

Ey, dinin ue dünyanın Celâl'i,

Ey Meulânâ,

Ey sözü Kur'ân gibi mânevi olan,

Ey kitabı, bizce kitabın aslı,

Ey sözü, bizce kafisi olan!

Mesnevî'n, yenilenen dünyaya,

Kadri yüce Kur'ân'ın bir tefsiridir.

Ey "varlık kamışlığı"ndan kesilmiş olan!

Ney'in de sesi hoş, kamışlığın da

Kalk gör, bir bildik gelmiştir!

O kamışlıktan aynı sesi çıkaran biri gelmiştir.

XX. yüzyıl İran'ında, ömrünün yaklaşık kırk yılını Mevlânâ ve Ferîdüddin Attâr konusunda araştırmalara vermiş olan Tahran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi eski dekanı Prof. Dr. Bedüzzaman Fûrûzanfer'in (ö. 1970) Mevlânâ'nın hayatı, eser-lerinin tetkiki ve neşri konusunda yaptığı çalışmalar dünya çapında önemlidir. O, Hz. Pîr için, "İslâm dîninin revnakı [zî-neti, parlaklığı, güzelliği]" derdi. Fûrûzanfer'in yanı sıra, Tahran Üniversitesi'nde öğretim görevlisi olan bir diğer İranlı âlim Prof. Dr. Celâleddin Hümâî (ö. 1980) de Mevlânâ ve Mesnevi araştırmaları sahasında yetkin ve ünlüdür. Şîî âlimi, İran İslâm Devrimi'nin Önderi ve İran İslâm Cum-hurîyeti'nin kurucusu Âyetullah Humeynî de Mevlânâ'dan etkilenmiştir.

Dostları, talebeleri ve ilim adamlarınca irfânî/tasavvufî yönünün güçlü olduğu belirtilip "arif" olarak tanımlanan, bu sahada on beş adet eseri olan ve hakkında "o, yazdıkları'nın hepsinin tecrübî ilmine sahipti" denilen Humeynî, Ab-dullah el-Ensârî, İbnü'l-Arabî, Sadreddîn Konevî ve Molla Sad-rahânî'nin yanı sıra Mevlânâ'nın manevî tecrübelerinden ve Mesnevî'sinden de istifade etmiştir. Nitekim onun, Dîuan-ı İmam Humeynî adlı eseri Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî ve Hâfız-ı Şîrâzî üslûbunda yazdığı gazellerden oluşmaktadır. Ayrıca, İlahî Aşk adıyla Türkçe'ye tercüme edilen kitabındaki yazı ve şiirlerinden de bu istifade ve etkilenme görülebilmektedir.

Çağımızın büyük yazar, araştırmacı, tarihçi, edebiyatçı, İran ve İslâm bilimcilerinden olan Prof. Dr. Abdülhüseyn Zerrinkûb'a (Ö.1999) göre, "Mevlânâ Celâleddin, tasavvufî şiirin en büyük zirvesidir ve kendisinden sonra da hiç kimse bu zirveye ulaşamamıştır. Onun büyük Mesnevî'si, gerçekte İslâm dünyasındaki tasavvufî birikimin mahsûlü ve özüdür.

Bir dönem İran televizyonunda Mesnevi üzerine seri konferanslar sunan; Tahran, Harvard, Yale gibi üniversitelerde İslâm Felsefesi üzerine dersler veren ve Rûmî'den özellikle bahseden İranlı düşünür Prof. Dr. Abdülkerim Sürüş (d.1945) bir Mevlânâ hayranıdır. Kendisi için Konya'nın, Mekke ve Medine'den sonra kutsal bir şehir olduğunu belirten Sürüş, bir konuşmasında Mevlânâ'ya olan yakınlığını şöyle ifade etmiştir:

"Türkiye'ye her yolculuk yaptığımda benim ruhî durumum değişmektedir. Bu, Mevlânâ'ya duyduğum yakınlıktan ve ondan edindiğim istifadeden dolayıdır. Mevlânâ'nın Mesne- vî'sinde Bayezid-i Bestamî ile ilgili bir hikaye vardır. Bu hika- ye bizatihi Mevlânâ hakkında da doğrudur. Şöyle anlatılır: Bir gayr-t müslime, niçin Müslüman olmadığı sorulur. O da şöyle cevap verir: "Eğer Müslümanlık bu sizin sahip olduğunuz ise onu arzu etmem. Eğer Bayezid'in sahip olduğu ise ona da gü-cüm yok." Bu durum Meviana için de aynıdır... Mevlana çok güçlüydü. Sahip olduğu sözleri kitaplardan öğrenmemiştir. Bi- iakis semavi kaynaklardan almıştır. Riyazat ve manevi merha- leri geçme, sülük yoluyla edinmiştir... Menbaı küçük olan boşalmaktan korkar. Ancak denize bağlanmış olan kişi hiçbir zaman boşatmaz. Mevlana denize ulaşmış kişilerdendi. Bu ne-denle hem onun söyleyeceği çok sözler vardı, hem de onun hakkında çok sözler söylenebilir.

Hindistan-Pakistan

Mevlânâ'nın doğu âleminde en geniş tesiri, belki İran'dan daha fazla Hind-Pakistan yarımadasında olmuştur. Çünkü "Hindlilerin konuştuğu dille (yani Farsça) söylüyorsam da as- lım Türk'tür" diyen Mevlânâ, Hind-Pakistan yarımadasında çok sevilmiştir. Mevlânâ sebebiyle Türkler de diğer milletler-den daha çok sevilmektedir. Mesnevi bir tek zümre ve tarikata mahsus olmaksızın bu yarımadaadaki Müslümanlar için birleştirici bir rehber olmuştur ve sayısız şerhi hazırlanmış-tır.

Henüz XV. yüzyılda bile Bengaili bir tarihçi, "Mukaddes Brahman Mesnevî'yi mütalaa ediyor" diye yazmıştır.

Hindistan alimlerinden, Nakşbendiyye tarikatına mensup Şeyh Abdullah Dehlevî (Ö.1824) şöyle demiştir: "üç kitabın eşi yoktur. Bunlar; Kur'ân-ı Kerîm, Buhâri-İ Şerif ve Celâled-dîn Rûmî'nin Mesnevi'sidir.

Mevlânâ'nın çağımızdaki en büyük yorumcusu olan ve kendisine "Rûmî-i Asr" {Asrın Mevlânâ'sı) denilen, Pakistan'ın manevî babası sayılan Hindistanlı Müslüman düşünür, şair Dr. Muhammed İkbâl (Ö.1938), Mevlânâ'nın öğretilerini modern düşüncenin ışığı altında takdim etmiştir. Nitekim, XX. yüzyılın büyük şark dili uzmanı Prof. A. J. Arberry de, "Bugün Avrupa'yı kurtaracak tek kişi İkbâl ve onun eserleridir. İkbâl, Rû-mî'nin hakîkî bir mürididir. O, Rumî'nin öğretilerini modern düşüncenin ışığı altında dünyaya sunabilme yeteneğini gözlemiştir. demiştir.

İkbâl'in bütün eserlerinde, bilhassa Esrâr-ı Hödi (1915), Rumûz-ı bî-Hödî (1918), Câuidnâme (1932) ve Bâl-i Cibril'de (1935) Mevlânâ'ya olan bağlılığını ve hayranlığını görmek mümkündür. Hemen hemen bütün Farsça eserleri Mevlânâ'nın şiirleri ve sözleriyle başlamıştır. Hatta ilk büyükçe manzum kitabı olan Esrâr-ı Hödi'y'i, Mevlânâ'nın tavsiyesi üzerine yazdığını beyan etmiştir.

İkbâl, eserlerinde Mevlânâ hakkında şöyle demiştir;

Benim manevî mürşidim Rûmî, balçığımlı iksire çevirdi. Toprağımdan sayısız ışıklar çıkardı.

Ben Mevlânâ'nın feyzi ile itibar sahibi oldum.

Yaratılışı Hak ile yoğrulmuş pîr {Mevlânâ} bana göründü. O pîr ki Kur'ân'ı Pehlevî harflerle (Farsça) yazmıştı.

Bugünkü dünyaya ümit ışığı ve hayata canlılık kazandıracak bir Mevlânâ'ya ihtiyaç vardır.

Senin aklını, Frengin sihri büyülemiş. Artık dünyada senin için Mevlânâ'nın kalbindeki alevden, imanındaki kutsî ateşten başka bir deva yoktur. Yeminle söylüyorum ki, onun altın, pırıltılı ışığı ile benim gözlerim nurlanmış, göğsüm ilim-ler denizini içine almıştır."

Acem diyarında, maalesef bir Mevlânâ daha yetişmedi. Halbuki, ülkeler yine o ülkeler, Tebrîz yine o Tebriz'dir. Lakin İkbâl, toprağından ümidini kesmiş değildir. Eğer o toprak, gözyaşı ile sulanacak olursa, daha çok bitkiler bitecek ve çok bereketli mahsuller verecek kabiliyettir.

Hindistan'ın milli ve dinî lideri olan Mahatma Gandhi (Ö.1948), her zaman Mevlânâ'nın

Mesnevî'sinden şu beyiti okurmuş:

Mâ berâ-yt uasi kerden âmedim Ney berâ-yı fasl kerden âmedim Biz birleştirmek için geldik, ayırmak için değil.

Hindistan asıllı.. Doktorasını Almanya'nın Heidelberg Üni-versitesinde yapan.. Hindistan-Osmaniye Üniversitesi Felsefe bölümü başkanlığından emekli.. Pakistan-Lahor İslâm Kültü- rü Enstitüsü kurucu müdürü Prof. Dr. Halife Abdülhakim (ö.1959), 1933'te The Metaphysics of Rumi adlı bir kitap telif etmiş olup, Mevlânâ'nın özelliğini ve kıymetini şöyle ifade et-mektedir: "Mevlânâ Celaieddin-i Rûmî, İslâm mutasavvıf şair-lerinin en büyüğüdür. Hiç kuşkusuz tasavvuf edebiyatı dünya-sında onun kadar büyük bir yetenek çıkmamıştır. Gerek Ba-tı'da, gerekse Doğu'da yaşamış mutasavvıfların eserleri felse- ; fi olarak eşdeğerde olmasına rağmen, Rûmî'nin duygusal ve sezgisel yönü diğerleri ile mukayese edilemeyecek kadar üs-tündür. Rûmî'nin aşılammış olması, onun derin bir dînî tecrü-beye sahip oluşundandır. İslâm dünyası onu Mevlevî-i Manevî (Mânâ Âleminin Üstadı) olarak yüceltmıştır. Bir din bilgini ola-rak Rûmî maddî perdeyi kaldırıp gerçeği gün ışığına çıkar-makla ün yapmıştır.

Prof. Dr. Halife Abdülhakim, The Metaphysics of Rumi'nin ardından Urduca Hikmet-i Rumi ve Teşbihat-ı Rumi adlı iki ki-tap daha yayınlamıştır.

Hindistan'daki Nedvetü'l-ülemâ adlı İslâmî ilimler akade-misi emîni Ebu'l-Hasan Ali en-Nedvî (Ö.1999), anlaşılan o ki

Mevlânâ'yı biihassa Muhammed İkbâi'in eserleri sayesinde ta-nımıştır.

Nedvî, Mevlânâ'nın hayatına, eserlerine, onun İslam'ın si-yasi, sosyal, iimi ve edebi boyutlarına etkisine İslâm Önderle-ri Tarihi kitabında genişçe yer vermiştir ki bu kitabın ilgili bölümü Duygu ve Düşüncede Tazelik: Hazreti Mevlâna (Haya-tı ve Eserleri) adıyla Türkçe'ye müstakil olarak da tercüme edilip yayımlanmıştır.

Nedvîre; "Mevlânâ'nın terceme-i hayatı, kendisinin kuvvetli bir ihsas ve vicdana, alevli ruha, ateşli yüreğe, büyük bir istidada ve müthiş bir kabileye sahip olduğunu gösterir. "Şiirleri ruhlara çok etkili ve yüreklere çok tatlı, zihinlere ko-layca giren, topluma ve edebiyata en fazla tesir eden sözler ol-du. "Mesnevi kitabı, her zaman yeniden imana girmede ve yakîni kökleştirmede bir kaynak olmuştur. Onu okuyan sıkın-tılı kişiler ferahlar, onu tetkik eden muzdarip fikirliler itminana ererler. Okuyanların birçoğu, onunla müşküllerini çözerler. Hastalıklarına deva arayanlar, onda ararlar.

Mevlânâ'nın, hem insanları ilâhî aşka ve sevgiye davet et-tiğini hem de insanlık şerefini ilan ettiğini belirten Nedvî, şöyle demektedir:

"Mevlânâ'nın asrında rasyonalizm denilen akılcılık, azgın-lık denilecek derecede ileriye gitmiş, hududunu aşmış, kalp ve sevgi aleyhine olmak üzere genişledikçe genişlemişti. Akıllar ne kadar aydınlanırsa, kalpler o nispette soğur, hararet ve canlılığını o ölçüde kaybeder; mide de, hayat çarkının etrafında döndüğü mihver haline gelir. İşte böyle bir ortamda Mevlânâ, kalp konusunu canlandırdı. Onun, insan hayatındaki yerini ve değerini anlattı. Kalbin ihtiva ettiği fevkaladelikleri ve hazine-leri dile getirdi.

Aynı zamanda Dünya İslâm Edebiyatı Birliği genel baş-kanlığını da üstlenmiş olan Nedvî; bu değişim döneminde Mesnevî'nin Müslümanlara yoldaş ve yol gösterici olabileceği-ni vurgulamakta ve Mesnevî hakkında şu değerlendirmele-ri yapmaktadır:

"Mesnevî, İslâm âleminin düşünce ve edebiyatında derin etki yapmış, uzun süre devam eden bir tesir bırakmıştır. İslâm dünyasının bu kadar geniş bir coğrafyasını, bu kadar uzun sü-reli etkileyen böylesi eserler İslâm edebiyatında çok az bulu-nur. Altı asırdan beri İslâm dünyasının aklı, limî, edebî ortam-ları devamlı onun nağmeleri ile çınlamış ve kafalara yeni ışık, gönüllere yeni hararet bahsetmiştir. Her devirde şâirler ondan yeni konular, yeni üslûplar, yeni tabirler almışlar, Mesnevî, on-ların düşünce güçlerini ve edebî yeteneklerini geliştirmiştir. Kelâmcılar, öğreticiler kendi dönemlerine ait sorunları ve şüp-heleri çözmek için ondan yeni yeni deliller, kafalara yerleşen misaller, gönüllere hoş gelen hikâyeler ve taze taze yollar bul-muşlardır. Onlar Mesnevî sayesinde

kendi dönemlerindeki hu-zursuz gönülleri ve zekî gençleri huzura kavuşturmuşlar, tat-min etmişlerdir.

"Mesnevî'nin en önemli hizmetlerinden biri de, İslâm dün-yasına materyalizm ve duyu organlarının verdiği bilgilere sa-rılmanın yeniden hâkim olduğu, Avrupa'nın yeni felsefesinin ve tekniğinin kalplere şüpheler ve tereddütler tohumu ektiği, imanla ilgili meselelere ve gayb âlemine ait gerçeklere genel bir güvensizliğin doğduğu, sentez ve analizi yapılamayan, de-ney ve görüntüsü olmayan ve duyu organlarının elde edeme-diği (yakalayamadığı) her şeyin mevcut olmadığı kanaatinin arttığı, eski akaid kitaplarının ve ispatlama usulü ile kelam il-minin bunlara karşı koyup mücadele yapamadığı şu milâdî yirminci yüzyılda, bu azgın ve durmadan artan (Avrupa'nın maddî ve siyâsî istilasından, sömürgeciliğinden daha az tehlikeli olmayan) tufana karşı başarılı bir mücadele vermiş olmasıdır.

Mesnevi, felsefe ve materyalizmin yaraladığı ve trtidad (dinden çıkış) kapısının önüne-getirip diktiği veya İslâm ve iman sınırını aşip giden binlerce genci ve değerli kafaları ye-niden iman ve İslâm'a kazandırmıştır. Hindistan'da böyle ilim adamlarından büyük miktarda vardır. Onlar samimiyetle itiraf ederek, Mesnevî sayesinde yeniden İslâm'ın nimet ve serveti-ne sahip olduklarını, onun feyiz ve cazibesi ile Müslüman ve iman ehli olduklarını belirtirler.

Özbekistan

Hiç ordum olmadığı halde Çin sınırına ve Tebriz'e kadar bütün Türk ve Türkmen illerini sırf divanımı göndermek sure-tiyle fethettim" diyen; Çağatay edebiyatının oluşturulmasında çok önemli rolü olan Özbek şair, devlet adamı ve düşünür Ali Şir Nevayî (Ö.1501), Nesayimü'l-muhabbe min şemayimi'l-fütüvve adlı eserinde Mevlânâ Celâleddin Rûmî'den bahset-miş; onu büyük felsefî şairler ve kamil insanlar arasında zikre-derek, yüce ve aydın bir sima olarak vafsetmiştir.

Mevlânâ'nın Mesnevi'sini ve Rubailer¹'den seçmeleri Öz-bekçe'ye tercüme eden Özbek devlet sanatçısı, şair ve yazar Cemal Kemal (Kemalov) şöyle demiştir:

"Bugün Orta Asya diye adlandırılan, daha önceleri Tür-kistan, en eski dönemlerde ise Turan adıyla bilinen bu top-raklarda Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî'nin adı ve şanı yüzyıl-lardır malum ve meşhurdur. Bu ad ne zaman zikredilse, arif insanlar ayağa kalkmış, âlim ve ulema onun dehası önünde baş eğmiş, şairlerimiz onun mübarek nefesinden faydalan-mayı kendileri için şeref kabul etmiş, onun izinden yürüye-rek onun tarzında gazeller, rubailer, mesneviler yazmışlar; aydınlar arasında Mevlânâ'yı okuma ve inceleme geleneği ortaya çıkmıştır.

uzak Anadolu diyarında boy veren Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî'yi Özbek halkı, onu kendi büyük şairi, aziz âlimi kabu! etmiştir. Hoca Ahmet Yesevi, Mevlânâ Lütfi, Mevlânâ Atayî, Mevlânâ Harezmî, Şeyh Sadî, Ali Şir Nevayî, Safi Allayâr, Babarrahim Meşreb'in eserleriyle birlikte mektep ve medreseler-de okunmuş ve araştırılmıştır...

Ne var ki Bolşevik ihtilali adı verilen o uğursuz hareket ve akıbetinde kurulan Sovyet sistemi yüzünden Mevlânâ Celâ-leddin-i Rûmî'nin gayeleri zararlı kabul edilip dinî ve mistik bir şair olarak ilan edildi. Kitaplarının okunması ve hakkında araştırma yapılması yasaklandı. Halkımız Mevlânâ Celâled-din-i Rûmî'den mahrum kaldı. Neticede Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî'yi hiç tanımayan, ona tamamen yabancı olan bir nesil yetişti. Neyse ki Sovyet hakimiyetinin sona ermesiyle bu ayıp noktalandı.

Halkımız Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî ile tekrar karşılaşp onu bağrına bastı. Bu vakıa şöyle cereyan etti:

70'li yılların sonlarında, yazar Radi Fiş'in Cetâleddin Rûmî adlı romanı Moskova'da neşredildi. Daha sonra tarafımdan tercüme edilerek Taşkent'te 45 bin adet basıldı. Kitap büyük ilgi ve muhabbetle karşılandı. Halkımız Mevlânâ Celâleddin Rûmî'yi yeniden keşfetti.

Fiş, Taşkent'e gelip bana misafir olduğunda şöyle anlat-mıştı:

Radi, Moskovalı meşhur yazar Genaddi Fiş'in oğlu, Le-ningrad üniversitesi Türkoloji Bölümü'nde okumuş, sonraları İstanbul'da Sovyet Elçiliği'nde dokuz yıl çalışmış. Nâzım Hik-metle karşılaştığında

kendisiyle ilgili bir kitap yazma niyetini ifade etmiş. Nazım Hikmet, "Benimle ilgili bir kitap yazma, üs-tadım hakkında yaz" demiş. "Üstadınız kim?" diye sormuş Ra-di Fiş. "Benim iik üstadım Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî" diye cevap vermiş Nazım Hikmet. Böylelikle Nazım Hikmet'in teklifi üzerine Radi Fiş, bu işe girişmiş. Yirmi yıl boyunca Mevlâ-nâ Celâleddin-i Rûmî'yi araştırmış, sonunda ona âşık olmuş. Nihayet sevgi ve rahmetin meyvesi olarak Celâleddin Rûmi romanı ortaya çıkmış.

Bu roman sayesinde Özbek aydınları Mevlânâ Celâleddin Rûmî'ye bir ömür boyu âşık olmuşlardır, desem abartı sayıl-maz. Bizler, Mevlânâ Celâleddin Rûmî'nin varisleri olarak Moskovalı yazar Radi Fiş'e ne kadar övgü ve şükran göster-sek azdır. Aslında bizim yapmamız gereken işi o yaptı.

Suriye

Araplar arasında Hz. Mevlânâ ve eserleri pek tanınma-maktadır. Çünkü Arapça konuşanlar için, kendilerinkinden çok farklı olan Farsça tasavvufî şiirlerden zevk almak pek ko-lay değildir ve zaten Arap edebiyatında da gayet kuvvetli bir tasavvuf geleneği vardır.

Bununla birlikte; dünyanın önde gelen İslâm âlimlerinden birisi ve Suriye Şam Üniversitesi öğretim üyesi olan Prof. Dr. M. Said Ramazan el-Bûtî'nin (d. 1929) Mevlânâ İslâm ve Hik-met adlı risalesi, Arap dünyasındaki Önemli çalışmalar ara-sındadır. Mevlânâ'yı "Rabbânî mümtaz bir şahsiyet" olarak ta-nımlayan, onun ilmî birikimine, dönemindeki Hanefi ulemâsı-nın önde gelenlerinden oluşuna, tebliğ ve davet çalışmalarına dikkat çeken el-Bûtî, şöyle demektedir: "Bu büyük âlim hakkında zikredilmeye değer en önemli husus, onun, tasavvufu müstakil bir usûl-metot olarak ele alıp, mârifetullahı giden yolda araştırma yapan birçok ulemânın tuttuğu ilim, mantık, cedel ve kelam metodunu sûfilikle eşdeğerde tutanlardan ol-mamasıdır. Bilakis o akliyatı ve kelâmî şununbunun rivayet-lerinden uzak, mantıkî mukaddime ve kelâmî delillere ihtiyaç duymadan zevk ve şuhûd deryasına ulaştıran kimselerden-dir.

Japonya

Japonya'da Mevlânâ'ya yönelik ilgi ve sevgi ise henüz ve yavaş yavaş gelişmektedir.

BATI'DA MEVLANA ETKİSİ

XVIII. asrın sonuna kadar, Avrupa'da Mevlânâ ve Mevlevî-lik hakkında pek bir şey bilinmiyordu.

Hatta öyle ki, geçen asırda Avrupa milletleri arasında en çok Fransızlarla ilişkileri- miz olduğu halde Fransızlar, Almanlar ve İngilizler kadar Mev-lânâ ile ilgilenmemişlerdir.

Oryantalistler kanalıyla gelen ilk bilgilerden sonra, Avrupa edebiyatçı ve düşünürleri arasında Mevjânâ hayran-lığı oluşmuş ve hakkında pek çok eser yazılmaya başlan-mıştır. Bu suretle Hıristiyan zümreler arasında Mevlânâ, bi- Hnen ve hayranlık duyulan bir kimse olarak temayüz etmiş, pek çok kimsenin ihtida etmesine [din değiştirip İslâm dini-ni benimsemelerine] vesile olmuştur. Özellikle iyi eğitim görmüş yabancıların bu yolla İhtida ettikleri sıkça görül-mektedir.

İngiltere

Yirmi sekiz dil bilen İngiliz oryantalist (Doğubilimci) ve hu-kukçu Sır William Jones (Ö.1794) şöyle demiştir:

"Mesnevi gibi oldukça sıra dışı bir kitap belki de bir insan ta-rafından yazılmış olamaz. O, güzellikleri ve kusurlarıyla, göze batan, insana kaba gelen m stehcenlikleriyle ve saf ahlak  ko-nularıyla Őirin s z lm Ő zarafeti ve çocuksu saflıĝıyla, nükte-danlık ve let fetiyle muhteŐemdir. Sersemletici Őakalarla karıŐık, kurulmuş bütün dinlerle alaycı, dindarlıĝı yüceltici bir tarz ile, el deĝmemiŐ güzel bir ülkeye, etrafa hayvanların kokularıyla karı-Őık canlı, güzel çiçeklerin serpiŐtirildiĝi, harika bir iklime benze-mektedir. Ben Shakespeare veya Chaucer dışında Mevlânâ ile mukayese edilebilecek herhangi bir yazar tanımıyorum.

İngiliz oryantalist, Fars edebiyatıyla ilgilenen meşhur ilim adamlarından, kendisinden sonra Reynold A. Nicholson ve Bedüzzaman F r zanfer gibi bu sahanın önde gelen simaları-na önemli katkısı olan Edward Granville Browne ( ,1926), A Literary History of Persia adlı büyük eserinde, Mevlânâ hak-kında Şöyle demiştir: "Şüphesiz İran'ın  ıkardıĝı en üstün sufi Şairdir. Mesnevî'si de bütün zamanların en iyi Şiiri olmayı hak etmektedir.

Bati'da Mevlânâ hakkında araştırma yapanların başında hiç Şüphesiz ki İngiliz Őarkiyat  Prof. Dr. Reynold Allin Nic-holson ( .1945) gelir.

Samimi bir Mevlânâ aŐıĝı olan Nicholson, Mesnevî  zerin-de en ciddi çalıŐmayı, en güzel tercüme ve izahı yapmıştır.

Nicholson, Mesnevî hakkında öncelikle Şu deĝerlendir-meyi yapmıştır: "Mesnevî her ne kadar her zaman açık bir kitap deĝilse de, dinler tarihi, ahlak, deĝiŐik kültürler, folklor ve hikayelerden hoŐlananlara; ilahiyata, felsefeye, tıbbaya, astrolojiye ve diĝer orta aĝ bilim dallarına ilgi duyanlara, in-san tabiatına, Doĝu Şiiri ve hayatına düşkün olanlara açık bir kitaptır.

Fakat yine Nichoison, ayrıca; "Mesnevi, felsefi dille deĝil, kalbe hitap etme sanatı ile iŐlenmiŐtir", "Rûmî'de tasavvuf! de-h nın yüksek ifadesi vardır... Şimdi batıda onun deh sının b -y kl ĝ  yavaş yavaş anlaŐılıyor. da demiştir.

Mesnevî tercümesi üzerinde çalışırken konuya nüfuz et-mek, tam konsantrasyon sağlamak için başına sikke {Mevle-vî külahı) giyen; öğrencilerine Mesnevî dersi verirken gözyaş-larını tutamayarak adeta kendinden geçen Nicholson'un son sözleri: "Mevlânâ, Mevlânâ! Şimdi seni anladım" cümlesi olmuştur.

Nicholson'un öğrencisi ve meslektaşı olan, Cambridge Üniversitesi Şark Düleri kürsüsünde görev yapan Prof. Dr. Arthur John Arberry (Ö.1969): "Rûmî, yedi yüz yıl evvel dün-yayı büyük bir kargaşalıktan kurtarmış, tasavvuf yoluyla in-sanlığa umut, sevgi ve yaşama sevinci vermişti. Bugün ise Avrupa'yı kurtaracak tek şey onun eserleridir. demiştir. Yine Arberry, vefatından birkaç sene evvel, yakın bir dostuna şunları söylemiştir: "Hayatımdan geriye kalan senelerimi yalnız Hazreti Mevlânâ'nın eserlerini tetkike hasredeceğim. Çün-kü Mevîânâ'nın eserlerinde asrımızın hastalıkları için rûhânî ilaç ve teselliler bulmak mümkündür.

Bir not:

İngiltere'de semâ gösterisi ilk kez 1971'de Londra'da düzenlenmiştir.

Fransa

Batı'da ilk kez J. de Wallenburg fö.1806) adlı bir Fransız elçisi Mesnevî'nin tamamını Fransızca'ya çevirmeye teşebbüs etmiş, ama maalesef bu çalışması, Beyoğlu'nda 1799'da çıkan büyük yangında yitirilmiştir.

Meşhur Fransız yazar ve şairi Victor Hugo (Ö.1885) da Mevlânâ'dan mülhem ve onu terennüm eden nefis parçalar yazmıştır.

Fransız Akademisi üyelerinden, meşhur yazarlardan olan ve 1919 senesinde Konya gelip Mevlânâ'nın türbesini ziyaret eden Maurice Barres (Ö.1923), üne Enquete aux Pays du Le-uant (Doğu

Memleketlerinde Bir Anket) adıyla yayınladığı notlarında şöyle demektedir: "Yerimde duramıyorum. Bir an önce Mevlânâ dergâhını, semahane ve türbesini ziyaret et-mek, onun ilahi vecdini yaşamak, şiirlerinin nağmelerini duy-mak istiyorum. O öyle bir şairdir ki sevimli, âhenktar, ateşin ve müfrittir. O öyle bir dehâdır ki ondan ıtır, nur, misk ve biraz da garabet intişar eder... O, yedi yüz yıldan beri kuşaktan ku-şağa yaşamakta, mezarının çevresinde adı her gün daha ar-tan bir coşkunlukla dile gelmektedir. Âh! Ben ne mutluyum." demiştir. Yine Maurice Barres'in, "Mevlânâ Celâleddin'in semâ ve teganni yüklü şiirini gördükten sonra, Dante'nin, Shakespeare'in, Goethe'nin, Hugo'nun eksik kalan taraflarını fark ettim" dediği nakledilmiştir.

Prof. Dr. Eva de Vitray-Meyerovitch (Ö.1999)... Fransa'nın dünya çapında en saygın bilim ve araştırma kurumu olan Bi-limsel Araştırmalar Milli Merkezi'nde (CNRS), yönetici ve uzman olarak çalıştı. Muhammed İkbâl'in eserleri sayesinde İslâm'ı ve Mevlânâ'yı tanıyıp sevdi. "Hiç insan Mevlânâ'yı okuduktan sonra Müslüman olmaz mı? diyen Eva, Müslü-man olduktan sonra ismini "Havva" olarak değiştirdi. Üç se-neden daha fazla bir süre çalışarak Farsça'yı öğrendi ve Mes-nevi başta olmak üzere Mevlânâ'nın bütün eserlerini Fransız-ca'ya çevirdi.

Ona göre; "Bütün zamanların en büyük mistik dehaların-dan biri olan Muhammed Ceiâleddin Rûmî'nin eseri olan Mes-nevi, tartışmasız dünya edebiyatının en büyük şaheserlerin-den ve tabiri caizse insanlığın kutsal kabul ettiği kitaplardan birisidir.

Havva Hanım, Mevlânâ'ya hayatını vakfettiğini bildirirken şu açıklamaları yapmıştır: "Ben hayatımı O'na, mesajının ol-dukça âcil ve oldukça evrensel olduğunu düşündüğüm için vakfettim.

Havva Hanım, Mevlânâ'nın yedi yüz sene önceki bazı mıs-ralarında yer alan ve çağdaş bilimsel tespitlerle örtüşen bilgi-ler karşısında hayret ve hayranlığını şöyle ifade etmektedir: "Mevîânâ'nın yazılarında hayretâmiz şekilde ortaya konan hu-suslardan biri de "atom"la ilgili şeylerdir. Gerçekten Mesne-vî'de 1940'larda geçerli olan bir teori ile kıyaslanabilen bir nükleer fizik teorisi buluyoruz. Bu teorinin Yunandaki Demok-rit felsefesi ve İslâm felsefesi ile hiçbir ilişkisi yoktur. Mevlâ-nâ'nın

zamanında ve daha sonraki yıllarda hiç bilinmeyen nükleer güç ve atom hakkındaki Mevlânâ'nın bu bilgisini nasıl açıklayacağımızı bilmiyoruz.

İşte Havva Hanım'm dikkat çektiği bir rubâî:

Eğer atomu kesersen

Ortasında bir güneş

Ve güneş etrafında da

Durmadan dönen gezegenler görürsün."

Mevlânâ, bir yandan merkezi güneş olan gezegenler siste-mine ve onların güneş etrafındaki dönüşlerine, diğer yandan da atomun parçalanabileceğine, atomun içindeki çekirdek ve etrafında dönen elektronlara işaret etmiştir. Her şeyin dur-maksızın hareket halinde olduğunu anlatmıştır. Mevlânâ'nın semâsı, atomun ve âlemin yapısını aynı anda sembolleştirir. Havva Hanım da şöyle demiştir ki: "Mevlevi semâsını hatırlayınız. Ortada bir semâzenbaşı, onun etrafında dönen semâzenler vardır. [Semazenbaşı da dönmektedir.] Semaya ka-tılan semazenlerin sayısı dahi, güneş sistemindeki gezegenle-rin sayısı esas alınarak belirlenmiştir; dokuz ya da dokuzun katlarıdır.

Bir başka beyit:

Bir zerrenin içinde bir güneş gizlidir. Derken ansızın o zer-re ağzını açar.

O güneşin huzurunda gizlendiği yerden sızradı mı gökler de zerre zerre olur, yeryüzü de.

Mevlânâ XIII. yüzyılda, bir atomun kesildiğinde, içinde bir çekirdek ve çevresinde de dönen gezegenler olduğunu öğretti-yordu. Bu atomların içinde bulunan olağanüstü enerjiden de kesinlikle haberdardı ve dünyayı kül edebilecek bir çarpmaya sebebiyet vermemek için çok dikkatli olunması gerektiğini ilan ediyordu.

Not: Fransızların, sema ile atom arasında bir ilişki kurma-sının geçmişi 1970'lere dayanmaktadır. İşte bir gazete başlığı:

Semazenlerin dönüşünde, atomun yapısı hakkında sezış yoluyla öğrenilmiş bilgileri görüyoruz." (Le Figaro, 5.6.1970)

Bir not:

Fransa'da semâ gösterisi ilk kez 1966'da Paris'te düzen-lenmiştir.

Tarihte eşine az rastlanan bir düşünür olarak nitelendirdiği Mevlânâ'yı çok sevdiğini ve Mesnevi okuduğunu belirten Fransız felsefe profesörü Roger Garaudy'ye (d.1913) göre Mevlânâ, tüm zamanlara hitap eden, en büyük mutasavvıf şa-irlerden biridir.

Ünlü sosyal antropolog, Fransa Strasbourg Üniversitesi Türkoloji profesörü İrene Melikoff (d.1917); "Mevlânâ'nın eserlerini dünya milletleri kendi dillerine çevirip okusalar, dün-yada kötülük, harp, kin, nefret diye bir şey kalmaz." demektedir.

Avüstürya-Almanya

Mevlânâ'yı Almanca konuşan ülkelere tanıtan ilk oryanta-list, Avusturyalı Hammer'dir. On ciltlik Osmanlı Devleti Tarihi adlı eseri yazmakla şöhret bulmuştur.

1818'de neşrettiği Geschichte der Schönen Redekünste Persiens (İran Edebiyatı Tarihi) adlı eserinde Mevlânâ'nın eserlerinden uzun uzadıya bahseden Hammer şöyle demiştir:

"Mevlânâ, bütün pozitif dinlerin dış formlarından çok daha kutsal olan, en ulvî dinî vecdin kanatlan üzerinde, öteki lirik şairler gibi, -Hafız da dahil- sadece ayın ve güneşin fevkine yükselmekle kalmayıp, zaman ve mekânın, yaratılışın, kaza ve kaderin, bezm-i ezel ahdinin ve hesap gününün üzerinden

kanatlanarak ebedîliğe varır. Burada o, ebedî kul olarak Mut-lak Varlığa mülâkî olur ve ebedî âşık olarak da yine sonsuz aşkta vahdet-i vücûd bulur.

"Hz. Mevlânâ bütün müspet dinlerin zahirî müşkillerinden, dünyevî bütün hâdiselerden tecerrüd ederek çok üstün serme-dî varlığı bulmuş, en yüksek manevî şevk ve hazzın kanatları ile, diğer şâirlerin (Hafız da dahil) ulaşamadıkları makamlara yükselmiştir.

Hammer, Dîvân-i Kebîr ve Mesnevî'den seçtiği yaklaşık 50 kadar şiiri de ASmanca'ya aslının şairane güzelliklerini hiç aksettiremese de tercüme etmiştir. O yine aynı eserinde şöyle demiştir: "Mesnevi, Ganj nehrinin kenarlarından tâ Bo-ğaziçi'nin kıyılarına kadar bütün mutasavvıflar için bir nevî cep kitabıdır.

Ünlü Alman şairi Friedrich Rückert (Ö.1866), Ham-mer'den Farsça öğrenerek Dîvân-ı Kebtr'den 44 gazeli Alman-ca'ya manzum olarak çevirmiş ve 1820'de Ghaselen (Gazei-ler) adı ile yayınladı. İki yıl sonra, OsÜiche Rosen (Şark Gül-leri) adlı şiir kitabında Mevlânâ'ya seslenen mistik şiirleriyle, ona hayranlığını bir kere daha dile getirmiştir.

Çağında büyük ilgi gören Rückert'in çevirileri Avusturyalı Franz Schubert (Ö.1828), Alman Richard Strauss (Ö.1949) ve diğer müzisyenler tarafından bestelenmiştir.

Alman idealistlerinin en büyüğü ve batı felsefecilerinin en ünlülerinden biri olan WHheîm Frederick Hegel (Ö.1831), Di-alectic of History (Tarihin Diyalektiği) adlı kitabında Mevlâ-nâ'nın ne kadar çok etkisinde kaldığından bahsetmiştir.

Hegel, Rückert'in kitabı sayesinde Mevlânâ'yi tanımış ve Enzyklopaedie der Philosophischen Wissenschaften adlı ese-rinde "mükemmel Mevlânâ" ifadesini kullanmıştır.

İslâmiyet'e yakınlık duyduğu bilinen Alman edebiyatçı ve şairi Goethe (Johann Wolfgang von Goethe, Ö.1832), Ham-mer'in tercümeleri sayesinde Mevlânâ'dan haberdâr olmuş ve ondan etkilenmiştir.

Hafız Divâni!'na duyduğu hayranlığın etkisi altında 1819 yı-lında yazdığı ve Faust'tan sonraki en önemli eseri olan West-Oestlicher Diuan (Doğu-Batı Divanı) adlı eserinde, "İtiraf edin! Şark'ın şairleri /Biz Batı'ninkilerden daha büyüktür" diyen Goethe, Divan'ında "Dscheiaî-eddin Rumi spricht" {Celâleddin Rûmî der ki) diyerek onun şu mısralarına yer vermiştir:

Dünyada bulunan, senin için bir rüya gibidir, Yolculuğu sen yaparsın, nereye olduğunu kader çizer; , Sıcak ve soğuk üzerinde tasarruf sahibi değilsin, Çiçeklenen her şey hemen solacaktır.

Edebiyat tarihçisi Alman Johannes Scherr (Ö.1886) Mevlânâ'dan bahsederek şöyle demiştir: "Vallahi, Rûmî'den daha sevimli bir mutasavvıf yeryüzünde hiç zahir etmedi.

Alman şair Hanns Meinke (Ö.1974), Mevlânâ'yı önce Alman oryantalistlerin kitaplarından tanıdı, sonra da onun ilahi aşkının sarhoşluğu içinde, bütün şiirlerini Mevlânâ'ya adadı. Mevlânâ için yazdığı gazelleri Lied der Rohrflöte adlı kitabında topladı. En büyük arzusu, Konya'ya gelerek, Mevlânâ'sını ziyaret etmek, eliyle süsleyerek yazdığı kitabının bir kopyasını Mevlânâ Müzesi'ne armağan etmektir. Dostları, yaşlı şairin bu arzusunu yerine getirmekte gecikmediler. Prof. Dr. Annemarie Schimmel ile birlikte, 10 Mayıs 1956 günü Konya'ya gelen şair, beyaz sakalına doğru süzülen gözyaşları içinde Mevlânâ'yı ziyaret etti, eserlerini sundu. Onun, Mevlânâ için yazdığı şiir-lerinden birinin Türkçe tercümesi şöyledir:

Ey Rumî, ben sen olalı

Çılgınlık sustu

Ey Rumi, ben sen olalı

Kuzey güney, güney de kuzey oldu.

Kutup, diğer kutbu yarattı,

Ahenksizlik akortlarda eridi.

Söyle, denizin atan nabzı kıyısında

Dalgalanmayan tek körfez kaldı mı?

Söyle, senin yanında anlamı olmayan

Tek söz kaldı mı?

Raks etmeyen adım mı var?

Ey Rûmî, bu semâ çemberinin ortası benim,

Ta ki ben, sen olalı...

Dünyanın gelmiş geçmiş en büyük oryantalistlerinden ka-bul edilen Alman Prof. Hellmut Ritter (Ö.1976), Büyük şair in-san" olarak tarif ettiği Mevlânâ'nın, "Vefatından 700 yıl sonra, hayatında olduğu gibi, kalpleri kendisine cezbetmeye muktedir oduğunu hayranlıkla müşahade ettiğini vurgulamıştır.

Batı'da Mevlânâ hakkında en çok eser ve makale yayınlayanların başında gelen kişi, Prof. Dr. Annemarie Schimmel'dir (Ö.2003). Berlin, Marburg, Ankara, Bonn, Harvard gibi üniver-sitelerde dersler veren ve Mesnevî'yi yirmi defa okudum, hep-sinde de ayrı duygular yaşadım" diyen Schimmel'e göre;

Mevlânâ Celâîeddîn Rûmî'nin telif ettiği kitap (Mesnevi), hem İslâm mutasavvıflarının en çok sevdikleri eser, hem de Avrupa oryantalistlerinin en çok tetkik ettikleri mistik şiir sa-yılabilir.

Batıda Celâîeddîn Rûmî'den daha çok tanınan mutasav-vıf yoktur. "Mevlânâ" derler ona müridleri. Batıda Mevlevîlere "dönücü dervişler"O derler. Osmanlı İmparatorluğu'nu ziyaret eden Avrupalılar ondan etkilenmişler ve Fars edebiyatıyla ilgi-lenen ilk oryantalistler çeviri için onun kitabını seçmişler-dir.

Her nerede ilâhî aşkı özleyen varsa, her nerede insanlar kendilerini bu aşkın ateşinde yakmak isterler de ilâhî hakika-ti, şaşkırtan zahirî şekil ve sembollerin hicapları arkasında gö-nül gözüyle görmek hasretini çekerlerse, orada Mevlânâ'nın eserleri okunacak, ezberlenecek ve tekrar tekrar okunacaktır ve kendisi, bu dünyanın karanlıklarında kutup yıldızı gibi aşk yolunu gösterecektir.

Alman araştırmacı-yazar ve bir Mevlevî olan Süleyman Wolf Bahn, Batı dünyasında 30 yıldır yaşanan bâtinî konulara ilginin kalıcı olduğunu söylemekte ve Mevlânâ'nın etkisini şöyle açıklamaktadır:

"Mevlânâ, Batılı insanı, diğer sufî klasiklerine kıyasla, da-ha doğrudan etkilemekte. Hz. Mevlânâ, diğerlerinden farklı olarak, belirli bir şekil aramıyor, belirli görevler vermiyor. Mevlânâ'nın Divan'tndaki şiirler, insanın "Öz"üne doğrudan doku-nuyor. Batılı insan, kendi kişisel tecrübesi ile, İslâm ilahiyatı hakkında bir bilgisi olmadan da onları benimseyebiliyor. Ken-dine hitap edilmiş gibi hissediyor. Mesnevî'deki hikâyeleri kolaylıkla anlayabiliyor. Kendi sorunlarına değiniliyor ve bu sorunlar hakkında doğrudan, "Sevgi dolu Allah'tan, rahatlatıcı tavsiyeler alıyor. Bu seven ve bağışlayan Allah'tan gelen tavsiyeler, maneviyatının gelişmesinde teşvik edici rol oynuyor... Hz. Mevlânâ'nın yardımıyla, kişi herhangi bir uygulama-yı takip etmeksizin, iç anlamla doğrudan ilgileniyor. İnceleme yolunda belirli uygulamaların kabul edilmesi, arayış içindeki kişi için daha kolay bir hal alıyor; çünkü kişi, bu uygulamaların, bulmaya can attığı anlamla ulaşmasını sağlayan yol olduğunu fark ediyor. Batılı insanın arayışının başında ihtimal vermediği şey gerçekleşiyor ve sonuçta özgür irâdesi ve kararlarıyla "İslâm dinini" kabul ediyor. Ancak, Hz. Mevlânâ onu da-ha ileriye, 'Bilgiye' ve 'Aşka' yöneltiyor. Acı ve umutsuzluk zamanlarında teselli oluyor; kendisindeki özlem, aşk ve umut ateşlerini besliyor... Hz. Mevlânâ, mutlak bağlılığı ve Allah'a dönük yüzü ile, hangi din ve kültürden olursa olsun kendisiyle tanışan herkes için bir "yol gösterici" oluyor. Hz. Mevlânâ'nın, Türkiye'nin yıllardan beri coğrafî ve kültürel açılarından benimsediği siyasî konumla aynı konumda olması enteresandır: "Doğu ve Batı arasındaki köprü."

Dr. Michaela Mihriban Özelsel (d. 1949, Almanya)... Mevlânâ'nın türbesinde Müslüman olmuş bir psikolog dervişe... Türkçe'ye de çevrilen Halvette 40 Gün ve Kalbe Yolculuk adlı kitapların yazarı şöyle diyor:

"Hz. Mevlânâ'nın türbesi sadece muhteşem değil; aynı zamanda öyle bir ruhaniyet kaynağı ki insanı iç dünyasına, kalbine; "İnsana, kendi şahdamarından daha yakın olan Allah'a götürür. Bu türbe barışın, huzurun ve ebedî Evliyâ'nın mekânıdır. Aynı zamanda o, ziyaretçilerin üzerinde çağlar ötesi bir nefes gibi esip, yayılmaktadır... Şahsen benim için Hz. Mevlânâ'nın eserleri; özellikle de çok sade ve anlaşılır bir şekilde formüle edilmiş olan Fîhi Mâ Fth'i, her zaman Kur'ân'ın derin mânâlarına giriş imkanı verdi ve hâlâ da vermektedir. Zira; kutsal Kur'ân'ın çok yönlülüğü ebedî olduğu gibi, benim için Hz. Mevlânâ'nın eserleri de öyledir. On yılı aşkındır Fîhi Mâ Fth'ı sonu gelmeden defalarca okumaktayım. Her defasında da bana, yeni anlayışlar, yeni ufuklar açmaktadır ve bu yeni ufukların (bilgilerin) her biri, beni yeniden Kur'ân'ın anlaşılmasında başka ufuklara götürmekte, yönlendirmektedir... Eğer Hz. Mevlânâ, sadece biz Müslümanlara hitap ediyorsa, o zaman insanlığın kalan kısmı ne olacak? Onun yalnızca gayri-Müslimlere, gayri-Hıristiyanlara, gayri-Yahudilere değil; aynı zamanda Allah'ın varlığından haberdar olmayan veya bu düşünceden hareket eden insanlara da mesajı var mı, varsa ne? Allah'ın bu kişilere sunduğu ihsan ve bağışların anlamı ne, niçin verildi? Bunu anlamanın bir yolu da Psikoterapi'dir... Ben, Batılı bir psikolog ve psikoterapistim. Sanayileşmiş Batılı ülkelerin, gelişmiş metot ve kavramlarıyla ABD ve Almanya'da yetiştirildim. Fobiler gibi, oldukça basit ruhsal rahatsızlıklar konusunda yüksek öğrenimimi yaparken öğrendiğim metotlar, hastalarımın yardımcı olma konusunda da bana fayda sağlamaktadır. Ancak; hayatın anlamının sorgulandığı ağır varoluş krizlerinde..., hangi tür terapi yardımcı ve faydalı olabilir; bu durumda ne yapılabilir? Eğer bir insan artık yaşayamayacağına inanmışsa, bu insana nasıl bir tedavi uygulanabilir? Şayet bir insan "kaderin sillesiyile" değer verdiği her şeyini yitirmiş ise, ona ne tür bir çare sunulur? Şayet bir insan diğer insanlar tarafından işkence ve aşağılanma sebebiyle, en içsel yanını, onurunu, kısaca insanlığını bile kaybetmişse bunun çözümü ne olabilir?

İtalya

Angelo Giuseppe Roncalli asıl adıyla 1935-1944 yılları arasında Türkiye'de Vatikan'ın gayr-i resmi apostolik temsilci-si ve Latin Katolik Cemaati'nin ruhani önderi sıfatıyla bulunan, 1958-1963 yılları arasında papalık yapan, 3 Eylül 2000 tari-hinde Vatikan tarafından Aziz ilan edilen, Müslümanlar ile di-yalogu başlatan, Türklerin Avrupa ile yakınlaşmasını isteyen bir din adamı olarak tanınan Papa XXIII. Jean Roncalli (ö. 1963), 1958 yılında Konya'ya şu mesajı göndermiştir:

"Bütün Katolik âlemi nâmına Mevlâna Hazretlerinin huzu-runda huşu ile eğilirim.

Bir not:

İtalya'da semâ gösterisi ilk kez 1973'te düzenlenmiştir.

Roma Üniversitesi Edebiyat ve Felsefe Fakültesi Dekanı, Türkolog Ord. Prof. Dr. Anna Masala (d.1934, İtalya), yeni dünya görüşünü ve insanlık ruhunu Mevlânâ'ya borçlu oldu-ğunu belirtmekte ve 2000 yılında Ankara'da düzenlenen uluslararası Mevlânâ Bilgi Şöleni'nde sunduğu "Hasret" adlı tebliğinde şöyle demektedir: "Batı maddeyi keşfetti. Siz Doğu insanları mânânın ve insanın keşfinden yana oldunuz. Batı maddenin esiri oldu. İlk öğrenci hareketlerinin, refah seviyesi yüksek İsveç'te başlaması dikkat çekicidir. İnesco'nun piye-sinde bütün sahne madde ile dolar. Maddeye esir olan Batı in-sanı, bir gün bu değerleri sizin elinizden alacak.

Afgan asıllı İtalyan Prof. Dr. Gabriel Mandel Khan... Milano üniversitesi'nde öğretim üyesi... Psikolog, ressam... Ve Mila-no'daki Halvetî-Cerrâhî dergahı şeyhi!... İtalya'da yedi şehirde merkezi olan tarikatın içinde profesörlerden ressamalara, dok-torlardan kimyagerlere, yazarlardan itfaiyecilere kadar birçok farklı meslekten üye bulunuyor.

Gabriel Mandel Khan'a göre İtalyanların İslâmiyet'le ilgi-lenme sebepleri tasavvuf. Tasavvuf İtalyanları cezbediyor. İtal-ya'da insanların çoğu maddeye dalmış, ruhları ise açlık çeki-yor. Bunu doyumak için keşişlerin yolundan da gidemiyorlar. Çünkü keşiş kısmında ruha yönelmenin bedeli çok ağır. Ev-lenmekten kaçınmaları ve dünyadan el etek çekmeleri gereki-yor. Haibuki İslâm dininde, dünya terk edilmeden, insan mâ-nâ âleminde rahatlıkla terakkiyat yapılabiliyor.

Gabriel Mandel Khan'ın grubuna, 11 Eylül'den sonra İtal-ya'daki kiliseler, "Bize dininizi anlatın." teklifi yapar. Daveti geri çevirmeyen İtalyan Müslümanlar, kilise kilise dolaşarak Mevlânâ'nın fikirlerinden yola çıkarak İslam'ı anlatırlar. Mevlânâ felsefesini içselleştiren İtalyan sufiler vasıtası ile birçok İtal-yan, İslam düşmanlığından vazgeçtiği gibi, pek çoğu da Müs-lüman olur. Grubun üyeleri, her hafta bir araya geliyor ve Mevlevihanelerinde sema yapıyor.

Mevlânâ hakkında; "Mevlânâ CeSaledin-i Rûmî, manevî değerlere susamış kişilerin beklentilerine cevap verecek bir kaynaktır." diyen Gabriel Mandel Khan'ın Mevlânâ ile tanış-ması yaklaşık 30 yıl öncesine dayanıyor. Daha önce Nakşi-bendi olan Mandel, Türkiye'de Halveti-Cerrahi Şeyhi Mustafa Özak'la tanıştıktan sonra Mevleviliğe geçer. Paris'teki Nakşi-bendi Şeyhi Muhammed Ebu Bekir'e telefon ederek izin alır. İtalyanlar, Mevlânâ'yı bu cemaatin yanı sıra, Konya'da düzen-lenen uluslararası Mevlânâ sempozyumuyla tanımaya başlar. Fransız olan Prof. Eva de Vitray Meyerovitch'in (Havva Ha-nım) Mevlânâ hakkında yazdığı Fransızca kitap da İtalya'da büyük ilgi uyandırır.

Mevlânâ hakkında İtalyanca kitap bulunmazken, daha ön-celeri Kur'ân-ı Kerim'i çeviren Gabriel Mandel, Mesnevi'yi de İtalyanca'ya çevirdi. Mesnevi'nin İtalya'da büyük ilgi uyandıra-cağını söyleyen Mandel, manevi duygulara susamış İtalyanların bunu Mevlânâ'da bulduklarını dile getiriyor: "Batıdaki insanlar Mevlânâ'yı örnek alıyor. Mevlânâ'nın manevi dünyası çok temiz ve berraktır. Onun manevi dünyası İtalyanları etkisi altına alıyor ve sanata düşkün olan İtalyanların eserlerine yansıyor.

Mesnevi'nin İtalyanca çevirisi, 2005 yılında Konya Büyük-şehir Belediyesi tarafından yayımlandı.

Dünyaca ünlü İtalyan müzisyen ve yönetmen Franco Battiato (d.1945), Mevlana'dan ve Konya'da izlediği semadan et-kilenererek 1987'de İtaiya-Parma'da Genesi adıyla klasik bir opera sahneye koymuştur. Bu operada Mevlana'ya yazılan şu şiirler, solistler ve koro tarafından seslendirilmiştir;

Sen peygamberler bahçesinin gül ağacı, sümbülü

Sen saf, seçilmiş, muhteşem ve yüce

Sen kalplerin hâkimi Cenâb-ı Hakk'ın dostu.

Mevlânâ, hakikatin dostu, sultânım. Cihanın en mükemmel, en asil varlığı, dostu. Hazreti Mevlânâ hakikatin dostu Sen Cenab-ı Hakk'ın sevdiği Yaratan'ın eşi olmayan peygamberi Dostun, sultanım.

Cihanın en mükemmel, en asil varlığı Dostu sen Cenâb-ı Hakk'ın sevdiği.

Polonya

ünlü Polonyalı bestekâr Karol Szymanowsky (Ö.1937) de Mevlânâ ile tanışmış; 1922 yılında, Mevlânâ'nın bir gazelinin "Gecenin Şarkısı" adıyla senfoni olarak {III. Senfoni; Mevlânâ Senfonisi diye de bilinir) bestelemiştir. İlk kez aynı yıl Boston Senfoni Orkestrası'yla seslendirilen korolu senfoni, dünyanın sayılı ülkelerinde orkestraların repertuarlarına girmiştir Szymanowsky tarafından bestelenen bu gazelin tercümesi şöyledir:

Konuğuz sana ey dost, gel uyuma bu gece

Hastayız can evinden, kal bizimle bu gece

Bu gece çözülsün su; bu gece haram uyku

Kaldır perdeyi gözden, bu gece gerçeği bul

Bu gece gökyüzünde dolaşan bir gezegen gibisin sen

Dön çevresinde aşkın, pervane ol sen

Bu gece çözülsün sır, bu gece şilinsin karanlıklar

Tanrım! Nurunla aydınlansın hep içimiz, ışıkla dolsun bu gece

Konuğuz sana ey dost bu gece

Şu anda herkes uykuda, beklediğim yalnızlık

Ey yüce Tanrım! Benimle ol bu gece

Ne mutluluk Tanrım, bu gece seninle ben

Daha sokul bu gece, uyuma ey dost bu gece

Sabah, uzun gecemiz, yıldızların gündüzü

Yüzünden nur saçılır, ışık ışık bu gece

Gezegenler çevrende dolaşırken uzayı

uyuma ey dost bu gece

Karanlıklar dolaşırken uzayı bu gece

Nurunla hep aydınlansın, içimiz ışık olsun bu gece Sözsüz konuşmadayım

Dilsiz oldum bu gece.

Macaristan

Macaristan'ın en büyük şair ve çevirmenlerinden olan Ist-vân Vas (Ö.1991), dünyanın dört bucağından bir araya getirdi-ği çevirilerini 1982'de Het tenger eneke (Yedi Denizin Türküleri) adıyla yayımlamıştır. Bu derlemede Mevlânâ'yı; "Celaledin Rumi, Farsça yazan lirik şair, Mevlevi Tarikatı'nın kurucusu, dünya edebiyatının en büyük tasavvuf şairlerinden biridir" şek-linde tanıtmıştır.

Macaristanlı Türkolog-Hungorolog Dr. Edit Tasnâdi şöyle demektedir: "İslâm âleminin büyük mutasavvıf ve mütefekki-ri Mevlânâ'nın Macaristan'da -her şeye rağmen özellikle üç önemli okur grubunun kitaplığında yerini bulduğunu söyleye-biliriz. Bu üç grubu; dünya edebiyatı meraklıları, Türkologlar ve Türk kültürünü sevenler ve İranistler ile Farsça eserlere il-gi gösterenler oluşturuyor.

Yugoslavya & Bosna-Hersek

Bosna-Hersek'in Müslüman bilge kralı Aliya İzzetbegoviç (Ö.2003) Mevlânâ'yı şöyle değerlendirmektedir:

"Hz. Mevîânâ'nın felsefesi, eserlerinin ve şiirlerinin yüzyıl-lardır gücünü koruyarak yaşatılması, gururumuzu artırmakta-dır. Onun ilmi çalışmaları doğuda ve batıda çok sayıda insa-nın gönlünü fethetmiştir."

"Mevlânâ'nın eserleri dillerin ve ideolojilerin üstündedir. Onun üslubundaki gibi; karınca ile güneşi, çiçek ile okyanu-su, çığ ile dağlan insanın gözbebeği ile gökteki ayı aynı kolay-lıkla anlatan başka bir şair bulmak zordur.

Yugoslav Türkolog, edebiyatçı, Yugoslavya Türk Yazarlar Derneği'nin kurucularından ve bu derneğin ilk başkanı olan İskender Muzbeg Şefikoğlu (d.1947, Prizren);

"Bugün Mevlânâ, Yugoslavya topraklarında şiirleriyle, sa-natıyla, felsefesiyle varlığını göstermekte, bura ulus ve halkla-rının belli kesimlerinde hâlâ yaşamaktadır." demiştir.

Yunanistan

Yunanlı yazar I. M. Panayotopulos, Benzersiz Mevlana adlı kitabına şunları kaydetmiştir:

"Mevlânâ'yı okumak. Mevlânâ'yı bilmek, yaşamının ilk yıllarından ölümüne kadar devam eden süreçleri o kutsal te-reddüt, kuşku ve anlama Öğrenmebilme üçgeninden geçtik-ten sonra varılan uygulamanın baştan çıkarıcı kasırgasını duymak... İşte tüm bu öğeler, insan, İnsan olma'nın anlamı yanında, İnsan olma'nın gururunu da vermektedir.

Mevlânâ bir kişiye, bir müride, bir mümine, bir kitleye, bir ırka, bir dine., herhangi bir (bir)e hitap etmiyor... Mevlânâ (tüm)e, (bütün)e hitap ediyor... İnsan olan (herkes)e... Din, ırk, sınır kavramının dışında... her İnsan'a, tüm İnsaniik'a hi-tap ediyor... Ve bunu yaparken de, somut öge olarak sevgi'yi kullanıyor.

13. asrın ortalarında, Horasan'ın dağları ile bozkırların-dan kalkıp Konya'ya gelen Doğuiu bir düşünür, o zamana ka-dar değişik küitür ve coğrafyalardan gelen bilgileri oiağanüs-tü seziş ve duyusunun perspektifi altında kullanarak asırlar sonraki dünyanın, bugünkü Batı Medeniyeti diyebileceğimiz felsefi sistemlerin temellerini atıyor. Spinoza'ya, Goethe'ye, Novalis'e, Kierkegaard'a, Nietzsche'ye, Dostoyevsky'ye, Gabriel Marcel'e, Rilke'ye yollarını açıyor. Diyebiliriz ki, tüm felsefi sistemlerin en insancası olan Varoluşçuluk'un -Herakli-tos'tan sonra- ilk ve gerçek temsilcisi, bin iki yüz ortalarının Anadolu'sundaki Mevlânâ'dır.

Rusya

Nâzım Hîkmet'in can yoldaşı ve Türk edebiyatının Sovyet–ler Birliği ülkelerinde tanınmasına büyük katkısı olan; bilhas–sa, 1972'de Moskova'da yayımladığı Bir Mutasavvıf Bir Ah\ Hümanisti: Celâteddin Rumi Mevlânâ adlı biyografiroman ile Ruslara ve Rusça konuşulan ülkelere Mevlânâ'yı tanıtan Sosyalist, Türkolog, edebiyatçı-yazar Radi Fiş (ö. 2000), bu kitabında Mevlânâ'yı ve Mesnevi'yi şöyle değerlendirmektedir: "Göz kamaştırıcı bir şiir mirası bırakan bir ozan.

Batı'nın Yunanı'ndan Doğu'nun İran ve Hind'ine dek mu–azzam bir coğrafyayı kapsayan çok renkli bir düşünce dünyasının yaratılarını diyalektik bir biçimde özümsemiş bir büyük Doğulu bilge.

Ozan ve düşünür Mevlânâ, yaşamı boyunca, dinsel dog–maların boyunduruğuna karşı, insan ruhunun özgürlüğünü, Haçlı Seferleri ve fanatizmin şahlanış döneminde, din, dil, ırk ayrımı gözetmeksizin bütün insanların eşit olduğunu, insan denen varlığın yüceliğini savunmuştur.

Ozanın şiirlerinde ve eylemlerinde, resmi dinsel ideoloji ta–rafından korunan, kollanan ve kutsanan feodallerin zorbalığı–na karşı, kentlerin aşağı tabakalarından insanların duygu, dü–şünce ve protestolarının dile geldiğini görürüz.

"Mesnevi, dünya edebiyatında eşi benzeri olmayan bir yapıttır

"Ne üzerinedir bu kitap [Mesnevi], Dünyanın birliği, insa–nın birliği üzerine, ama aynı zamanda dünyanın ve insanın , . sonsuz çeşitlilikleri üzerine., insanın yüceliği üzerine, ama ay–nı zamanda da insanın zayıflıkları üzerine., aşk üzerine, ama aynı zamanda da nefret üzerine. Ona "İran Kur'an'ı"," Sufizm Ansiklopedisi" ve "XIII. Yüzyıl Folklor Ansiklopedisi" diyenler olmuştur. Bu adlandırmalar da kanımızca yanlış sayılmaz. Yi–ne yanlış sayılmayacak başka adlandırmalar da yapılabilir. Mesnevi için: "Bilim dergisi", "Moral ve etik kurallar düsturu", Psikanaliz Kılavuzu" ya da "Bilinç akışı el kitabı" gibi... Bu ki–tapta her şey var. Her şey üzerine her şeyin söylendiği bir ki–tap Mesnevi.

Bu kitabın [Mesnevi'nin], Avrupa'da XIX. Yüzyıla gelene dek pek az tanınmasını ise, ancak Ortaçağ Hıristiyan Avru-pa'sının dinsel hoşgörüsüzlüğüyle ve dünyanın zengin bir kül-türe sahip halklarının çoğunu vahşi gören burjuva Avrupa'sı-nın cehalet dolu kibriyle açıklayabiliriz

Radi Fiş, dostu Nâzım Hikmet hakkında ise şu bilgiyi nak-letmektedir:

Ünlü Türk ozanı ve komünist Nâzım Hikmet de, hapisha-nede, ilk iki dizesini Celaleddin'nden aldığı, son iki dizesiye ona yanıt verdiği bir rubai yazmış ayrıca son romanında bir-kaç yerde Mesnevi'nin başlangıç dizelerinden alıntı yapmıştır.

Radi Fiş hakkında ayrıca bkz. "Cemal Kemalov"a ait gö-rüşlerin yer aldığı bölüm. .

Amerika

Almanya doğumlu Amerikalı psikanalist, toplumbilimci Erich Fromm'a (Ö.1980) göre "Mutasavvıf, şair ve coşkulu bir semazen olarak Mevlânâ, hayatın büyük âşıklarından biriydi. Bu hayat aşkını onun yazdığı her satırda, meydana getirdiği her şiirde ve her hareketinde derinden görebiliriz. Mevlânâ sa-dece bir şair, bir mutasavvıf ve dinî bir tarikatın kurucusu de-ğildi; o, aynı zamanda insan doğasıyla ilgili derin bir anlayışa sahip bir insandı. İçgüdülerin mahiyetini, aklın içgüdüler üze-rindeki etkisini, benliğin (setf) mahiyetini, bilinç, bilinçaltı ve kozmik bilinci tartışmıştı. O, yine özgürlük, kesinlik ve otorite sorunlarına da önemli ölçüde yer vermişti. Bütün bu alanlar-da, insanın doğasıyla ilgilenenlere Mevlânâ'nın söyleyeceği çok şey bulunmaktadır.

The Art of Louing (Sevme Sanatı) adlı kitabında doğadaki er-kek-dişi kutuplaşmasının hikmetini incelerken, "Bu fikri, büyük Müslüman şair ve mistik Rumi çok güzel sözlerle anlatmıştır" de-mekte ve Mesnevî'den aşağıdaki beyitleri kaydetmektedir:

Hiçbir âşık yoktur ki sevgilisinin uuslattnı arasın, dilesin de sevgilisi onu aramasın, dilemesin!

Bu gönülden seugi şimşeği çaktı mı, bil ki o gönülde de sevgi vardır.

Gönlünde Tanrı sevgisi arttı mı, şüphe yok ki Tanrı seni se-uıyor.

Tek elin sesi çıkmaz. Öbür elin olmadıkça, iki elin birbiri-ne vurulmadıkça ne ses çıkar, ne seda!

Tanrı hikmeti ezelde bizi birbirimize aşık etti.

O ezeli hükme göre kâinatın büyük zerrelere çift çifttir ve her cüz'ü de kendi çiftine aşıktır.

Gökyüzü, aklen erkektir, yer kadın. Onun verdiği bu, besler, yetiştirir.

Yerin harareti kalmadı mı gök hararet yollar. Rutubeti bit- ti mi rutubet verir.

Kadına nail olmak için kazancının etrafında dönüp dola- şan erkek gibi felek de zamanede dönüp dolaşmaktadır.

Bu yeryüzü, hanımlıklar etmekte, doğurduğu çocukları emzirip yetiştirmektedir.

Şu halde yerle göğün de akli var; böylece bil. Çünkü akıl Uların yaptıklarını yapıyorlar.

Bu iki güzel, birbirlerinden süt emmeseler, birbirlerini seuiip koşmasalar nasıl olur da birbirlerinin muradına dolanırlardı?

Yer olmasa güller, erguvanlar nasıl büyür, gökyüzünün ' suyu, harareti olmasa yerden ne hâsıl olur?

Bu birlikte âlem beka bulsun diye Tanrı erkekle kadına da birbirlerine karşı bir meyil verdi.

Aynı biçimde, her varlık parçasına da, diğer bir parçaya meyil verdi. İkinin birleşmesinden bir şey doğar, bir şey vü-cut bulur.

Gece de böylece.gündüzle sarmaş dolaş olmuştur. Gecey-le gündüz, sureta birbirlerine aykırıdır, ama hakikatte birdir.

Geceyle gündüz, görünüşte birbirlerine zıttır düşmandır; fakat her ikisi de bir hakikatin etrafında dönmekte, ağı kur-maktadır.

işini, gücünü başarıp tamamlamak için her biri, canciğer gibi öbürünü ister.

Çünkü gece olmayınca insanın geliri, kuvveti olmaz. Bu gelir olmayınca da gündüzler neyi harcayacak?"

İslâm felsefesi, irfan ve bilim tarihi alanında ilk sıralarda yer alan uzmanlardan olan ve ABD'de George Town üniversitesi'nde İslâmî Araştırmalar Merkezi'nde görev yapan Prof. Dr. Seyyid Hüseyin Nasr'a (d. 1933, Tahran) göre: "Tüm İslâm geleneği göz önüne getirilince, en büyük tasavvuf şairi Celâleddîn Rûmî'dir... Kur'ân'ın bâtinî bir tefsirinden başka bir şey olmayan Mesnevi, içinde teoriden pratik tavsiyelere kadar tasavvuf geleneğinin bütün unsurlarını barındıran büyük bir irfan okyanusudur. Bu büyük eserde sembolik ifadeler, alegorik rivayetler ve metafizik anlatımları muhtevî beyitlerle tasavvu-fî hakikatleri öğretmek için şiirin kullanımı aşlamayacak bir zirveye ulaşmaktadır.

Onun Mesnevî'si, irfan ve marifet deryasıdır. Bu deryaya dalan kişi ne onun dibine varabilir, ne de başka bir sahile. Mes-nevî'ye tam hakim olmak mümkün değildir; zira, sınırı olan bir şeye hakim olunabilir. Halbuki, Mesnevî'nin sınırı yoktur. İslâm ve Batı arasında çatışma ortamının oluştuğu günümüzde, Mev-lânâ'nın gönül birliği ve beraberlik çağrısı yol göstericidir. Mev-lânâ Batı medeniyeti ve İslâm arasında bir dostluk elçisi olarak dimdik durmakta ve durmaya da devam edecektir.

Mevlânâ birçok medeniyetler arasında, özellikle Batı ve Doğu medeniyetleri arasında bir barış elçisidir ve onun ruhu devamlı ve kalıcıdır... Mevlânâ, geçici dünyanın sınırlı renkle-rinin çemberinde takılıp kalan insanlara banş mesajı getir-mektedir. O, insanlığın yüceltilmesi için konuşan bir zâtdır. İn-san-severdir, ancak insan severlikle insana tapmak arasında-ki farkı bilen bir insandır. Nitekim bunun altını çizerek, "İnsan severlik Allah ekseni üzerinde kurulmalıdır" diyor. Batı insanı, beş yüz yıldan beri insanı Allah yerine koymaktadır ve bugün yeryüzündekileri tehdit eden bu büyük günahın dehşet

verici sonuçlarıyla karşı karşıya kalmak zorundadır. Mevlânâ, dünya görüşünün merkezinde daima yüce bir boyut bulunan bir dün-yada, insan sevgisine dayanan bir mesajı taşımaktadır. Çağ-daş dünyanın arayıcılarını cezbeden de onun bu özelliğidir.

Seyyid Hüseyin Nasr'ın talebelerinden, halen Mew York State Üniversitesi öğretim üyesi olan, "2000 Yılı Mevlânâ Araştırmaları Özel Ödülü" sahibi Prof. Dr. William C. Chittick ise şöyle demiştir:

İbnu'l-Arabî, en büyük sûfî nazariyeci; Rûmî, tarihin en büyük rûhânî şairidir.

Onun sufi şairlerin en çok bilineni olduğunda ve bir yüz-yıldan daha fazla bir zamandan bu yana Batılı ilim adamları ve araştırmacılar nezdinde sürekli bir ilgiye mahzar olduğunda şüphe yoktur. Doğuda onun şiiri, Türkiye'den Hindistan'a ka-dar, Farsça'nın bilindiği toplumların hemen hepsinde son de-rece yaygındır. Eserleri, manevî yeteneğin her seviyesinde Müslüman kuşaklara pratik bir eğitim-öğretim sunmakta, onun kurduğu Mevlevîlik de Osmanlı'dan günümüze kadar Türkiye'nin dinî ve kültürel hayatında büyük bir rol oynamak-tadır. Yaşadığı dönemden bugüne kadar şahsiyeti ve şiiri üze-rine oldukça fazla şey yazılıp söylenmiştir.

Kaliforniya Devlet üniversitesi öğretim üyesi, psikolog Prof. Dr. Lynn Wilcox, Mevlânâ'nın Batı'da tanınması hakkın-da şöyle demektedir: "Batı'da en büyük görülen ve en sevilen sufi şair, Mevlevî olarak da bilinen Celaleddin Rumî'dir. "Sevgi üzerine yazıları ile tanınan çoğu sosyal bilimci, şaşırtıcı biçimde XIII. Yüzyılın harikulade sufi aşk şairi olan ve Ba-tı'da Rumî olarak bilinen Mevlânâ'yı keşfetmiştir ve ondan alıntılar yapmıştır. Amerika'da Transpersonel Psikoloji Enstitüsü kurucusu ve Kaliforniya'daki Cerrahi tekkesi şeyhi olan Prof. Dr. Robert Frager, insanların Mevlânâ'yı sevme sebebini şöyle izah edi-yor: "İnsanlar Mevlânâ'yı seviyorlar, çünkü insanların ruhuna hitap ediyor. İnanıyorum ki insanların tümü Allah'ı arıyorlar, ama bunun farkında değiller. Her insan bir Müslüman'dır, fa-kat bunu bilmiyorlar. Ayrıca herkesin maneviyata ihtiyacı var; herkes tasavvufun vaat ettiğini istiyor, ama bilmiyorlar. Mev-lânâ bunları söylüyor.

New York'ta yaşayan, 1996 yılında hazırladığı Mevlânâ Belgeseli ile ABD'den Japonya'ya kadar ün yapan ve Ameri-ka'da "Mevlânâ profesörü" ifân edilen yönetmen Fehmi Gerçeker (d. 1950) de, psikoloji bilimi açısından Mevlânâ'nın önemini şöyle açıklıyor: "Mevlânâ üzerine çalışmalarım sıra-sında okuduğum Mesnevi'den bir öykü çok ilgimi çekti. Bu öykünün bugün içinde yaşadığımız dünyaya getireceği çok önemli mesajlar olduğuna inandım. Ayrıca, Freud ve Jung'un bu yüzyılın başında yarattıkları psikanaliz ve psikoterapi yön-teminin, onlardan tam yedi yüzyıl önce Mevlânâ'nın Mesne-üi'sinde işlenmiş olduğunu gördüm. Son iki yıldır Mew York Jung Enstitüsü'nde psikoloji çalışmaları yapıyorum. [Jung Enstitüsü'nden gelen profesörlere, kayda geçmiş ilk terapinin Mevlânâ'ya âit olduğunu gösterdim ve bunu kabul ettiler. Bu kuruluşun desteğiyle öyküyü, ünlü oyun yazarı M. Sayers ile birlikte yazdık. Oyundaki ana tema olan "baskı altındaki psikolojik anıların, bir derviş tarafından uzun konuşmalarla or-taya çıkarılıp, rahatsızlığın ortadan kaldırılışı", aynı bu yüzyıl-da başlayan psikoterapi seanslarının tarihteki ilk örnek can-landırılışı. Özellikle Mew York gibi hemen herkesin bir terapisi-tinin olduğu bir şehirde, yepyeni ve Mevlevi bir bakış açısı ser-gileyebilmiş olmaktan dolayı çok sevinçliyim. Mesnevî'nin ge-niş yığınlarca anlaşılabilmesi için oyunu TV filmi olarak çek-meyi de düşünüyorum.

Nobel ya da Puiitzer ödüllü şiir kitaplarının 10 binler civa-rında sattığı ABD'de, bilinen ismiyle "Rumi", 1997 yılından beri en çok okunan şair... Georgia Üniversitesi'nde dünya şiiri profesörü olan şair Coleman Barks (d.1937) - ki Mevlânâ'nın hayalini bir nehir .kenarında görmüştür ve Kâdirî dervişidir-, Farsça bilmediği için, almış eline akademik Mevlânâ tercüme-lerini ve rahat, sade, anlaşılır ve çağdaş Amerikan şiirine uy-gun bir tarzda yeniden yorumlamış. John Moyne'nin katkıla-rıyla hazırladığı, TheEssential Rumi (Rûmî'nin Özü) adıyla yayımladığı yaklaşık 300 sayfalık bu şiir kitabı ABD'de 600 bin-den fazla sattı.

ABD'deki bu ilgiyi, psikiyatri doçenti Kemal Sayar şöyle yorumluyor; "Onun şiirlerini dinleyenler Hz. Pîr'i "Batı'yı kapita-list tüketim nihilizminden kurtaracak bir mürşid" olarak görüyor ve "doğum

sancılan içindeki manevî rönesansın bir kılavuzu, 21. yüzyıl için bir ilham kaynağı" olarak selamlıyorlar.

İşte Coleman Barks'in kitabı The Essential Rumi'deki ilk şiir:

Who Says Words W1th My Mocith?

Ali day 1 think about it, then at night I say it.

Where did I come from, and what am I supposed to be doing?

I haue no idea.

My soul is from elseiuhere, I'm sure of that,

and I intend to end up there.

This drunkenness began in some other taoern.

When ! get back around to that place,

I'll be completely sober. Meamuhile,

I'm ilke a bird from another continent, sitting in this auiary.

The day is coming when / fly off,

but who is it now in my ear who hears my uoice?

Who says words with my mouth?

Who boks out iüith my eyes? What is the soul?

I cannot stop asking.

If I could taste one sip of an answer,

I could break out of this prison for drunks.

I didn't come here of my own accord, and I can't leave that way.

Whoever brought me here will have to take me home.

This poetry. / never know what I'm going to say.

I don't plan it.

When I'm outside the saying of it,

I get very quiet and rarely speak at all

ABD'de birçok sanatta Mevlânâ ve Mevleviler âdeta "po-püler"!... Donna Karan'ın elbise dizaynında, Robert Wilson ve Maurice Bejart'ın sahne gösterimlerinde, Philip Glass'in bestelerinde, Peter Brook'un filminde, Madonna, Demi Moore, Deep Chopra'nın müzikli şiir CD'lerinde ["A gift of love"

(Bir aşk hediyesi)] Mevlânâ Celaleddin-i Rumî'nin izleri görülmektedir.

Bir not;

Amerika'da semâ gösterisi ilk kez 1972'de düzenlenmiştir.

1978 yılına ait bir gazete başlığı: "Dönen dervişler, Amerikalıların Başını Döndürüyor!" (Los Angeles Times, 23.10.1978)

Brezilya

Paulo Coelho (d. 1947)... Simyacı (orijinal dili Portekizce:

O Alquimista) adlı romanı, 1988 yılından bu yana dünyanın dört bir yanında kitap listelerini alt üst eden, aylarca liste başından inmeyen, Brezilyalı yazar... 1996 yılından beri Türki-ye'de de en çok satılan, hakkında en çok yazı yazılan, çok övülen, çok yerilen bir kitap oldu Simyacı... İspanya'dan kalkıp Mısır piramitlerinin eteklerinde hazinesini aramaya giden Endülüslü çoban Santiago'nun masalsı yaşamının felsefi öy-küsü...

Mevlânâ'nın ünlü Mesnevi'sinde yer alan bir küçük öykü-den yola çıkılarak yazılan bu roman, yüreğinde çocukluğunun çarpıntılarını taşıyan okurlar için de bir klasik yapıt oldu. Co-elho, İnan'ı bu ziyareti sırasında da Simyacı romanının Mevlâ-nâ'nın Mesnevi'sine dayandığını bizzat açıkladı.

Bir not:

Mevlânâ'nın 700. ölüm yıldönümü dolayısıyla UNESCO 1973'ü "Dünya Mevlânâ Yılı" ilan etti. Hayret uyandırıcı bir husustur ki Hz. Mevlânâ bir gazelinde şöyle demiştir: "Bu dün-ya hayatı bir satranç oyununa benzer. Hamlelerini öyle yap ki senden 700 yıl sonra mat edip oyunu kazanasın.

Sonsöz

Hız. Mevlânâ'ya olan sevgi ve hürmetimizin bir İzhar ve ilanı olması; insanların O'na ve eserlerine ulaşmasında dikkatleri çe-ken bir işaret rolü üstlenmesi niyetiyle zuhur eden bu kitabın, zamanla O'nu tanıyacak yeni kişiler, ulaşılacak yeni bilgi ve belgeler sayesinde daha da zenginleşeceğini ümit ediyoruz.

Bu çalışmamız vesilesiyle, XX. yüzyıl Türkiye'sinde Mevlâ-nâ ve eserlerine hizmet eden; Ahmed Avni Konuk (Ö.1938), Ahmed Remzi Akyürek (Ö.1944), Tahirü'l-Mevlevî (Mehmet Tahir Olgun, Ö.1951), Veled Çelebi İzbudak (Ö.1953), Asaf Halet Çelebi (Ö.1958), Midhat Bahârî Beytur (Ö.1971), Prof. Dr.

Feridun Nafiz CJzluk (Ö.1974), Mehmet Nuri Gençosman (Ö.1976), Doç. Dr. Abdölbaki Gölpınarlı (Ö.1982), Şefik Can (Ö.2005), Mehmet Önder {d. 1926), Prof. Dr. Tahsin Yazıcı, Prof. Dr. Meliha Ülker Anbarcıoğlu, Feyzi Halıcı'yı... minnet ve şükranla anıyoruz.

Hz. Mevlânâ:

"Kim bizi iyilikle anarsa,

Dünyada iyilikle anılsın.

Hz. Mevlana'nın Vasiyeti

Ben size; Gizlide ve açıkta, her yerde Allah'tan korkmayı,

Az yemeyi,

Az uyumayı,

Az konuşmayı,

Allah'ın buyruklarına boyun eğip, günahlardan kaçınmayı,

Oruç tutmak ve namaz kılmakta devamlılığı,

Daima şehvetten kaçınmayı,

İnsanlardan gelebilecek ezâ ve cefâya tahammül etmeyi,

Câhil ve sefihlerle düşüp kalkmaktan uzak durmayı,

Güzel davranışlı ve sâlih kişilerle birlikte olmayı

vasiyet ederim. İnsanların hayırlısı, insanlara faydası dokunandır.

Sözün hayırlısı da az ve öz olanıdır.

Hamd yalnız, tek olan Allah'a mahsustur.

Tevhîd ehline selâm olsun.